

Siviilipalveluksen muuttuneet merkitykset maanpuolustusvelvollisuuden kokonaisuudessa

Siviilipalveluksen alku- ja
loppukyselyn tutkimusraportti

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu
Konserni
38/2015

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY

VALDEMAR KALLUNKI

Siviilipalveluksen muuttuneet merkitykset maanpuolustusvelvollisuuden kokonaisuudessa

Siviilipalveluksen alku- ja
loppukyselyn tutkimusraportti

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja

Konserni

38/2015

Tekijät Författare Authors Kymenlaakson ammattikorkeakoulu Dosentti Valdemar Kallunki	Julkaisu-aika Publiceringstid Date Toukokuu 2015 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment
Julkaisun nimi Titel Title Siviilipalveluksen muuttuneet merkitykset maanpuolustusvelvollisuuden kokonaisuudessa – Siviilipalveluksen alku- ja loppukyselyn tutkimusraportti	
Tiivistelmä Referat Abstract Tämä tutkimusraportti vastaa Siviilipalvelus 2020 -raportissa todettuun siviilipalvelusta koskevaan tiedontarpeeseen. Tarkastelun taustan muodostavat siviilipalveluksen historiallinen kehitys, palvelumuotoon liitetyt merkitykset sekä järjestelmän rooli uskonnon ja omantunnon vapauden mahdollistajana. Empiirisenä tehtävänä on tarkastella palvelukseen hakeutumisen syitä, velvollisten osallisuutta ja palveluskokemuksia. Palvelukseen hakeutumisen perusteissa kiinnostuksen kohteina ovat erityisesti vakaumus ja erilaiset käytännölliset syyt. Tutkimusta varten toteutettiin laadultaan ensimmäinen siviilipalveluksen alku- ja loppukysely. Vastaajina oli 1897 velvollista, joista 406 vastasi loppukyselyyn. Lisäksi 728 työpalvelun esimiestä vastasi kyselyyn. Palvelukseen hakeutumistavoista yleisin on varusmiespalveluksesta siviilipalvelukseen siirtyminen, toiseksi yleisin kutsunnoissa ilmoittautuminen ja kolmanneksi yleisin palveluksen lykkäämisen jälkeen hakeutuminen. Vain vähemmistö velvollisista arvioi hakeutuneensa palvelukseen vakaumuksen perusteella. Lain edellyttämän vakauksen rinnalle keskeiseksi palvelukseen hakeutumisen perusteeksi ovat tulleet käytännölliset syyt. Näistä palvelumuodon valintaan vaikuttavat velvollisten oman arvion perusteella voimakkaimmin varusmiespalveluksen ja siviilipalveluksen ominaispiirteet. Velvolliset arvioivat tätä kriittisemmin siviilielämän vaikutusta. Siviilipalvelusvelvolliset ovat heterogeeninen ryhmä, johon kuuluu niin korkea-asteen suorittaneita kuin syrjäytymisriskin piirissä olevia. Velvollisten työttömyyskokemukset ja koulutuksen keskeyttäminen ovat yleisiä. Siviilipalveluksella on nuoria työhön integroiva merkitys, sillä kokemukset sekä koulutusjakson että työpalvelun osalta ovat huomattavan myönteisiä. Velvolliset arvioivat useilta osin työtään myönteisemmin kuin suomalainen työväestö keskimäärin. Siviilipalveluksen nykyiset merkitykset tiivistetään neljään ulottuvuuteen. Nämä ovat siviilipalvelus yleiselle asevelvollisuudelle alisteisena, vakaumukseen perustuvana, käytännöllisiin syihin nojaavana ja sosiaalisia hyötyjä tuottavana palvelumuotona. Raportissa tarjotaan ratkaisuja siviilipalveluksen vakaumusta koskevien ehtojen selkiyttämiseen, palvelumuodon nykyistä laajempaan hyödyntämiseen, velvollisten sosiaalisen tuen vahvistamiseen, palvelukseen hakeutuvien ennakkoinformaation vahvistamiseen ja työpalvelun kehittämiseen. Erityistä huomiota kiinnitetään varusmiespalveluksesta siviilipalvelukseen siirtyvien omantunnon vapauteen. Ratkaisuna esitetään harkittavaksi, että järjestelmään lisättäisiin uusi palveluskelpoisuusluokka. Työ- ja elinkeinoministeriön yhteyshenkilö: Työelämä- ja markkinaosasto/Sami Teräväinen, puh. 029 566 0088	
Asiasanat Nyckelord Key words Siviilipalvelus, uskonnon ja omantunnon vapaus, siviilipalvelusvelvollisuus, asevelvollisuus, maanpuolustusvelvollisuus, työpalvelu, vakaumus, palveluskokemukset	
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication ISSN 1797-3554 ISBN 978-952-327-004-6	Verkkojulkaisu Nätpublikation Web publication ISSN 1797-3562 ISBN 978-952-327-005-3
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 122	Kieli Språk Language Hinta Pris Price Suomi, Finska, Finnish 28 €
Julkaisija Utgivare Published by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy	Kustantaja Förläggare Sold by Edita Publishing Oy / Ab / Ltd

Esipuhe

Maanpuolustus Suomessa kuuluu koko kansalle ja sen ydin on yleisessä asevelvollisuusjärjestelmässä. Siviilipalveluksen tarkoituksena on asevelvollisen vakaumuksen huomioivan palvelusmuodon tarjoaminen maanpuolustusvelvollisuuden täyttämiseksi perustuslaki ja Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeussopimuksen huomioon ottavalla tavalla. Nykyinen vuonna 2008 voimaan tullut siviilipalveluslaki ja siihen tehdyt muutokset rakentuvat periaatteen varaan, että maanpuolustusvelvollisuuttaan asevelvollisena joko aseellisessa tai aseettomassa palveluksessa suorittavia ja siviilipalvelusvelvollisia on kohdeltava yhdenvertaisella siviilipalveluksen erityispiirteet huomioivalla tavalla.

Työ- ja elinkeinoministeriön asettama siviilipalveluksen kehittämistyöryhmä katsoi työryhmämietinnössään Siviilipalvelus 2020 (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Konserni 9/2011), että siviilipalveluksesta tulisi kehittää merkittävä julkisen edun mukainen voimavara ja teki useita ehdotuksia siviilipalvelusjärjestelmän kehittämiseksi. Esille nostettiin muun muassa tarpeita ohjata siviilipalvelusvelvollisia yhteiskunnan kannalta mahdollisimman hyödyllisiin palvelupaikkoihin sekä kehittää siviilipalveluksen peruskoulutusjaksolla annettavan koulutuksen tavoitteellisuutta. Merkittävänä uudistuksena siviilipalveluksen kehittämistyöryhmän ehdotusten perusteella toteutettiin vuoden 2014 alussa siviilipalveluksen hallinnollisen aseman valtiolistaminen, jossa siviilipalveluksen toimenpanosta vastaava siviilipalveluskeskus siirrettiin Lapinjärven kunnan alaisuudesta työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalalle Kaakkois-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen erillisyyksiköksi.

Siviilipalveluksesta on aiemmin ollut saatavissa erittäin vähän tutkimustietoa. Siviilipalveluksen kehittämistyöryhmä esitti, että siviilipalveluksen tulevaisuuden kehittämistyötä varten olisi aloitettava systemaattisen siviilipalvelusta koskevan perustiedon kerääminen. Siviilipalveluksessa tulisi varusmiespalveluksen tapaan toteuttaa kartoittava alkukysely ja toinen kokemuksia ja kehittämismahdollisuuksia keräävä kysely palveluksen lopussa.

Työ- ja elinkeinoministeriön rahoituksella toteutettava tutkimushanke asiasta käynnistettiin vuonna 2012 kehittämällä hankkeen alku- ja loppukysely ja tämän pilottivaiheen väliraportti julkaistiin työ- elinkeinoministeriön raportteja -sarjassa, nro 29/2013. Lopullisen tutkimusraportin alkukysely on toteutettu siviilipalveluskeskuksessa peruskoulutusjakson alkaessa marraskuun 2012 ja lokakuun 2013 välisenä aikana ja se kattaa 1897 siviilipalvelusvelvollista. Loppukyselyn tutkimusaineisto on kerätty elokuun 2013 ja elokuun 2014 välisenä aikana ja siihen on vastannut yhteensä 540 siviilipalvelusvelvollista ja 728 työpalvelupaikan esimiestä. Tutkimusaineisto kattaa huomattavan laajan otoksen aineiston keräämisaikana palveluksensa aloittaneilta ja kokonaan suorittaneilta siviilipalvelusvelvollisilta kerättyä

tietoa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisee tutkimustulokset Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja -sarjan Konserni-teeman numerossa 38/2015 Siviilipalveluksen muuttuneet merkitykset maanpuolustusvelvollisuuden kokonaisuudessa – Siviilipalveluksen alku- ja loppukyselyn tutkimusraportti.

Tutkimuksen on toteuttanut Kymenlaakson ammattikorkeakoulun Hyvinvointi ja liiketoimintapalvelut -painoala, tutkimusjohtajanaan dosentti Valdemar Kallunki. Tutkimus pureutuu kokonaisvaltaisesti siviilipalvelusjärjestelmän erityispiirteisiin ja niihin haasteisiin, joita nykymuotoinen siviilipalvelusjärjestelmä kohtaa asevelvollisuuden korvaavana palvelusmuotona. Tulokset osoittavat, että siviilipalveluksesta on saatavissa arvokasta tutkimustietoa, joka on ehdottoman tärkeää siviilipalvelusjärjestelmän kehittämisen ja siviilipalveluksen toimenpanon kannalta. Tutkimustiedon systemaattista ja kattavaa keräämistä olisi syytä jatkaa myös tulevina vuosina.

Työ- ja elinkeinoministeriö esittää selvityksen laatijalle lämpimät kiitokset tutkimustulosten kattavasta raportoinnista.

Helsingissä 5 päivänä toukokuuta 2015

SAMI TERÄVÄINEN

Työ- ja elinkeinoministeriö

Siviilipalvelusasiain neuvottelukunnan puheenjohtaja

Sisältö

Esipuhe	5
Lähtökohdat	9
Siviilipalvelus yhteiskunnan osana.....	9
Tarkastelun tavoitteet ja tehtävä.....	11
Uskonnon ja omantunnon vapaus eettisenä lähtökohdana.....	12
Siviilipalveluksen lainsäädännöllinen asema ja keskeiset käsitteet....	13
Siviilipalveluksen erityispiirteet	15
Perusoikeuksien mahdollistama vaihtoehtoinen palvelusmuoto.....	15
Siviilipalvelus yksilölle jännitteisenä valinta	19
Palvelusmuodon valinnan konteksti.....	20
Siviilipalvelus palvelusmuotona	23
Aseistakieltäytymisen ja siviilipalveluksen muutos	26
Aseista kieltäytyminen Suomessa ja kansainvälisesti.....	26
Vakaumus ja suomalainen aseistakieltäytyminen	29
Vakaumuksen erottaminen muista perusteista.....	31
Tutkimuksen toteutus	34
Aineistot, mittaaminen ja menetelmät	34
Mittaaminen ja menetelmät.....	37
Vastaajat.....	39
Reitit siviilipalvelukseen	43
Varusmiespalveluksen keskeyttämisen syyt.....	43
Palvelustaan lykänneiden tilanne	45
Käytännölliset syyt siviilipalveluksen valinnassa	47
Siviilipalveluksessa houkuttelevat tekijät.....	47
Varusmiespalvelukseen suhtautuminen.....	49
Siviilielämän merkitys.....	50
Tuloreitit ja siviilielämään liittyvät tekijät	53
Siviilipalvelus vakaumuksellisena valintana	58
Vakaumus ja siviilipalvelukseen tulemisen reitti.....	58
Kokemus valinnasta ja valinnan peruste.....	59
Pasifismin kannatus	61
Näkökulma edeltävään lähiin: Eettiset ja uskonnolliset vaikuttimet..	65
Uskonto ja henkisyys siviilipalvelusvelvollisilla	66
Siviilipalvelusvelvollisten osallisuus	72
Työ-, työttömyys- ja opintokokemukset.....	72
Saapumiserät ja sosiaalinen osallisuus	78

Kokemukset siviilipalveluksesta	82
Odotukset koulutusjaksosta ja työpalvelusta.....	82
Koulutusjakso ja työpalvelukseen suuntautuminen.....	84
Siviilipalvelusvelvolliset työpaikoilla.....	86
Kokemukset koulutusjaksosta.....	89
Työpalvelu osana suomalaista työelämää.....	90
Työpalvelun hyödyllisyys esimiesten ja velvollisten mukaan.....	93
Siviilipalveluksen jälkeiset suunnitelmat.....	97
Huomioita siviilipalvelustutkimuksesta	99
Alku- ja loppukyselyn toteutus.....	99
Siviilipalveluksen merkitykset ja järjestelmän kehittäminen	101
Järjestelmän lähtökohtiin ja velvollisten käsityksiin liittyvät merkitykset.....	101
Siviilipalvelus yleiselle asevelvollisuudelle alisteisena palvelusmuotona.....	103
Vakaumukseen perustuva korvaava palvelusmuoto.....	105
Käytännöllisiin syihin perustuva asevelvollisuuden vaihtoehto.....	107
Siviilipalvelus sosiaalisia hyötyjä tuottavana palvelusmuotona.....	108
Suosituksia siviilipalveluksen kehittämiseen	110
Vakaumuksellisuutta koskevien ehtojen selkiyttäminen.....	110
Siviilipalveluksen nykyistä laajempi hyödyntäminen asevelvollisuuden sisällä.....	111
Siviilipalvelukseen liittyvän sosiaalisen tuen vahvistaminen.....	112
Siviilipalvelusta koskeva ennakotiedottaminen ja tuki.....	113
Työpalvelun kehittäminen.....	113
Kirjallisuus	115

Lähtökohdat

Siviilipalvelus yhteiskunnan osana

Suomalaiseen asevelvollisuuteen on kohdistunut viime vuosina paljon tutkimuksellista mielenkiintoa. Maanpuolustukseen erikoistuneiden tahojen ohella tutkimusta on tehty myös yhteiskuntatieteellisistä ja taloustieteellisistä lähtökohdista. Kasvanut yleinen kiinnostus on tehnyt silmiinpistäväksi siviilipalvelusta koskevan poikkeuksen: aiheesta on tehty hyvin vähän siviilipalvelusvelvollisiin kohdistuvaa tutkimusta. Asevelvollisuustutkimuksessa siviilipalvelusta on lähinnä sivuttu.

Siviilipalvelusta koskevan tutkimuksen lähtökohtiin vaikuttaa järjestelmän poikkeavuus varusmiespalvelukseen verrattuna. Eräänä yhteisenä tutkimuksellisenä intressinä voi nähdä kansalaisvelvollisuuden välillisten ja suorien kustannusten arvioinnin. Vuonna 2010 ilmestyneessä Suomalainen asevelvollisuus -raportissa keskeisenä teemana oli asevelvollisuuden myönteisten yhteiskunnallisten vaikutusten tukeminen (Puolustusministeriö 2010). Samalla painotuksella valmistui seuraavana vuonna siviilipalveluksen kehittämistä pohtinut Siviilipalvelus 2020 -raportti. Poliittisesti asevelvollisuuden kustannukset liittyvät maanpuolustusta koskeviin järjestelmävalintoihin yleisen asevelvollisuuden, valikoivan asevelvollisuuden ja ammattiarmeijan välillä.

Varusmiespalvelusta koskevat tarkastelut ovat pitkälti painottaneet palveluksen vaikutuksia nuorten työllisyyteen, tuloihin ja opiskeluun. Kyseisten tutkimusten sovellettavuus siviilipalvelukseen on rajallinen. Siviilipalveluksen ja muun yhteiskunnan positiivista suhdetta voidaan kyllä tukea varusmiespalvelusta muistuttavalla tavalla. Nuoren harrastussuuntautuminen voidaan huomioida entistä paremmin palveluksessa (Lehtonen & Kallunki 2013) ja työpalveluksesta saadun kokemuksen tunnustamista koulutusjärjestelmässä voidaan vahvistaa (Virtanen 2011).

Siviilipalveluksen suorittaa vuosittain noin seitsemän prosenttia miesten ikäluokasta. Vaihtoehtoisena palvelusmuotona siviilipalveluksen roolina on tarjota uskonnon ja omantunnon vapauden mukainen palvelusmuoto vakaumuksellisille aseistakieltäytyjille. Siviilipalvelus luo siten kaikkiin miehiin kohdistuvan asevelvollisuusjärjestelmän sisällä tilan niille oikeusvaltion perusoikeuksille, joiden turvaaminen voidaan nähdä viimekädessä myös maanpuolustuksen tehtäväksi. Siviilipalveluksen koulutussisällöt liittyvät pitkälti laajan turvallisuuden tukemiseen¹.

Siviilipalveluksen yhteiskunnalliset hyödyt poikkeavat selvästi varusmiespalveluksesta. Palvelusmuodon hyödyt ja kustannukset toteutuvat merkittävimmitä osin siviilipalvelusvelvollisten 319 vuorokauden työpalvelun ja 28 vuorokauden

1 Siviilikriisien merkitys sai aikaisempaa enemmän tilaa viime vuosikymmenellä ja tämän vuosikymmenen alussa kansallisessa turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa (ks. Valtioneuvosto 2009; Valtioneuvosto 2012). Siviilipalveluksella ei ole kuitenkaan ollut vahvaa roolia laajan turvallisuuden toteuttamisessa.

peruskoulutusjakson kautta. Järjestelmän ylläpitämiseen käytetyt budjettikustannukset ovat marginaalisia asevelvollisuuden kokonaisuudessa. Siviilipalveluksen määräraha valtion budjetissa oli vuonna 2011 noin 5,5 miljoonaa euroa. Siviilipalveluksen koulutusjakso toteutetaan noin 20 hengen työvoimalla Lapinjärven koulutuskeskuksessa, joka integroitiin vasta vuonna 2014 osaksi valtion hallintoa (Kaakois-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen erillisyyksikkö). Merkittävin taloudellinen kuluerä järjestelmästä muodostuu työpalvelusvelvollisten kustannuksista palveluspaikoilla. Vastineena syntyy noin 1500 henkilövuoden työpanos. Yhden velvollisen kustannus on työpaikalle 6 000–10 000 euroa. Järjestelmän yhteenlasketut kustannukset ovat vuodessa noin 18 miljoonaa euroa. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011; Reijonen 2012.)

Siviilipalveluksen tuottama työkokemus siviilityöstä on poikkeuksellinen piirre asevelvollisuusjärjestelmän sisällä. Jos siviilipalvelusta verrataan asevelvollisuuden vaikutuksia koskeviin tutkimuksiin (esim. Määttä 2007; Uusitalo 2011), erot käyvät ilmeisiksi: palvelusajan vaikutus työ- ja opiskelu-uraan aiheuttaa siviilipalveluksen osalta tulojen, mutta ei varsinaisesti työkokemuksen menetyksiä. Palveluksessa hankitun työkokemuksen hyödyllisyys riippuu pitkälti nuoren osaamisen hyödyntämisestä, hänen omien kehittymismahdollisuuksiensa tukemisesta ja työpaikan mahdollistamasta osallisuudesta.

Yksilötason vaikutusten ohella siviilipalveluksen hyötynä on otettava huomioon nuoren työpanos vastaanottaville organisaatioille. Kyse on vajaan yhdentoista kuukauden työpanoksesta, jonka hyödyllisyyteen vaikuttavat siviilipalvelusvelvollisten aiempi työkokemus, koulutus ja yksilölliset ominaisuudet. Voimakkaimmillaan siviilipalveluksen vaikutukset voivat heijastua koko yhteiskuntaan. Ääriesimerkin muodostaa Saksan yleinen asevelvollisuus, jonka vajaan 100 000 siviilipalvelusvelvollista oli merkittävä resurssi maan sosiaali- ja terveystaloudelle (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011). Yleisestä asevelvollisuudesta luopuminen tarkoitti siviilipalvelusvelvollisten määrän vähenemistä noin kolmannekseen.

Kansainvälinen kehitys on kulkenut 2000-luvulla yleistä asevelvollisuutta purkavaan suuntaan, mikä on tarkoittanut useimmiten myös siviilipalveluksen poistumista. 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana yleinen asevelvollisuus lakkautettiin kaikkiaan kahdessa kymmenessä maassa (Pykälä 2011). Pohjoismaista Ruotsi jäädytti yleisen asevelvollisuuden vuonna 2010 ja Norja siirtyi sukupuolineutraaliin asevelvollisuuteen vuoden 2015 alusta. Asevelvollisuus on käytännössä koskenut useimmissa Euroopan maissa selvästi pienempää osaa miehiä kuin Suomessa (Puolustusministeriö 2010). Asevelvollisuudesta kieltäytymisestä annettava rangaistus on myös vaihdellut maittain, mikä on vaikuttanut osaltaan vaihtoehtoisen siviilipalveluksen asemaan. Turkki on ainoa Euroopan neuvoston jäsenmaista, joka ei tunnusta omantunnon vapauden perusteella asevelvollisuudesta kieltäytyviä eikä siten järjestä vaihtoehtoista siviilipalvelusta (Heval Çinar 2014).

Kansainvälisen yleistä asevelvollisuutta koskevan muutoksen vaikutus Suomen maanpuolustusta koskevaan ilmapiiiriin on ollut vähäinen. Osaltaan asiaan

vaikuttavat Suomen maantieteellinen sijainti ja historia. Viime aikoina asevelvollisuutta koskevaan arviointiin on vaikuttanut osaltaan Ukrainan kriisi, joka on korostanut uskottavan puolustuksen merkitystä. Vuoden 2014 lopulla mitattu yleinen maanpuolustustahto on suomalaisilla noussut viimeisen vuoden aikana, joskin henkilökohtainen halukkuus maanpuolustukseen on pysynyt edellisen vuoden tasolla (MTS 2014).

Tarkastelun tavoitteet ja tehtävä

Siviilipalvelusta koskevan tutkimuksen tarve on ilmeinen. Siviilipalveluksen historiaa käsitteleviä tutkimuksia tai eri vaiheisiin ajoittuvia selvityksiä on sinänsä saatavilla (Scheinin 1984; Scheinin 1988; Kekkonen 1999; Seuri 2008). Myös aseistakieltäytymistä on käsitelty eri näkökulmista 1960-luvun jälkeen (ks. Kalemaa 2014). Sen sijaan tämän raportin intressissä olevia siviilipalvelusvelvollisia koskevia haastattelutai kyselytutkimuksia on tehty vähän. Palvelukseen hakeutumista koskeva aiempi tutkimus (Kallunki 2013a) perustuu varusmiesten ja siviilipalvelusvelvollisten vertailuun. Samalla kyseinen tutkimus on tuottanut tietoa palvelusryhmien välisistä osallisuuden eroista. Siviilipalvelusvelvollisten sosiaalinen osallisuus on todettu olevan esimerkiksi työhön ja sosiaalisiin ryhmiin suuntautumisen osalta varusmiehiä heikompa. Siviilipalvelusvelvollisissa on toisaalta merkittävä joukko korkeakoulutuksen aloittaneita tai suorittaneita nuoria.

Vuoden 2010 nuorisobarometrissä on sivuttu siviilipalvelus- ja varusmiesten eroja. Aineiston yleistettävyyteen liittyy kuitenkin rajoituksia, sillä se ei perustu palveluksen suorittajien tilanteeseen, vaan siviilipalveluksen osalta vähäiseen määrään palveluksen suorittaneiden nuorten puhelinhaastatteluja². (Myllyniemi 2010, 47.) Muussa empiirisessä tutkimuksessa siviilipalveluksen suorittajia on viime vuosina tarkasteltu palveluksen keskeyttäjien hyvinvoinnin näkökulmasta (Stengård ym. 2008; Stengård ym. 2009; Parkkola ym. 2001).

Siviilipalvelus 2020 -raportissa todettiin palvelusmuotoa koskevan tiedon rajallisuus ja tämän aiheuttamat ongelmat palvelusmuodon kehittämiseksi (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011). Siviilipalvelusta tarkastellut työryhmä asetti erääksi tavoitteeksi siviilipalvelusvelvollisia koskevan tiedonkeruun palveluksen alussa ja lopussa. Tämä on raportti hankkeesta, jossa toteutettiin ensimmäinen siviilipalvelusvelvollisille kohdennettu palveluksen alku- ja loppukysely. Tavoitteena on tuottaa tietoa siviilipalvelusvelvollisista ja palveluksen suorittamisesta asevelvollisuuden kehittämiseen.

Tutkimuksen tehtävänä on arvioida siviilipalvelukseen tuleminen perusteita ja niiden merkitystä palveluksen suorittajille ja analysoida siviilipalveluksen vaikutuksia yksilöiden ja yhteiskunnan näkökulmasta. Ensimmäinen näkökulma koskee vakauksellisten ja käytännöllisten motiivien vaikutusta palvelukseen hakeutumisessa.

2 Siviilipalvelusvastaajia kyseisessä aineistossa on vain 12, minkä vuoksi kyseistä ryhmää koskevat tulokset eivät ole yleistettävissä.

Siviilipalveluksen yhteiskunnalliset vaikutukset voivat liittyä palveluksen suorittajiin osallisuuteen tai palvelusvelvollisten tuomaan työpanokseen ja osaamiseen työelämäorganisaatioille. Jotta järjestelmä toimisi optimaalisesti, sen tulisi hyödyntää siviilipalvelusvelvollisten aiempaa työkokemusta, koulutusta ja muuta osaamista sekä tukea työpalvelusta myönteisenä kokemuksena suomalaisesta työelämästä. **Tutkimuksen tehtävä voidaan siten tiivistää 1) palvelukseen hakeutumiseen vaikuttavien tekijöiden, 2) palvelusvelvollisten osallisuuden ja osaamisen sekä 3) siviilipalveluksen merkityksen/hyödyllisyyden tarkasteluun.**

Edellä mainittujen tekijöiden avulla hahmotetaan siviilipalveluksen nykyistä luonnetta velvollisten näkökulmasta. Kuva siviilipalvelusvelvollisista tarkentuu siten palveluksen sisäisestä näkökulmasta. Työpalvelun merkityksen osalta tarkastelu tuottaa uutta tietoa, sillä aiempaa tutkimusta aiheesta ei ole. Siviilipalvelukseen tuleminen perusteita tarkastelevaa kyselytutkimusta ei ole myöskään aiemmin tehty.

Velvollisten näkemysten tarkastelu auttaa hahmottamaan siviilipalvelukseen liittyviä merkityksiä, joita on epävirallisesti kehittynyt aseistakieltäytymisen ja lain antamien merkitysten rinnalle. Samalla tulokset antavat välineitä kehittää palvelusta entistä laaja-alaisemmin. Hankkeeseen kuuluu tässä raportissa analysoidun alku- ja loppukyselyn kehittäminen, johon liittyvä prosessi on kuvattu aiemmassa väliraportissa (Kallunki 2013b). Raportti kuuluu työ- ja elinkeinoministeriön rahoittamaan projektiin, joka on toteutettu Kymenlaakson ammattikorkeakoulun Hyvinvointi- ja liiketoimintapalveluissa.

Uskonnon ja omantunnon vapaus eettisenä lähtökohtana

Tutkimuseettisesti tämän raportin keskeinen lähtökohta liittyy siviilipalveluksen erityisluonteeseen. Siviilipalvelukseen pääseminen edellyttää kirjallista vakuutusta vakaumukseen perustuvasta syystä (siviilipalveluslaki 1446/2007, 12 §). Siviilipalvelus 2020 -raportin tiedon perusteella merkittävä osa tulee vakaumuksellisten syiden sijasta käytännöllistä syistä siviilipalvelukseen (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011). Käytännöllisiä motiiveja tarkastellaan tässä raportissa yksityiskohtaisesti. Hakeutumiseen vaikuttavien käytännöllisten tekijöiden tarkastelu nähdään keinona löytää järjestelmän kehittämiskohteita. Ongelmat voivat liittyä tilanteisiin, jotka pakottavat esimerkiksi varusmiehen hakeutumaan siviilipalvelukseen.

Tutkimuksen kiinnostuksen kohteena ei ole yksittäisen palvelusvelvollisen valinnan oikeutus. Käytännöllisiä syitä ei siis nähdä perusteena puuttua yksittäisen velvollisen valintaan tai motiiveihin hakeutua siviilipalvelukseen. Kyseinen lähtökohta on tarpeen todeta, sillä varusmiespalveluksesta siviilipalvelukseen siirtyminen on vaihe, johon kohdistuvat puolustusvoimien toimenpiteet voidaan kokea painostuksena (ks. Aseistakieltäytyjäliitto 2014). Tulokset koskevat siviilipalveluksen roolia nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa. Tarkastelussa ei oteta kantaa siviilipalvelusvelvollisten asemaan kriisiolosuhteissa.

Raportin lähtökohtana on asevelvollisten omantunnon vapauden kunnioittaminen. Tuloksista tehdään johtopäätöksiä kaikista niistä tilanteista, joissa siviilipalvelusvelvolliset valitsevat palvelusmuotonsa. Johtopäätökset liittyvät siten myös varusmiespalveluksesta siviilipalvelukseen siirtyviin ja heidän tilanteisiinsa varusmiespalveluksessa. Tarkastelun ensisijaisena kohteena on siviilipalvelusjärjestelmä.

Siviilipalveluksen lainsäädännöllinen asema ja keskeiset käsitteet

Siviilipalvelus nivoutuu lainsäädännöllisesti maanpuolustuksen kokonaisuuteen. Siviilipalveluksen tarkasteleminen edellyttää siten lähestymistapaa, jossa palvelusmuotoa tarkastellaan maanpuolustusvelvollisuuden osana. Tämän raportin kannalta keskeisiä lakiin perustuvia käsitteitä ovat maanpuolustusvelvollisuus, asevelvollisuus ja siviilipalvelusvelvollisuus. Lisäksi tarkastelussa käytetään asepalveluksen, valikoivan asevelvollisuuden, vaihtoehdoisen/korvaavan palveluksen, aseistakieltäytymisen ja totaalikieltäytymisen käsitteitä.

Asevelvollisuuden ja siviilipalveluksen lähtökohta on perustuslain 127 §:ssä säädettyssä *maanpuolustusvelvollisuudessa*, jonka mukaan ”jokainen Suomen kansalainen on velvollinen osallistumaan isänmaan puolustukseen tai avustamaan sitä sen mukaan kuin laissa säädetään”. Maanpuolustusvelvollisuuteen kuuluu muun muassa asevelvollisuus puolustusvoimissa ja siihen liittyvä maanpuolustusta palveleva muu koulutus sekä varusmiespalvelusta korvaava siviilipalvelus. Vakaumuksen perusteella annettavasta vapautuksesta sotilaallisesta maanpuolustuksesta ja sitä korvaavasta palvelusvelvollisuudesta säädetään lailla. Lisäksi Ahvenanmaan itsehallintolain 12 §:ssä on erityissäännöksiä asevelvollisuuden suorittamisen korvaavasta muusta palveluksesta ahvenanmaalaisten osalta.

Asevelvollisuuslain (1438/2007) 2 §:n mukaan ”jokainen miespuolinen Suomen kansalainen on *asevelvollinen* sen vuoden alusta, jona hän täyttää 18 vuotta, sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 60 vuotta. Asevelvollisuuden suorittamiseen kuuluu varusmiespalvelus, kertausharjoitus, ylimääräinen palvelus ja liikekannallepanon aikainen palvelus sekä osallistuminen kutsuntaan ja palveluskelpoisuuden tarkastukseen.” Varusmiespalveluksen pituus on 165, 255 tai 347 vuorokautta. Asevelvollisuuslain 3 §:n mukaan vapautuksesta sotilaalliseen maanpuolustukseen osallistumisesta vakaumuksen perusteella säädetään siviilipalveluslaissa (1446/2007) ja Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annetussa laissa (645/1985). Säädökset vakaumuksen perusteella suoritettavasta aseettomasta palveluksesta kuuluvat asevelvollisuuslakiin (6. luku). Varusmiespalvelukseen viitataan tässä tutkimuksessa myös asepalveluksen käsitteellä.

Maanpuolustusvelvollisuuteen perustuvasta *siviilipalvelusvelvollisuudesta* säädetään siviilipalveluslaissa. Lain 1 §:n 2 momentin mukaan asevelvollinen, jonka vakaumuksen perustuvat syyt estävät häntä suorittamasta asevelvollisuuslaissa

säädettyä palvelusta, vapautetaan sen suorittamisesta ja määrätään suorittamaan siviilipalvelusta. Siviilipalveluslain tehtävänä on tarjota asevelvollisen vakaumuksen huomioiva palvelusmuoto, sovitaa maanpuolustusvelvollisuus uskonnon ja omantunnon vapauteen sekä Suomea sitoviin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Siviilipalvelusta laajempänä käsitteenä tässä tarkastelussa käytetään *vaihtoehtoista/korvaavaa palvelusta*, joihin kuuluvat siviilipalvelus ja aseeton palvelus. Aseettoman palveluksen pituus on 255 tai 347 vuorokautta ja siviilipalveluksen 347 vuorokautta. Aseettoman palveluksen suorittajia on vuosittain noin 50.

Tässä tutkimuksessa *aseistakieltäytymisellä* tarkoitetaan ensi sijaisesti vakaumuksella perusteltua syytä kieltäytyä asepalvelukseen osallistumisesta. Tähän merkitykseen viitataan myös käsitteellä vakaumuksellinen aseistakieltäytyjä. Määritelmän mukaisesti kaikki aseistakieltäytyjät eivät välttämättä ole vakaumuksellisia aseistakieltäytyjiä, sillä varusmiespalveluksesta kieltäytymisen motivoijana voivat olla muut kuin vakaumukselliset syyt. Totaalikieltäytyjä on asevelvollinen, joka kieltäytyy suorittamasta asevelvollisuuttaan asepalveluksena tai vaihtoehtoisena palveluksena. Totaalikieltäytyjä tuomitaan Suomessa enintään 173 vuorokauden vankeusrangaistukseen. Totaalikieltäytymisestä ei tehdä rikosrekisterimerkintää.

Siviilipalveluksen erityispiirteet

Perusoikeuksien mahdollistama vaihtoehtoinen palvelusmuoto

Koska maanpuolustusvelvollisuus kuuluu perustuslain määrittämiin kansalaisvelvollisuuksiin, myös sotilaallisesta maanpuolustuksesta vapauttamisesta säädetään erikseen. Ahvenanmaalaiset on vapautettu asuinpaikan perusteella, ja Jehovan todistajien³ on mahdollista saada vakaumuksensa perusteella vapautus asevelvollisuudesta. Käytännössä asepalveluksen ulkopuolelle jäävät varusmiespalveluksen suorittamatta jättäneet naiset, asevelvollisuusikä (18-60 vuotta) nuoremmat tai vanhemmat ja yhteiskunnan häiriöttömästi toiminnasta vastaavat henkilöt (Asetus vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa 1968/635). Lisäksi osa palvelusvelvollisista vapautetaan asevelvollisuuden suorittamisesta rauhanajaksi määräaikaisesti tai kokonaan sairauden, vamman, muun terveydellisen syyn tai palvelusturvallisuuden vuoksi (Asevelvollisuuslaki 1438/2007, 10§). Siviilipalveluksen osalta pyritään yhdenmukaiseen palveluskelpoisuuden arviointiin asevelvollisuuslain kanssa (Siviilipalveluslaki 1466/2007, 23§).

Siviilipalvelukseen hakeuduttaessa palvelusvelvollinen antaa vakuutuksen vakaukseen perustuvista syistä (Siviilipalveluslaki 1466/2007, 12§). Siviilipalvelus ei ole suomalaisessa järjestelmässä avoin vapaaehtoisille, vaan sen roolina on huolehtia vakauksellisesta syystä kieltäytyvien palveluksesta. Naiselle siviilipalveluksen suorittaminen on pakollista vain, jos hän keskeyttää varusmiespalveluksen 45 palvelusvuorokauden jälkeen (Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 194/1995). Naisten vapaaehtoista siviilipalvelusta ei ole tehty mahdolliseksi, vaikka sitä on harkittu viimeksi siviilipalveluksen kehittämistä koskevassa raportissa (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011).

Vapaaehtoisilta suljettu järjestelmä selittyy siviilipalveluksen asemalla osana yleistä asevelvollisuutta. Maanpuolustuksen merkitys kansallisen turvallisuuden kannalta on korostanut tarvetta laajalle osallistumiselle. Varusmiespalvelukseen osallistumisaste on Suomessa kansainvälisesti tarkasteltuna poikkeuksellisen korkea (Puolustusministeriö 2010, 30). Ilmiö liittyy sekä palveluksesta kieltäytymisen seurauksiin että heijastaa suomalaisen kulttuurin yhtenäisyyttä maanpuolustuksen osalta. Kansallinen yhtenäisyys, geopoliittinen asema ja maanpuolustuksen kytkeytyminen suomalaiseen identiteettiin ovat luoneet perustan, jonka varassa asevelvollisuusjärjestelmä on säilynyt vahvana (ks. Salasuo 2009; Ahlbäck 2010). Lähes kolme neljästä nuoresta kannattaa joko tasa-arvoista tai miehiin kohdistuvaa yleistä asevelvollisuutta (Myllyniemi 2010, 54).

3 Jehovan todistajien on mahdollista saada seurakunnan todistuksella hakemuksesta kolme vuotta kerrallaan lykkäystä. Mikäli lykkäys on jatkunut sen vuoden loppuun, kun velvollinen täyttää 28 vuotta, hänet voidaan vapauttaa asevelvollisuuden suorittamisesta rauhan aikana eri hakemuksesta. (ks. Kekkonen 2013.)

Siviilipalvelusjärjestelmän historian aikana järjestelmän antama tila erilaisille aseellisen palveluksen estäville vakaumuksille ja niihin liittyville perusteille on vähitellen kasvanut (Taulukko 1). Itsenäisen Suomen ensimmäiseen asevelvollisuuslakiin vuonna 1919 ei kuulunut aseetonta palvelusta. Yksikön päälliköllä oli tosin mahdollisuus määrätä velvollinen suorittamaan palvelusta asepalveluksesta erillään. Korvaavana vaihtoehtona oli puolustuslaitoksen etua välittömästi palveleva työ. Uskonnollisista omantunnonsyistä palveluksesta kieltäytyvät saivat vuoden 1922 laissa mahdollisuuden aseettomaan palvelukseen. Vuoden 1931 laissa uskonnollisten syiden rinnalle tulivat muut siihen verrattavat vakaumukset. Hakemuksen käsiteli armeijassa joukko-osastokohtainen toimikunta tai muuhun valtion laitokseen pyrittäessä asian ratkaisi toimikunnan lausunnon perusteella puolustusministeriö. Vasta vuoden 1959 laissa asiasta päättämään tuli yhteiselin, asevelvollisten tutkijatoimikunta. Kyseisessä laissa maallinen omantunnon vapauteen perustuva syy ilmaistiin siveellisenä syynä. Laissa sekoittuivat armeijan ja siviilihallinnon roolit siten, että aseettomassa palveluksessa olevalle annettiin yhä sotilaspassi, ja palvelukseenastumismääräys tuli sotilasviranomaisen taholta. Vasta vuoden 1969 laissa omantunnon syyt mainittiin eettisenä syynä. (Virta 2012.)

Taulukko 1. Aseettoman palvelukseen ja siviilipalveluksen historiaan liittyvät keskeisimmät lainsäädännölliset muutokset.

Vuosi	Lainsäädäntö
1919	Väliaikainen laki asevelvollisuudesta, ei aseetonta palvelusta - Asepalveluksesta erillään suorittaminen päällikön suostumuksella
1922	Aseeton palvelus osana uutta asevelvollisuuslakia (270/1922) - Huolessissa tutkinnassa havaitut ja uskonnolliseen vakaumukseen perustuvat vakavat omantunnonsyyt
1931	Laki asevelvollisista, joita omantunnonsyyt estävät suorittamasta sotapalvelusta (186/1931). - Palvelus aseettomana puolustuslaitoksessa tai muussa valtion hallinnossa. - Aseettomalle palvelukselle asevelvollisuudesta erillinen säädösperusta.
1959	Laki asevelvollisuuden täyttämisestä aseettomana (219/1959) - Vapautus vakavin vakaumukseen perustuvin uskonnollisin tai siveellisin syin - Vapautus tutkijatoimikunnan arvion perusteella
1969	Laki aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta (132/1969) - Aseettoman palveluksen ohella mahdollisuus hakeutua siviilipalvelukseen - Siviilipalvelus terminä käyttöön - Siviilipalvelus mahdollinen jos vakava uskonnollinen tai eettinen vakaumus
1985	Laki Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta (645/1985)
1985	Väliaikaislaki, joka voimassa vuosina 1987-1991 (647/1985) - Uskonnon ja omantunnon vapauden ja maanpuolustuksen yhteensovittaminen - Vakaumuksen laadun ja syvyyden tutkimisesta luovuttiin - Uskonnolliset tai eettiset syyt oman vakuutuksen perusteella
1991	Siviilipalveluslaki (1723/1991) - Siviilipalveluksesta itsenäinen palvelumuoto, joka lain tasolla työministeriön vastuulla. - Eriytyminen aseettomasta palveluksesta, joka asevelvollisuuslaissa. - Siviilipalvelusaika 395 päivään - Palveluspaikoiksi yleishyödylliset yhteisöt ja kirkko.
2007	Siviilipalveluslaki (1446/2007) - Vakaumuksen luokittelu uskonnolliseksi tai eettiseksi poistui. - Siviilipalveluksen palvelusaika pisimmän varusmiespalveluksen pituiseksi.
2013	Laki siviilipalveluslain muuttamisesta (940/2013) - Siviilipalveluskeskus Kaakkois-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen erillisyyksiköksi

Vuoden 1987 väliaikaisessa laissa uskonnon ja omantunnon vapaus vahvistui edelleen: aseellisesta palveluksesta siviilipalvelukseen pääseminen ei edellyttänyt enää vakaumusta koskevaa tutkintaa. Syyksi riitti velvollisen oma vakuutus vakaumuksesta. Palvelukseen pääsemisen helpottuminen nosti siviilipalvelukseen hakeutuvien määrää. Runsaan kahden viimeisen vuosikymmenen ajan siviilipalveluksen suosio on pysynyt samalla tasolla.

Siviilipalveluksen voidaan katsoa saaneen itsenäisen palvelumuodon aseman vuonna 1991 säädetyin siviilipalveluslain myötä. Siviilipalvelus siirrettiin tällöin lain tasolla työministeriön vastuulle. Aiemmin vuonna 1973 siviilipalvelus oli siirretty asetuksella pääesikunnalta työministeriön tehtäväksi (Scheinin 1988). Hallinnollisen eriyttämisen tavoitteena vuoden 1991 uudistuksessa oli vahvistaa siviilipalvelusta

itsenäisenä palvelusmuotona. Siviilipalvelusasiain neuvottelukunnan tehtävänä on ollut toimia yhteydenpitoelimenä kahden asevelvollisuuteen liittyvän hallinnonalan välillä ja seurata siviilipalveluksen toimeenpanoa ja antaa lausuntoja tai ehdotuksia siviilipalveluksen kehittämisestä. Palvelusta koskevien asioiden eriyttämistä puolustushallinnosta oli tapahtunut aiemminkin, sillä ennen vuotta 1987 vakaumuksen tutkinta oli oikeusministeriön vastuulla. Vuoden 1969 laissa siviilipalvelus mainittiin ensimmäisen kerran asiaa koskevan lain nimessä. Tätä ennen sotilaallisesta maanpuolustuksesta kieltäytyminen hoidettiin aseettomana palveluksena. Vuoden 1991 laissa aseeton palvelus jäi osaksi asevelvollisuuslakia ja siviilipalveluslaista muodostui oma lakinsa.

Uskontojen asema osana uskonnon ja omantunnon vapautta on viime vuosikymmeninä muuttunut eräissä järjestelmän yksityiskohdissa. Vuonna 1985 säädettiin erillinen laki, joka mahdollisti Jehovan todistajille mahdollisuuden vapautua asevelvollisuuden suorittamisesta. Kyseinen vapautuslaki asetti yhden uskontokunnan edustajat muista poikkeavaan asemaan. Taustalla vaikutti Jehovan todistajien totaali kieltäytyminen: 1980-luvun alkupuolella Suomessa tuomittiin vankeuteen vuosittain runsaat 100 aseistakieltäytyjää, joista vain muutama oli muita kuin Jehovan todistajia (Scheinin 1984, 75). Kyse oli mielipidevankiongelmasta, jota vuoden 1985 vapautuslaki osaltaan ratkaisi. Vuonna 2007 säädettiin uusi siviilipalveluslaki, jossa luovuttiin uskonnollisen ja eettisen vakaumuksen erottelusta. Samalla siviilipalveluksen palvelusajasta tuli yhtä pitkä kuin pisin varusmiespalvelus.

Uskonnon osalta paineet ovat siirtyneet järjestelmän alkuvaiheen uskonnon vapautta painottavasta vaiheesta uskonnon ja omantunnon vapauden samantarvoisuutta koskevaan suuntaan. Viimeisin esimerkki tästä on tällä vuosikymmenellä käyty keskustelu Jehovan todistajien erivapauden oikeutuksesta. Periaatteessa siviilipalveluksen eriytyminen vuonna 1991 puolustusjärjestelmästä olisi voinut luoda tilaa Jehovan todistajien osallistumiselle (Kalemaa 2014). Siviilipalveluksella on kuitenkin yhä perustuslain kautta sidos maanpuolustusvelvollisuuteen, mikä vaikeuttaa kyseisen erityisryhmän integrointia järjestelmään. Jukka Kekkonen (2013) totesi asiaa koskevassa selvitysmiesraportissaan erivapauden oikeudellisesti ongelmalliseksi, mutta ei kuitenkaan sillä tavoin oikeusvaltiollisten periaatteiden vastaiseksi, että ”tilanne edellyttäisi vapautuslain kumoamista muita toimenpiteitä tekemättä”. Yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden kannalta ongelma on lähinnä se, että Jehovan todistajat ovat muita samaan ”syvyysluokkaan” sijoittuvia vakaumuksia paremmassa asemassa. Oma haasteensa on, että Suomessa siviilipalvelus johdetaan käsitteellisesti perustuslain maanpuolustusvelvollisuudesta. Tällöin siviilipalvelukseen pakotetut Jehovan todistajat eivät olisi vastaavassa asemassa kuin niissä maissa, joissa siviilipalvelukseen osallistuminen (ilman maanpuolustuksellista kytkentää) on Jehovan todistajille pakollista.

Kekkonen raportti sisälsi kolme ratkaisuvaihtoehtoa: 1) perustuslain maanpuolustusta koskevan pykälän (127 §) uudelleen kirjoittamisen siten, että kansalaisuudesta seuraa yleinen velvollisuus palvella maataan; 2) nykyistä valikoivampi

asevelvollisuus; 3) vakaumuksen tutkintamenettelyn käyttöönotto, jolloin vapaus voisi koskea kaikkia Jehovan todistajien kanssa yhtä voimakkaita vakaumuksia. Uskonnollisten erityisryhmien vapauttaminen on käytössä myös muissa maissa, mutta Suomen ja Tanskan soveltama asuinpaikan perusteella tapahtuva vapauttaminen on poikkeuksellinen käytäntö (Pykälä 2011).

Aseellisesta palveluksesta kieltäytymiseen liittyvien oikeuksien vahvistuminen liittyy demokraattisen oikeusvaltion kehitykseen (Kekkonen 1999). Tarve turvata varusmiesaineksen määrä ja laatu on korostanut aseettoman palveluksen ja siviilipalveluksen toissijaisuutta asevelvollisuusjärjestelmässä. Toissijaisuus näkyy käytännössä yhä siviilipalveluksen suorittamiseen liittyvinä rajoituksina tai ehtoina kuten hakeutumiseen liittyvänä vakaumusta koskevana vaatimuksena, naisten vapaaehtoisuuden puuttumisena, varusmiespalveluksen pisimmän palvelusajan mukaan määrittävänä palvelusaikana ja siviilipalveluksesta varusmiespalvelukseen palaamisen kieltämisenä (Kallunki 2013a; Kallunki 2014).

Siviilipalvelus yksilölle jännitteisenä valinta

Vuosittain varusmiespalveluksen aloittaa noin 26 000 miestä ja koulutuksesta kotiutuu runsaat 23 000 varusmiestä (Virtanen 2011). Asepalvelus on nuorten oman kokemuksen perusteella (Jukarainen 2010, 198) ja palveluksen suorittaneiden muita korkeamman isänmaallisuuden ja aseellisen maanpuolustustahdon perusteella (Myllyniemi 2010) suomalaisia yhdistävä kokemus. Korkeaan osallistumisasteeseen perustuva varusmiespalvelus on luonut yhteistä kokemusta miehille ja vahvistanut maanpuolustustahdon yhtenäisyyttä. Varusmiespalveluksen ylläpitämällä yhtenäisyydellä on käänttöpuolensa: siviilipalveluksen suorittavat asettuvat asepalveluksen näkökulmasta poikkeavaan asemaan. Siviilipalveluksesta ei ole koskaan tullut sen vastustajien joskus pelkäämää muotivaihtoehtoa (Kalemaa 2014). Samalla siviilipalvelusjärjestelmän historiallinen kehitys osoittaa asevelvollisuuteen liittyvät jännitteet ja kansallisen yhtenäisyyden tuottaman toiseuden (Kallunki 2014).

Asevelvollisuuden asema miesten kansalaisvelvollisuutena ja varusmiespalveluksen rooli enemmistön valintana värittävät vaihtoehtoisia palvelusmuotoja eli siviilipalvelusta ja aseetonta palvelusta poikkeusratkaisuiksi. Kyseisen valinnan tekevän nuoren voidaan olettaa kohtaavan sosiaalisia paineita. Keskeisiä vaikuttimia varusmiespalveluksen valintaan ovat vanhempiin, isovanhempiin tai sukuun liittyvät perinteet (Myllyniemi 2010). Siviilipalvelus valitaan sen sijaan yksilöllisemmistä syistä. Palvelusmuotona varusmiespalvelus edustaa kollektiivisia ja yhtenäistäviä käytäntöjä, sillä esimerkiksi varusmiespalveluksen aloka aika ei perustu modernille yhteiskunnalle tyypilliseen erikoistuneeseen työnjakoon (esim. Salo 2004; Hoikkala ym. 2009; Kallunki 2013a). Kollektiivisiin käytäntöihin liittyvien jännitteiden voidaan olettaa korostuvan nyky-yhteiskunnassa, sillä nuorisokulttuurin eräänä piirteenä on yksilöllisyys (ks. Hoikkala & Paju 2002; Paakkunainen & Hoikkala 2007).

Varusmiespalveluksen suorittaneiden osuus on viimeisen vuosikymmenen aikana heikentynyt noin prosenttiyksikön vuosivauhtia. Muutos indikoi nuorten palveluskelpoisuuden ja tahdon jonkinasteista heikkenemistä. Terveydellisistä syistä keskeyttäneiden osuuden kasvu viittaa nuorten valmiuksien ja varusmiespalveluksen vaatimusten välisen kuilun ainakin jossakin määrin vahvistuneen (ks. Laaksonen 2004, 56; Santtila ym. 2006; Stengård ym. 2009). Asiaan vaikuttavat kuitenkin keskeisesti puolustusvoimien valikoivuuden muutokset kutsunnoissa ja terveystarkastuksissa.

Osallistumisasteen laskeminen heikentää varusmiespalveluksen suorittamatta jättämisestä koituvia sosiaalisia kustannuksia. Varusmiespalveluksen keskeyttäminen indikoi kuitenkin yhä syrjäytymisriskiä. Keskeyttäneiden poikkeuksellinen asema näkyy siinä, että heidän lapsuuden lähtökohtansa, elintapansa, elämäntilanteensa ja aikuisvaiheen psykososiaalinen tilanteensa ovat merkittävästi heikompia kuin varusmiehillä (Stengård ym. 2009; Appelqvist-Schmidlechner 2011).

Varusmiespalveluksen välttäminen omaan päätökseen perustuen on terveydellisiä syistä keskeyttämistä selvemmin arvolatautunut ratkaisu, joka on jännitteisessä suhteessa yleisen asevelvollisuuden tavoitteisiin ja kansallisiin perinteisiin. Siviilipalveluksen valitsemiseen, joka osoittaa nuoren tahdon sivuuttaa aseellinen maanpuolustus, on varusmiespalvelusta koskevissa tarkasteluissa liitetty yhä yksilöllä stigmatisoiva merkitys (ks. Salasuo 2009, 198–199; Ahlbäck 2010, 140). Varsinaiset empiiriset tutkimukset asiasta kuitenkin puuttuvat. Siviilipalveluksen osallistumisasteeseen vaikuttaa osaltaan velvollisten halukkuus hakea ja mahdollisuus saada palveluksesta vapautusta.

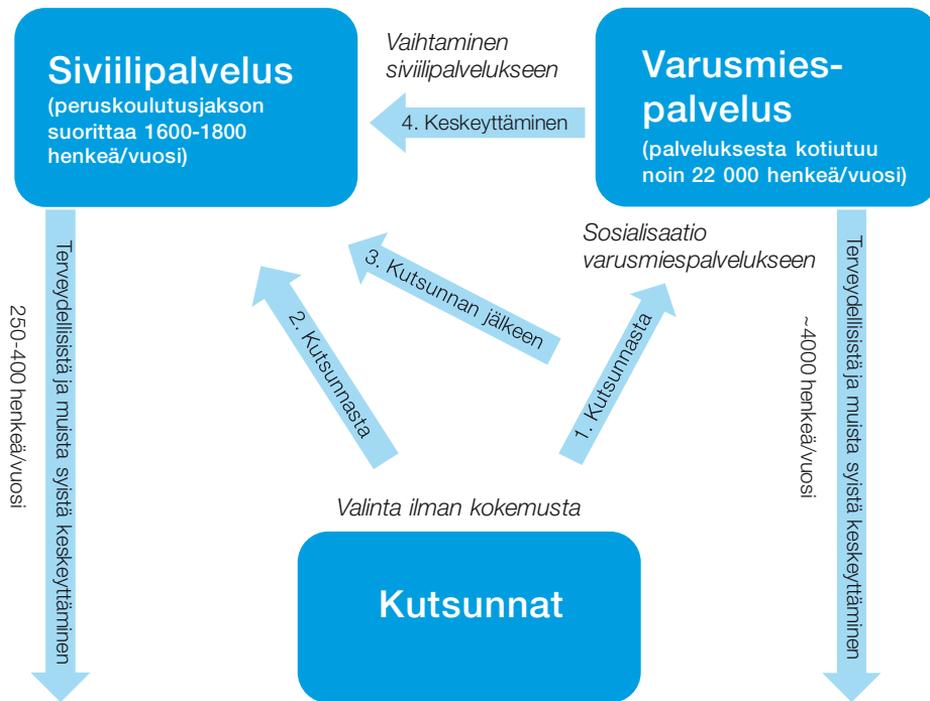
Palvelumuodon valinnan konteksti

Siviilipalveluksen valinta tapahtuu asevelvollisuusjärjestelmän tarjoamien vaihtoehtojen piirissä. Terveelle asevelvolliselle päävaihtoehtoina ovat varusmiespalvelus, aseeton palvelus ja siviilipalvelus. Siviilipalveluksen suorittajia on vuosittain 1600–1800 ja aseettoman palveluksen noin 50 henkeä. Vaikka siviilipalveluksen suorittamisen edellytyksenä on vakaumusta koskeva vakuutus, siviilipalvelukseen päättymiseen vaikuttavat myös ratkaisun ajankohta ja ratkaisun aikana vallitsevat yksilölliset olosuhteet.

Siviilipalvelusvelvollisten tilanteen ymmärtämisen kannalta tärkeän lähtökohdan muodostavat velvollisten palvelukseen tuleminen reitit (Kuva 1). Valinta siviilipalveluksen ja varusmiespalveluksen välillä voi ajoittua palveluksesta kotiutumattomilla kolmeen pääasialliseen vaiheeseen. Ensimmäinen mahdollisuus ajoittuu kutsuntoihin (1, 2), joissa palveluskelpoiseksi todettu velvollinen voi hakeutua siviilipalvelukseen. Toisena vaihtoehtona on siviilipalveluksen valinta kutsuntojen jälkeen (3), jolloin kyseessä on yleensä palveluksen lykkäämisen myötä tehty ratkaisu. Siinä missä kutsunnoissa tehdyn ratkaisun voi katsoa ilmentävän valinnan varmuutta, lykkäämisen kautta valittu siviilipalvelus voi heijastaa olosuhdetekijöiden kuten työn ja

parisuhteen vaikutusta valintaan. Järjestelmän oletuksena on, että nuori valitsee palvelusmuotonsa kutsunnoissa. (Kallunki 2013a.)

Kuva 1. Siviilipalvelukseen valitsemisen reitit: kutsunnasta, kutsunnan jälkeen tai varusmiespalveluksen kautta.

Kutsunnoista (2) tulevat siviilipalvelusvelvolliset ovat selkeimmin tilanteessa, jossa he voivat ilman kokemusta ja itse järjestelmään liittyviä tekijöitä valita varusmiespalveluksen, aseettoman palveluksen ja siviilipalveluksen väliltä. Siinä missä kutsunnoista palvelukseen tulevat ovat tyypillisesti lukion tai ammattikoulun suorittaneita, palvelustaan lykkäävät ovat voineet ehtiä hankkia jo tutkinnon ja työpaikan tai törmätä ongelmiin kyseisten valmiuksien hankkimisessa. Ammatin hankkineelle asevelvollisuuteen sijoitetun ajan kustannukset ovat menetettyinä tuloina selvästi suuremmat kuin työttömälle tai opiskelijalle.

Kuvassa esitetty lykkäyksen myötä tehty ratkaisu (3) edustaa vaikutinta, joka on sidoksissa ikään ja sen tuottamiin siviilielämän sidoksiin. Palveluksen lykkääminen lisää 20 ikävuoden jälkeen voimakkaasti siviilipalveluksen todennäköisyyttä (Kallunki 2013a). Kyseisen iän jälkeen voimistuu nuorten kotoa poismuuttaminen (Koskinen ym. 2007). Käytännössä tämä tarkoittaa usein opiskeluun, työhön ja parisuhteen liittyvien itsenäisten valintojen sekä näitä tekijöitä koskevien sidosten korostumista. Samalla lapsuudenkodin vaikutus palvelusmuodon valintaan voi heikentyä. Palvelukseen lykkäämiseen liittyvä konteksti korostaa siis erilaisten elämään

liittyvien sidosten korostumista. Jossakin määrin yllättävää on, että kyseisellä prosessilla on yhteys myös uskontoon. Siinä missä ilman lykkäystä 19–20 vuotiaana palvelukseen tulleilla tyypillistä on valtauskonnon eli luterilaisen kirkon jäsenyys, tätä vanhemmilla kirkon jäsenyydellä ei ole enää vahvaa yhteyttä varusmiespalveluksen valintaan (Kallunki 2013a). Ilmiö on esimerkki sukupolvien välisten käyttäytymismallien muuttumisesta, joka ajoittuu nuorilla kotoa poismuuttamisen vaiheeseen.

Erityislaatuisin siviilipalveluksen konteksti on niillä siviilipalvelusvelvollisilla, jotka valitsevat siviilipalveluksen vasta aloitettuaan varusmiespalveluksen. Kyseiseen vaiheeseen voidaan liittää voimakkaimmat valinnan vastaiset sosiaaliset paineet, jotka liittyvät palvelustoverien ohella järjestelmän odotuksiin. Siviilipalveluksen ja varusmiespalveluksen erottelua korostetaan palvelusjärjestelmän taholta, sillä siviilipalveluksen aloittamisen jälkeen nuori ei voi palata varusmiespalvelukseen. Lisäksi siviilipalveluksen vakaumusta koskeva vaatimus asettaa kyseisen ryhmän erityisasemaan: keskeyttäjiä alkuperäinen valinta viittaa varusmiespalveluksen estävän vakaumuksen puuttumiseen heidän astuessaan varusmiespalvelukseen. Kyse voi kuitenkin olla myös valinnasta, joka on tehty oman vakaumuksen vastaisesti sosiaalisen paineen seurauksena. Vaikka vakaumuksen muuttumiseen ei ole sinänsä esteitä, järjestelmä asettaa varusmiespalveluksesta siviilipalvelukseen siirtyvät vakuutuksen osalta jonkinasteiseen ristiriitatilanteeseen. Varusmiespalveluksen perspektiivistä katsottuna siviilipalvelukseen siirtyvät ovat keskeyttäjiä vähemmistö, johon kuuluu vain vajaa viidennes keskeyttäjästä (Puolustusvoimat 2013, 41). Kyseinen reitti on kuitenkin yleisin kolmesta reitistä päätyä siviilipalvelukseen (Kallunki 2013a).

Keskeyttäminen voi indikoida syrjäytymisriskiä, erityisesti jos taustalla on aiempia opintojen keskeyttämisistä. Varusmiespalveluksesta siviilipalvelukseen siirtymisen aiheuttaa myös konkreettisen syrjäytymisriskin, joka liittyy siirtymävaiheen aiheuttamiin viiveisiin. Palvelusmuotojen välillä vaihtaminen kesti aiemmin vähintään puoli vuotta (Puolustusministeriö 2010; Työ- ja elinkeinoministeriö 2011). Viivettä on pyritty lyhentämään, minkä seurauksena vaihto tapahtuu Siviilipalveluskeskuksen nykyisen arvion perusteella nopeimmillaan muutamassa viikossa. Ilman opiskelu- ja työpaikkaa olevalle nuorelle, siirtymän tuottama viive hidastaa myös työhön ja opiskeluun siirtymistä. Erityinen ongelma voi olla myös mielekkään tekemisen löytäminen varusmiespalveluksen ja siviilipalveluksen väliselle ajanjaksolle. Viive voi osaltaan heikentää myöhempiä työllistymismahdollisuuksia.

Niillä, jotka valitsevat siviilipalveluksen vakaumuksellisista syistä, ratkaisun voidaan olettaa syntyvän henkilökohtaisen identiteetin ja maanpuolustukseen liittyvän kansallisen identiteetin välisestä ristiriidasta. Uskonnolliset vähemmistöt ovat yksi osa tätä joukkoa (Kallunki 2013a). Vakaumuksellisten syiden lisäksi kyse voi olla edellä mainituista konkreettisista palvelusmuotojen käytäntöihin liittyvistä eroista. Kutsunnasta tulleille siviilipalveluksen vakaumuksellisiin tekijöihin ja henkilökohtaisiin arvoihin liittyvät ulottuvuudet ovat todennäköisesti käytännöllisiä tekijöitä merkittävämpiä. Siviili- ja varusmiespalveluksen välinen valikoituminen liittyynee

sosiaaliin sidoksiin ja henkilökohtaisiin arvostuksiin, jotka kytkeytyvät toisaalta siviilipalveluksen vakaumukselliseen luonteeseen ja toisaalta varusmiespalveluksesta siviilipalvelukseen siirtymisen käytännöllisiin taustatekijöihin eli varusmiespalveluksesta suoriutumiseen.

Siviilipalvelus palvelumuotona

Siviilipalvelukseen päättymiseen voidaan olettaa vaikuttavan merkittävästi palvelumuotojen toiminnalliset sisällöt. Hakeutumisen syiden arvioinnissa on siten syytä arvioida, miten varusmiespalvelus ja siviilipalvelus poikkeavat toisistaan. Siviili- ja varusmiehiin sosiaalisessa elämässä liitetyt erot pohjautuvat osaltaan instituutioiden tehtävien ja toimintojen eroihin. Perustavin tekijä on yleisen asevelvollisuuden tehtävä, maan puolustaminen, johon siviilipalvelusvelvolliset eivät osallistu aseellisesti. Järjestelmien tehtävistä kumpuavat myös palvelumuodoille luontaiset piirteet: koska siviilipalveluksesta puuttuu varsinainen aseelliseen konfliktiin valmistautuminen, kyseinen palvelumuoto mahdollistaa huomattavasti yksilöllisemmän palveluskokemuksen kuin varusmiespalvelus (ks. Siviilipalveluskeskus 2011; Puolustusvoimat 2013).

Siviilipalveluksen koulutusjakso ja työpalvelu kiinnittyvät toiminnoissaan pitkälti normaaliin arkeen (Siviilipalveluskeskus 2011). Siviilipalveluksen peruskoulutusjakso on neliviikkoinen kurssi, joka sisältää kansalaisvalmiuksia tukevaa koulutusta. Keskeisimmät koulutussisällöt liittyvät yhteiskunnan laajan turvallisuuden tukemiseen. Laajaan turvallisuuteen liitetään tässä kaikki yhteiskunnan toimintakykyä heikentävät uhat kuten terrorismi, luonnonkatastrofit, sosiaaliset riskit kuten työttömyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen aiheuttama epävakaus sekä luonnonkatastrofit. Koulutusjakson suuntautumisvaihtoehdot ovat seuraavat: kansalaisvalmiudet; palo, pelastus ja väestönsuojelu; ympäristön ja kulttuuriomaisuuden suojelu; väkivallan ennaltaehkäisy. Yhteisinä opetussisältöinä ovat siviilipalveluksen perusasiat, ensiapu 1 -kurssi, terveystieteiden opetus, liikunta, aseistakieltäytymisen historia ja yhdenvertaisuus. (ks. sivarikeskus.fi.)

Siviilipalveluksen työpalvelu suoritetaan työpaikoilla, jotka ovat solmineet sopimuksen asiasta Siviilipalveluskeskuksen kanssa. Kaikkiaan tällaisia työpaikkoja on yli 2000 eri puolilla Suomea. Työpalvelupaikkoja voivat olla valtion tai kunnan yksiköt (esim. sosiaali- ja terveydenhuollon, kulttuuri- tai sivistystoimen yksiköt), uskonnollisten yhdyskuntien seurakunnat tai yleishyödylliset säätiöt, yhteisöt tai yhdistykset. Työpalvelun sijoittuminen tavanomaiseen työelämään korostaa palveluksen siviilielämään sijoittuvaa luonnetta. Ero muodollista ja kollektiivista sosiaalisuudesta painottavaan varusmiespalvelukseen on merkittävä (ks. Salo 2008, 80; Van Maanen & Schein 1977, 37). Työpalvelun sisältöjä rajaa jossakin määrin se, että työpalvelupaikkana ei voi olla voittoa tavoitteleva yritys. Käytännössä tämä tarkoittaa, että selkeästi elinkeinotoimintaan suuntautuneet nuoret eivät välttämättä löydä omalle osaamiselleen luontevinta työpalvelupaikkaa.

Palvelusmuodot eroavat fyysisen ja psyykkisen suoriutumisen ja vapaa-ajan vaatimusten suhteen toisistaan, sillä varusmiespalveluksen harjoitukset edellyttävät fyysistä kuntoa, ryhmään sopeutumista ja normaalia arjesta poikkeavissa olosuhteissa selviämistä. Varusmiehen on kyettävä sopeutumaan myös palveluksen kollektiivisiin käytäntöihin, jotka poikkeavat selvästi siviilielämästä. Siviilipalveluksen läheinen suhde muuhun yhteiskuntaan näkyy toimintakäytännöissä – kuten koulutusjakson osin itse valittavan linjan järjestäytymisessä luennoiksi, ryhmätöiksi ja projekteiksi – sekä mahdollisuudessa yöpyä palveluspaikan ulkopuolella. Pukeutumisrajoitteiden puute, lievä fyysinen rasitus, omavalintainen työpalveluspaikka sekä normaali työaika ja kotona majoittuminen mahdollistavat palvelusajan yksilöllisyyden. (Siviilipalveluskeskus 2011; vrt. Salo 2004.) Siviilipalveluksen sisältöä voikin pitää opetuksellisena, valintaan perustuvana, epämuodollisena ja sosialisointiltaan normaalin arjen toimintatapoihin kiinnittyvänä. Yhtenäistävät piirteet ovat siviilipalveluksessa korostetusti vähäisempiä kuin varusmiespalveluksessa.

Varusmiespalveluksen kollektiivisuus ja siviilipalveluksen yksilöllisyys heijastuvat myös velvollisten mahdollisuuksiin harrastaa ja viettää vapaa-aikaa. Varusmiespalveluksen palvelusvelvollisuudet rajoittavat yksilöllisiä harrastusmahdollisuuksia jopa aktiiviliikunnan osalta (Wessman 2010). Siviilipalveluksen työpalvelujaksolla ei vastaavia rajoittavia elementtejä ole työhön käytettyä aikaa lukuun ottamatta. Palvelusmuotoihin valikoituukin nuoria toisistaan poikkeavilla harrastuneisuuden, päihteiden käytön, uskonnollisuuden ja koulutuksen profiileilla (Kallunki 2013a). Aiemman kyselyn perusteella tärkeimmät perusteet varusmiespalvelukselle ovat isänmaallisuus, vanhempien näkemykset sekä suvun tai perheen sotahistoria (Myllyniemi 2010, 45). Kyseiset perusteet kiinnittyvät armeijan institutionaalisiin tavoitteisiin ja kriisitilanteiden tarpeisiin (Salasuo 2009, 59–60). Vaikka siviilipalveluksen koulutusjaksolla otetaan periaatteessa huomioon sekä normaali- että poikkeusolot, siviilipalvelus poikkeaa voimakkaasti varusmiespalveluksesta juuri siviilielämään suuntautumisellaan.

Siviilipalvelukseen tulevien voidaan arvioida olevan varusmiehiä selvästi heterogeenisempi joukko. Syynä tähän on siviilipalvelukseen tulemiseen vaikuttavat erilaiset motiivit ja hakeutumisen vaiheet. Korkeakoulututkinnon suorittanut tai terveydellisistä syistä palvelustaan lykännyt tulee palvelukseen eri syistä kuin kutsunnoista siviilipalvelukseen ilmoittautunut. Varusmiespalveluksen kollektiivisuus tukee kyseisen palvelusmuodon vaatimuksista poikkeavien yksilöiden päätymistä siviilipalvelukseen. Käytännössä kyse voi olla esimerkiksi nuoren kokemasta työttömyydestä tai iän ja hankitun koulutuksen yhdistelmästä (ks. Kallunki 2013a).

Koska siviilipalveluksen aloittamisen jälkeen varusmiespalvelukseen hakeutuminen ei ole enää mahdollista (siviilipalveluslaki 1446/2007, 100§, 1 mom.), asevelvollisuuteen liittyvät keskeyttämiset suuntautuvat varusmiespalveluksesta pois päin. Keskeyttämiset saturoituvat siis siviilipalveluksen suuntaan. Siviilipalveluksen keskeyttäjäillä sosiaaliset ongelmat ovatkin olleet syvempiä kuin varusmiespalveluksen keskeyttäjäillä (Stengård ym. 2009). Varusmiespalveluksesta siviilipalvelukseen

siirtyvät vaikuttavat siten merkittävästi siviilipalveluksen suorittajien sosiaalisia valmiuksia koskevaan kokonaiskuvaan.

Eräs lievästi varusmiespalvelun valintaa tukeva tekijä liittyy palvelusaikoihin. Kaikki siviilipalveluksen suorittajat joutuvat suorittamaan 347 vuorokauden palveluksen. Vastaavan ajan varusmiespalveluksessa viettää vain runsaat neljä kymmenestä. (Puolustusvoimat 2012, 17; Virtanen 2011, 149.) Eron merkitystä heikentää jokaista varusmiestä koskeva riski 347 vuorokauden palveluksesta ja palvelusmuotojen erilainen rasittavuus: siviilipalvelukseen ei kuulu lainkaan maastoharjoituksia, vaan koulutusjakson jälkeinen palvelus vastaa työajoiltaan siviilielämää (Puolustusministeriö 2010; Työ- ja elinkeinoministeriö 2011, 20). Johtajakoulutus edustaa siviilipalveluksesta ja varusmiespalveluksen miehistötehtävistä poikkeavaa vaatimustasoa palveluksessa menestymiselle, suoriutumiselle ja palvelusmotivaatiolle. Johtamistehtäviin siviilissä pyrkivät suorittavat varusmiespalveluksen siviilipalvelusta todennäköisemmin (Kallunki 2013a). Siviilipalveluksen pituuden merkitys kokonaisrasitukselle on joka tapauksessa kiistanalainen asia. Arviot riippuvat siitä, millainen merkitys palveluksen rasittavuuden eroille ja palveluksen pituudelle annetaan (ks. Työ- ja elinkeinoministeriö 2011).

Merkittävin osa siviilipalvelusta koskevasta kokemuksesta liittyy työskentelyyn työpalvelupaikalla. Siviilipalvelus liittyy siten suomalaisen työelämän kokemukseen. Poikkeuksen tältä osin muodostavat ne palvelusvelvolliset, jotka jäävät joko omasta tahdostaan tai työpalvelupaikan löytymättä jäämisen takia suorittamaan palvelusta siviilipalveluskeskuksessa. Kyseinen palveluspaikattomien ryhmä on nähty yhtenä palvelusmuodon kehittämisen kohteena. Tavoitteena on ollut saada kyseinen ryhmä normaaliin työpalveluun. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011.)

Aseistakieltäytymisen ja siviilipalveluksen muutos

Aseista kieltäytyminen Suomessa ja kansainvälisesti

Vakaumuksellisen aseistakieltäytymisen vahvimpana lähteenä historiallisesti on toiminut länsimaissa uskonnollinen motivaatio, erityisesti kristinusko (Fiala 2014). Kristillisessä perinteessä sotaa ja väkivaltaa on vastustettu Raamattuun kuten viidenteen käskyyn (älä tapa) vedoten. Ihmiselämän pyhyys on nähty loukkaamattomana, jolloin väkivaltaa on pidetty kaikissa muodoissaan vääränä. Kristillinen passifismi nojaa Jeesuksen opetuksiin, sillä esimerkiksi juutalaisuudessa ja islamissa ei ole vastaavaa passifistista juurta (Moskos & Chambers 1993).

Uskonnon suhde aseistakieltäytymiseen ei kuitenkaan ole suomalaisessa kontekstissa yksiselitteinen ilmiö, sillä uskonnollisen vähemmistöjen ja enemmistön perinteet poikkeavat toisistaan. Suomalaisten luterilaiseen kirkkoon kuuluvien nuorten aseellinen maanpuolustustahto on muuta väestöä korkeampi (Myllyniemi 2010). Siviilipalvelus on nykyisin tyypillisimmin uskonnollisten vähemmistöjen ja uskonnottomien palvelusmuoto, ja varusmiespalvelus uskonnollisen enemmistön valinta (Kallunki 2013a). Ilmiötä voi selittää enemmistöuskonnon ja kansallisuusaatteen sekoittumisella niin itsenäisyyttä koskevien symbolien ja juhlinnan kuin maanpuolustuksen käytäntöjen tasolla.

Evankelisluterilainen kirkko on instituutiona suhtautunut puolustusvoimiin pääsääntöisesti myönteisesti, vaikka kirkon sisällä asiaan on liittynyt myös jännitteitä (Kalemaa 2014)⁴. Puolustusvoimien osana toimii kirkollinen työ. Puolustusvoimien ja kirkon yhteys on kuitenkin viime vuosina jossakin määrin heikentynyt, sillä kenttäpiispa ei ole enää piispankokouksen varsinainen jäsen (Kirkkohallitus 2015). Vastavaa sidosten löyhentämistä ollaan toteuttamassa myös maalliselta taholta. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota uskonnonvapauden toteutumiseen varusmiespalveluksessa (Pajujoja 2013). Uskontojen harjoitukseen liittyviä käytäntöjä ollaan muuttamassa: puolustusvoimat vahvistaa kirkkoon kuuluvien varusmiesten koulutuksen tunnustuksettomuutta, muuttaa hartaudet ja jumalanpalvelukset kaikille vapaaehtoisiksi ja mahdollistaa velvolliselle oman päätöksen osallistumisesta paraatien kenttähartauksiin (Puolustusministeriö 2015).

Uskonnon merkitys aseistakieltäytymisen motivoijana on historian myötä heikentynyt. Vähemmistöjen osalta Jehovan todistajat ovat muodostaneet uskonnollisten aseistakieltäytyjien erityisryhmän, jotka eivät ole hyväksyneet aseetonta eivätkä siviilipalvelusta. Heidän uskonnollisesti perusteltu kieltäytyminen on haastanut

4 Instituutiona valtiokirkko on osallistunut asevelvollisuuden tukemiseen. Kirkon piirissä on kuitenkin käyty ajoittain voimakkaakin kriittistä keskustelua asevelvollisuuden oikeutuksesta. Osa kirkon papeista on suorittanut siviilipalveluksen. 1980-luvun alussa kirkko kuitenkin torjui myös arkkipiispa Mikko Juvan äänellä siviilipalvelusvelvollisten ottamisen seurakuntiin. (Kalemaa 2014.)

asevelvollisuutta siviilipalveluksen alkuvaiheista asti (Virta 2012; Kekkonen 2013). Itsenäisyyden alkuvaiheen aseistakieltäytyminen oli tosin yleisesti uskonnollisesti motivoitua. Enemmistö kieltäytyjistä kuului Jehovan todistajiin, teosofeihin ja niin sanottuihin vapaisiin suuntiin kuten helluntailaisiin, baptisteihin ja vapaakirkkolaisiin. Kyseiset ryhmät olivat edustettuina myös uskonnollisesti motivoituneissa kieltäytyjissä sodan jälkeen 1950-luvulla, mutta aseistakieltäytyjiin liittyviä seurakuntia oli dokumentoitu kaikkiaan kahdeksantoista 1960-luvun lopulla⁵ (Seuri 2008). Tuolloin voimakkaimmin edustettuina olevia uskonnollisia ryhmiä olivat Jehovan todistajat, Helluntai-seurakunnat ja Suomen Adventtikirkko. Valtakirkkoon kuuluvat aseistakieltäytyjät ovat perinteisesti olleet vähemmistössä.

Poliittisen aseistakieltäytymisen merkitys uskonnollisen kustannuksella kasvoi merkittävästi 1960-luvun myötä. Kyse ei kuitenkaan ole historiallisesti uudesta maallisesti motivoituneesta aseistakieltäytymisestä, sillä 1900-luvun alun sortovuosina jopa enemmistö asevelvollisista kieltäytyi kutsunnoista (Oinaala 2006). 1960-luvun muutos tapahtui ensin maallista aseistakieltäytymistä koskevan julkisuuden ja myöhemmin käytännössä tapahtuneena eettisten syiden kasvuna aseistakieltäytymisen syynä. Tuolloiselle radikalismille oli tunnusomaista irtautuminen edellisen sukupolven valinnoista. Rauhanaatteen kannattajien osalta kyseinen sukupolvi halusi myös irtautua sotia edeltävästä uskonnollisesti motivoituneesta aseistakieltäytymisestä (Seuri 2008). Merkittävä pasifismiin vaikuttanut ajattelijana oli Pentti Linkola, jonka kirjoittama pamfletti avasi rauhanaatetta koskevan keskustelun vuosikymmenen alussa. Ajankohtaan sijoittui akateemisen maailman maanpuolustushenkeä koskenut ensimmäinen murros. (Kolbe 1996.) Vuonna 1963 syntyi Sadankomitea, jonka esikuvana toimi Bertrand Russelin Committee of Hundred (Seuri 2008). Liikkeen synty liittyi kansainväliseen ydinaseita vastustavaan rauhanliikkeeseen.

Sadankomitea osallistui aktiivisesti aseistakieltäytymisen muutokseen, jossa siitä tuli yhä useammin maallisesti motivoitua toimintaa. Sadankomitea pyrki vaikuttamaan 1960-luvulla asevelvollisten tutkijatoimikuntaan. Sen kritiikki kohdistui osaltaan uskonnollisten ja ei-uskonnollisten kieltäytyjien epätasa-arvoiseen asemaan: uskonnollisin perustein hakevat saivat helpommin ja nopeammin myönteisen päätöksen kuin ei-uskonnollisin perustein hakemuksen tehneet. Tutkijatoimikunnan toiminnasta kanneltiin eduskunnan oikeusasiamiehelle. Sadankomitean ja viranomaisten vastakkainasettelu johti niin sanottuihin yllytys oikeudenkäynteihin, joissa useita liikkeeseen kuuluneita sai yli vuoden vankeustuomion ja noin sata sakkoja. Tapaus oli Sadankomitealle voitto, sillä julkisuus asettui oikeudenkäyntejä vastaan. (Suominen 1997; Seuri 2008.)

1960-luvun radikalismi lisäsi aseistakieltäytymisen suosiota. Kyseisen vuosikymmenen aikana sekä uskonnollisesta että siveellisestä/eettisestä syystä

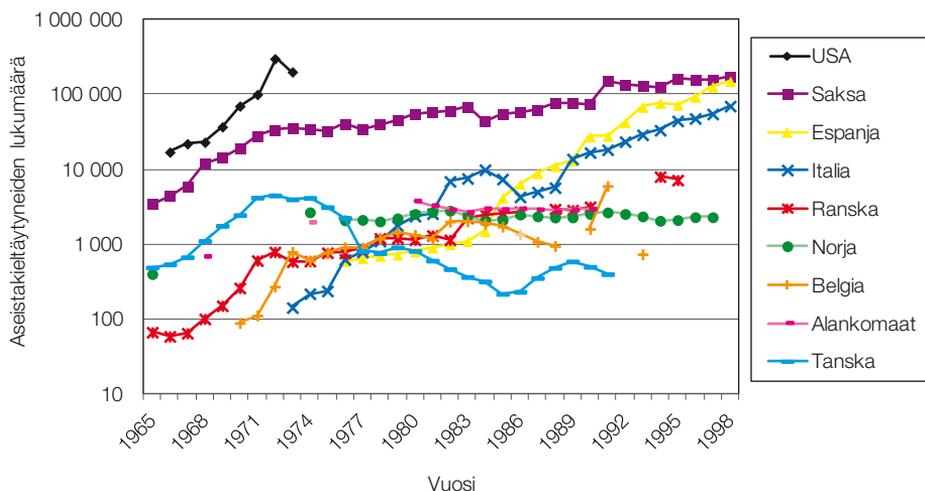
5 Asevelvollisten tutkijatoimikunnan mainitsemat seurakunnat olivat seuraavat: Siion-seurakunta, Helluntai-seurakunta, Betania-seurakunta, Saalem-seurakunta, Eelim-seurakunta, Lähetysseurakunta, Filadelfiaseurakunta, Betel-seurakunta, Betesdaförsamling, Smyrna, Pingstvän, Kristosofi, Suomen Vapaakirkko, Friförsamling, Baptisti-seurakunta, Suomen Adventtikirkko, Metodistit ja Jehovan todistajat. Lisäksi muita seurakuntia oli Golgata-seurakunta ja Kristuksen seurakunta. (Seuri 2008.)

vaihtoehtoiseen palvelukseen hakeutuvien määrä nousi: 1961–1966 vaihtoehtoiseen palvelukseen hakeutui yhteensä 1155 miestä, joista 44:llä oli perusteena siveelliset syyt; vuosina 1967–1969 hakemuksia tuli kaikkiaan 750, joista 56 hakeutui palvelukseen eettisin perustein (Kalemaa 2014, 225–226). Eettisin syin hakeutuvien kasvuun vaikuttivat aseistakieltäytymisestä käyty keskustelu ja lakiuudistus. Muutos painotui vuosikymmenen lopulle, sillä vuosittainen siveellisistä syistä hakeutuvien määrä ylitti kymmenen henkilön tason vasta vuonna 1966 (Kilpinen 2007, 118).

Aseistakieltäytymisen merkitys eri maissa on kytkeytynyt paikallisiin asevelvollisuuden käytäntöihin. Laajaa joukkoa tai kaikkia miespuolisia kansalaisia koskeva asevelvollisuus mahdollisti rauhanaatteen ja armeijainstituution vastakkainasettelun. Asevelvollisuuden väistymiseen ovat vaikuttaneet useissa maissa sekä armeijan toimintaa koskevat järjestelyt että kansalaisyhteiskunnan odotukset. Yleisesti armeijan ammattimaisuutta ovat tukeneet teknologian kehitys, varustelukustannukset, nopean toiminnan vaatimus ja sodanajan joukkojen koon pienentyminen. Samalla julkinen mielipide, osallistumisas-teen heikentyminen ja asevelvollisuuden vastainen liikehdintä ovat joissakin maissa vaikeuttaneet asevelvollisuuden ylläpitämistä (Ajangiz 2000).

Voimakkain aseistakieltäytymisen yleistymisen ajoittui Länsi-Euroopassa 1960-luvun puolivälin ja 1980-luvun lopun välille. Tuona aikana kieltäytyneiden määrä nousi seitsemänkertaiseksi (Moskos & Chambers 1993). Kieltäytyneiden osuus tavoitti 1970-luvulla rauhanliikkeen myötä Tanskassa 20 prosenttia, Saksassa 18 prosenttia, Norjassa 10 prosenttia, Hollannissa 8 prosenttia ja Belgiassa 6 prosenttia kutsutuista (Ajangiz 2000). Kieltäytyneiden osuuden merkittävä kasvu haastoi järjestelmän. Rauhanaatteen vaikutus aseistakieltäytymiseen ei ollut yhtä voimakas Suomessa. Siviilipalvelukseen osallistuu nykyisellään 7 prosenttia miesikäluokasta. Merkittävä nousu hakeutuvien määrässä tapahtui viimeksi vuoden 1987 uudistuksessa, jolloin luovuttiin vakaumuksen rauhanaikaisesta tutkinnasta.

Kuva 2. Aseistakieltäytyneiden määrän kehitys eräissä länsimaissa vuosina 1965–1998 logaritmisella asteikolla.

Rauhanaatteen vaikutus aseistakieltäytymiseen on nähtävissä useiden maiden asiaa koskevilla tilastoissa (Kuva 2). Voimakkaimpana nousu näkyy 1960- ja 1970-luvulla aseistakieltäytymisessä esimerkiksi USA:ssa, Saksassa ja Tanskassa. Erityisesti 2000-luvulla aseistakieltäytymisen merkitystä on heikentänyt se, että yleinen asevelvollisuus on lakkautettu noin 20 maassa (ks. Pykälä 2011). Muutos älymystön rauhanaatteesta ihmisjoukkojen motivoijaksi on ollut haaste liikkeen yhtenäisyydelle (Seuri 2008). 1990-luvulta lähtien aseistakieltäytymisen ja siviilipalveluksen aatteelliset lähtökohdat eivät ole yhtä helposti hahmotettavissa kuin tätä edeltävinä vuosikymmeninä (ks. Aromaa 2010). Siinä missä aseistakieltäytyminen liitettiin 1960-luvun lopulle saakka uskontoon ja tämän jälkeen myös maalliseen vakuumukseen, nykyisessä tilanteessa siviilipalveluksen valinnan perusteita on tarkasteltava vakaumuksen ohella laajasti asevelvollisuuden kokonaisuudessa. Taustavaikuttajana tässä on maallisten aseistakieltäytymisen motiivien korostuminen, sillä maalliseen aseistakieltäytymiseen liittyy uskonnolliseen perusteluun vetoavia useammin erilaisten motiivien yhteisvaikutusta (May 2012).

Vakaumus ja suomalainen aseistakieltäytyminen

Oikeudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna siviilipalveluksen tekeminen tasavertaiseksi muihin palvelusmuotoihin verrattuna on nähty välttämättömänä. Jukka Kekkonen asetti vuoden 1999 raportissaan tavoitteeksi siviilipalveluksen lyhentämisen keskimääräisen varusmiespalveluksen mittaiseksi. Selvitysmies kannatti myös aseistakieltäytymisoikeuden laajentamista sodan ja kriisin aikaan.

Kekkonen esitti, että aseistakieltäytymisen syitä laajennettaisiin vakaumuksellista syistä muihin perusteisiin. Perusteena hänellä oli tieto siitä, että palvelukseen hakeudutaan muutenkin kuin lain vaatimusten eli ”vakavien uskonnollisten tai eettisten omantunnonsyiden” vuoksi. Kekkonen käsityksen mukaan ylivoimainen enemmistö hakeutui tuolloin siviilipalvelukseen vakaumuksellisista syistä, mutta heidän vakaumuksensa perustui muihin kuin lain perusteisiin. Vuoden 2008 uudistus poisti uskonnollisten ja eettisten perusteiden erottelun. Vakaumusta koskeva vaatimus on kuitenkin yhä osa lakia. Vakaumusta koskevan määrittelyn väistäminen laissa voi olla ongelma, mikäli lain vaatimus eriytyy voimakkaasti siviilipalvelusvelvollisten tilanteesta. Asian tarkastelu edellyttää tutkimusta.

Kansainvälisessä tutkimuksessa aseistakieltäytyjiä on luokiteltu eri tavoin. Aseistakieltäytymistä ei voi pitää ilmiönä, joka olisi tiivistettävissä johonkin yksittäiseen ulottuvuuteen. Aseistakieltäytymisen ääripään muodostavat yksilöt, jotka asettuvat totaaliseen oppositioon armeijan kanssa kieltäytyen niin epäsuorasta kuin suorasta yhteistyöstä. Suomessa totaalinen kieltäytymisen mahdollisuudet jyrkimässä muodossaan ovat rajalliset, sillä kutsunnat kohdistuvat kaikkiin miespuolisiin Suomen kansalaisiin⁶. Tämän tutkimuksen kohdejoukko kuuluu totaalkieltäy-

6 Totaalisinta kieltäytymisen muotoa on edustanut Suomessa anarkisti Antti Rautiainen 1990-luvulla kieltäytymällä järjestelmällisesti kutsunnoista.

tyjiä lievempään luokkaan eli niihin, jotka ovat valmiita suorittamaan siviilimuotoisen palveluksen. Siviilipalveluksen alkuvaiheessa osa velvollisista voi tosin päätyä vielä totaali kieltäytyjäksi. Yhteistyöhön halukkaimpia ovat aseettomaan palvelukseen suostuvat kieltäytyjät. (Harries-Jenkins 1993.)

Aseistakieltäytymisen vakaumus on joskus konkretisoitu siihen, voiko kieltäytyjä tappaa vai ei (Virta 2012; Kalemaa 2014). Lähestymistapa on siinä mielessä ongelmallinen, että tappamista pidetään yleisesti moraalisenä ongelmana, yksilön kykyä tappaa on vaikea arvioida ilman käytännön tilannetta eikä sotilaankaan motivaatio nouse tappamisesta. Kun kyse on ollut palveluksesta vapauttamisesta, vakaumus on ollut helpointa määrittää sen kautta, millaiset tekijät eivät oikeuta vapautukseen. Ruotsissa asevelvollisuuslautakunnan puheenjohtaja liitti 1970-luvulla kestävämmiin perusteisiin seuraavat asiat: yleinen vastenmielisyys sotilasorganisaatiota kohtaan, puolustustarpeen vähättely, usko päämäärien saavuttamiseen ilman väkivaltaa, kansallisvaltioajattelun hylkääminen globaalien hallinnan hyväksi ja puolustusrahojen siirtäminen hyvinvoinnin tukemiseen. Norjassa, jossa ei ollut selkeää määritelmää vakaumukselle, korkein oikeus joutui määrittämään perusteita. Vapautukseen eivät riittäneet poliittiset syyt tai armeijaan kohdistuvat epäilykset viihtyvyyden, rahojen tuhlaamisen tai puolustuskyvyn osalta. (Virta 2012.) Suomalaisen rauhanaikaisen käytännön kannalta tällaiset luokittelut eivät ole relevantteja, sillä hakeutumisen edellytyksenä on nykyisin velvollisen oma arvio vakaumuksista.

Keskeinen aseistakieltäytymisen peruste liittyy rauhanaatteeseen, pasifisimiin, joka voi nousta niin maallisesta kuin uskonnollisesta etiikasta. Pasifistinen ajattelu voidaan jakaa ehdottomaan ja ehdolliseen. Ehdottomassa ajattelussa väkivalta on aina väärin, myös itsepuolustuksen ja väkivaltakoneistoon osallistumisen osalta. Väkivaltaiselle teolle ei ole olemassa oikeutusta. Ehdollisessa ajattelussa väkivalta nähdään joissakin tilanteissa oikeutettuna. Ehdollisia pasifismin muotoja voidaan erotella sen mukaan millaisissa tilanteissa tai millaisin ehdoin ne hyväksyvät väkivallan käytön. Jaottelua voidaan tehdä myös sen mukaan, kuinka laaja vastustettavien väkivallan muotojen kenttä on. Yleisimmin hyväksyttävä pasifismin muoto edustaa ydinaseiden käytön vastustamista. Ristiriitoja herättävät esimerkiksi autoritaaristen hallitsijoiden kaataminen sotilaallisesti tai väkivalta muun hyväksi ymmärretyn arvon puolesta. Tällöin lähestytään kysymystä siitä, millaisen väkivallan poistamiseksi väkivallan käyttö on oikeutettua. Rauhan edistäminen tai sodan vastustaminen voidaan nähdä myös kaikkia tai vain osaa ihmisiä koskevana velvoitteena. (Fiala 2014.) Partikularistinen, oman ryhmän velvollisuutta korostava pasifismi on tyypillisintä uskonnollisesti perustellussa sodan vastustamisessa, mikä on selkeimmillään liittynyt pappien ja munkkien muusta yhteisöstä poikkeavaan rooliin.

Aseistakieltäytymisen perusteena ehdoton pasifismi edustaa yksiselitteisintä asepalveluksen estävää vakaumusta. Tällöin oletuksena on, että aseistakieltäytyminen estää myös maanpuolustamisen ulkoista hyökkääjää vastaan. Ehdollisen pasifismin kohdalla väkivallan käytölle asetetut rajoitukset ovat ratkaisevassa asemassa vakaumuksen laadun kannalta. Tutkimuksen intressinä ei ole erotella kaikkia ehdollisen

pasifismin muotoja, sillä aseistakieltäytymisen oikeutuksen kannalta näiden käsittely ei välttämättä selkiyttäisi siviilipalvelusvelvollisten valinnan perusteita. Siviilipalvelukseen hakeutumisen kannalta keskeistä on suomalaiseseen maanpuolustukseen liittyvä väkivallan oikeutus.

Laajasti ymmärrettynä pasifismi ei liity vain sodan vastustamiseen, vaan myös rauhan edistämiseen. Tältä kannalta perustavaa on ollut Johan Galtungin (1969; 1990) jaottelu negatiivisen ja positiivisen rauhan välillä. Negatiivinen rauha edustaa tilaa, jossa suoraa fyysistä väkivaltaa ei esiinny. Galtungin mukaan fyysisen väkivallan puuttuminen ei riitä pysyvän rauhantilan ylläpitämiseen. Negatiivista rauhaa voidaan ylläpitää väkivallan uhan ja pelon avulla, minkä vuoksi kyse ei ole konfliktin väistymisestä. Rauhan luomisen kannalta oleellista on kiinnittää huomiota myös rakenteelliseen väkivaltaan, joka tuottaa epäoikeudenmukaisuutta. Rakenteellinen väkivalta voi syntyä yhteiskunnan rakenteiden ja kulttuuristen käytäntöjen kautta tuottaen ihmisten syrjintää ja siten myös potentiaalisesti fyysistä väkivaltaa.

Rauhan ja oikeudenmukaisuuden edistäminen ei välttämättä edellytä aseellisesta palveluksesta kieltäytymistä. Siviilipalvelusvelvollisten aatteellisen taustan jaotellussa positiivinen pyrkimys rauhaan on kuitenkin yksi näkökulma: palvelumuodon valinnan motiiveissa voivat painottua joko sodan ja armeijan vastustamiseen liittyvät ajatukset tai rauhan edistäminen.

Vakaumuksen erottaminen muista perusteista

Vakaumusta määrittävien selkeiden ehtojen puuttuminen laista ei tarkoita oletusta määritelmän puuttumisesta; siviilipalvelukseen vakaumukseen perustuvana vaihtoehtona liittyy lähtökohtaisesti oletus siitä, että yksilön vakaumus ja muut syyt hakeutua palvelukseen on mahdollista erotella ainakin jollakin tasolla toisistaan. Yksilö voi kuitenkin liittää vakaumukseensa asioita, joita yleisesti ei pidetä asevelvollisuuden estävänä vakaumuksena.

Eräs merkittävä tähän tutkimukseen liittyvä ongelma koskee vakaumuksen käsitettä. Kuten siviilipalveluksen historia osoittaa, vakaumus on nähty asevelvollisuusjärjestelmässä asiana, jota on mahdollista ulkopuolelta määrittää ja tutkia. Esimerkiksi vuoden 1969 lain mukaisessa käytännössä vakaumuksen tutki asevelvollisten tutkijalautakunta, johon kuului oikeusoppineen puheenjohtajan lisäksi neljä jäsentä, joista yhden tuli olla upseeri, yhden psykiatri ja yhden oikeusministeriön edustaja (Scheinin 1988). Päätös tehtiin joko kirjallisen selvityksen tai kuulemisen perusteella.

Asevelvollisten tutkijatoimikunta totesi 1960-luvulla ”siveellisin” perustein palvelukseen hakeneiden kohdalla, että neljänneksellä puuttui lainmukainen vakaumus. Vuosikymmenen lopun julkisen keskustelun myötä siveellistä vakaumusta koskevat tulkinnat hajaantuivat, minkä seurauksena vuosina 1966–1969 äänestykseen meni runsas kolmannes tapauksista (Seuri 2008). Rauhanaikaisen vakaumuksentutkimuksen lopulla vuosina 1979–1986 annettiin myös kielteisiä päätöksiä (Taulukko 2). Siviilipalvelukseen hakeneiden hylättyjen päätösten osuus vaihteli kyseisinä vuosina 4

ja 17 prosentin välillä. Pääosa hylättyjen määrän kasvamisesta johtui aseettoman palveluksen suosimisesta siviilipalveluksen kustannuksella. Aseeton palvelus nähtiin ensisijaisena palvelusmuotona. On kuitenkin huomattava, että minimissäänkin aseelliseen palvelukseen määrättiin 2 prosenttia hakeneista. Hakijoiden ja tutkijalautakunnan käsitykset vakaumuksesta eivät siis aina kohdanneet edes seurauksiltaan voimakkaimmalla tasolla.

Taulukko 2. Asevelvollisten tutkijalautakunnan ratkaisut vuosina 1979–1986 (anomus siviilipalvelukseen hyväksytty, määrätty siviilipalveluksen sijaan aseettomaan palvelukseen tai aseelliseen palvelukseen). Jehovan todistajat on luokiteltu taulukossa siviilipalvelukseen päästyään hyväksytyksi. (Scheinin 1988)

	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Päätöksiä yhteensä	1215	1098	893	1305	1259	994	896	972
Hyväksytty	1165	1018	774	1118	1049	866	792	874
Prosenttia hakeneista	96 %	93 %	87 %	86 %	83 %	87 %	88 %	90 %
Määrätty aseettomaan palvelukseen	25	39	74	138	180	103	79	77
Prosenttia hakeneista	2 %	4 %	8 %	11 %	14 %	10 %	9 %	8 %
Määrätty aseelliseen palvelukseen	25	41	45	49	30	25	25	21
Prosenttia hakeneista	2 %	4 %	5 %	4 %	2 %	3 %	3 %	2 %

Nykyisessä laissa vakaumuksen tutkinta ei koske rauhantilannetta, mutta vakaumuksen tutkintalautakunta voidaan ottaa käyttöön liikekannallepanon aikana. Tästä huolimatta laki määrittää vakaumusta vain sen seurausten kautta: vakaumus, joka estää asevelvollisuuslaissa säädetyn palveluksen. Erityisesti rauhan aikana käytössä ollut vakaumuksen tutkinta voi pitää yleisesti ongelmallisena ja ristiriitaisena ajattelun vapauden kannalta. Scheininin (1988) mukaan tutkinnassa voi olla kyse vain vakaumuksen uskottavaksi tekemisestä.

Rauhanaikainen vakaumuksen tutkinta oli institutionaalinen käytäntö, jossa järjestelmän ulkopuolelle pyrkivä yksilö asetettiin asevelvollisuusjärjestelmän ehtojen piiriin. Institutionaalisten ehtojen asettamat rajoitukset ovat tuttuja kaikista järjestelmistä (sosiaalietuudet, pankkilainat). Vakaumuksentutkinnan erityisyys liittyy siihen, että järjestelmän ehdot kohdistuvat instituution ulkopuolelle pääsemiseen, ja käytäntö pakottaa yksilön avaamaan vakaumuksensa ulkopuoliseen käsittelyyn. Vastaavia elementtejä on tosin myös muissa järjestelmissä, joihin liittyy yksilönoikeuksien rajoituksia kuten sairaaloissa ja vankiloissa. Siviilipalveluksen kohdalla kyse on asevelvollisuustutkimuksessa käytetyn totaalisen laitoksen käsitteen (Ervin Goffman) erityismuodosta: jotta yksilön on mahdollista päästä asepalveluksen ulkopuolelle, hänen on suostuttava uskonnon ja omantunnon vapauden piirissä olevan asian tutkintaan. Poikkeavan oikeuden hintana on siten yksityisyyden verhon avaaminen. Järjestelmän erityispiirre tulee jollakin tasolla ymmärrettäväksi

suhteuttamalla siviilipalvelukselle asetetut ehdot maanpuolustuksen tehtävään ja kriisitulanteen aiheuttamiin velvoitteisiin sotilaallisessa maanpuolustuksessa.

Tämän tutkimuksen intressi vakaumuksen suhteen liittyy ensisijaisesti vastaajan omaan käsitykseen vakaumuksestaan. Jotta vakaumusta voitaisiin tarkastella empiirisesti, vakaumukselle annetaan vastinkappale, käytännölliset syyt. Syynä tähän on, että käsitteen tarkastelua voidaan selkiyttää suhteuttamalla se johonkin toiseen ilmiöön. Käytännölliset syyt valita palvelusmuoto on asevelvollisuuteen väistämättä liittyvä tekijä: käytännölliset syyt voivat vaikuttaa asuinpaikan, elämäntilanteen, ihmissuhteiden, opiskelun, työn ja erilaisten muiden tekijöiden tasolla siihen, mikä palvelusmuodoista näyttää luontevimmalta. Käytännölliset syyt ovat vakaumusta selvemmin yksilön ulkoisia olosuhteita. Vakaumus on pidemmän ajan kuluessa omaksuttu lähtökohta, jonka muutoksen voidaan olettaa olevan hitaampaa kuin käytännöllisiin syihin liittyvien perusteiden.

Tutkimuksen toteutus

Aineistot, mittaaminen ja menetelmät

Tätä tutkimusraporttia varten on kerätty kolme aineistoa. Ensimmäinen aineisto on tässä projektissa kerätty siviilipalveluksen alkukysely, joka kohdennettiin kaikkiin siviilipalveluksen aloittaviin nuoriin. Toinen aineisto eli loppukysely kohdennettiin siviilipalveluksen työpalvelun kahdelle viimeiselle viikolle. Ensimmäisessä kyselyssä tarkastellaan siviilipalvelukseen päätyminen syitä ja siviilipalvelusvelvollisten erityispiirteitä. Toisessa kyselyssä keskityttiin siviilipalvelusvelvollisten kokemuksiin erityisesti työpalveluksesta. Aineistojen kerääminen toteutettiin siten, että alku- ja loppukyselyn vastaajien yhdistäminen samaan aineistoon oli mahdollista. Toteutustavasta kerrottiin aineistojen keräämisen yhteydessä vastaajille. Loppukyselyn ohessa kerättiin lisäksi lyhyt kysely työpalveluspaikkojen esimiehiltä, jossa kysyttiin loppukyselyyn vastanneen velvollisen palveluksen sujumisesta työpaikalla.

Tutkimusaineiston siviilipalveluksen alkukyselyä koskeva osa on kerätty marraskuun 2012 ja lokakuun 2013 välisenä aikana Lapinjärven koulutuskeskuksessa järjestetyillä peruskoulutusjaksoilla. Koulutuskeskuksessa järjestetään kaikille vuotuisille saapumiserille neljä viikkoa kestävä peruskoulutusjakso. Vastaamistilaisuudet järjestettiin kunkin saapumiserän ensimmäisen päivän iltana. Vastausajankohdalla pyrittiin mahdollisimman korkeaan vastausprosenttiin ja itse siviilipalveluksen vähäiseen vaikutukseen annettuihin vastauksiin. Yhden vuoden saapumiserät kattava aineisto sisältää yhteensä 1897 siviilipalvelusvelvollista.

Vastaajamäärää voidaan pitää erityisen korkeana, sillä se ylittää koulutusjakson suorittaneiden vuosittaisen enimmäismäärän vuosina 2000–2010 (ks. Työ- ja elinkeinoministeriö 2011, 21). Selityksenä vastaajamäärälle on se, että ensimmäiselle viikolle painottuvat keskeyttämiset eivät olleet ehtineet kuin pieneltä osalta tapahtua vastaajankohdalla. Kyselystä kieltäytyminen oli mahdollista, mutta näin teki vain harva vastaaja. Palvelusvelvollisia motivoitiin muun muassa sillä, että kyseessä on ensimmäinen tutkimus, joka tuottaa yleistettävää tietoa siviilipalvelukseen hakeutumisen syistä ja sen suorittamisesta. Alkukyselyssä kyse on siis siviilipalvelusvelvollisten kokonaisaineistosta, joka kattaa pääosan myös alkuvaiheen keskeyttäjäistä.

Kyselyn laatuun panostettiin kehittämällä kyselyä yhteistyössä siviilipalvelusvelvollisten kanssa. Aiemman tutkimustiedon vähäisyyden vuoksi siviilipalvelustutkimuksessa oli välttämätöntä suorittaa ensin pilottivaihe. Siviilipalvelukseen tuleminen syistä ei ole tehty juurikaan aiempaa tutkimusta. Aihetta sivunnut tutkimus tehtiin Voi hyvin nuori -hankkeessa, jossa vertailtiin palvelusryhmien eroja sosiaalisessa integraatiossa (Kallunki 2013a; Kallunki 2013c). Identtisillä lomakkeilla kerättiin kyselyaineisto sekä siviilipalvelus- että varusmiehiltä, mikä mahdollisti

palvelustyyppien välisen erojen analyysin. Kyseisen projektin tuloksia hyödynnettiin alku- ja loppukyselyn suunnittelussa.

Kyselyn kehittämisessä hyödynnettiin myös aiempien tutkimusten tarjoamia tietoja siinä määrin kuin ne soveltuivat aiheeseen. Aiemman selvityksen perusteella tiedetään, että käytännölliset syyt ovat tosiasiallisesti merkittävä siviilipalvelukseen tulemisen peruste (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011). Eräänä vaikuttimena tälle on se, että noin puolet siviilipalveluksen suorittajista on varusmiespalveluksen keskeyttäjiä (Kallunki 2013a). Siviilipalvelukseen päätyminen ei siten ole vain vakaumuksellisiin tekijöihin liittyvä valinta. Tämä lähtökohta vaikutti erityisesti alkukyselyn toteuttamiseen siten, että käytännöllisiä ja vakaumuksellisia syitä koskevien tekijöiden esiselvitykseen panostettiin etukäteen.

Aiemman tiedon rajallisuuden vuoksi pilottikyselyn suunnittelua varten haasteltiin kuutta työpalveluksessa olevaa siviilipalvelusvelvollista. Tämän jälkeen kolmelta saapumiserältä kerättiin pilottiaineisto. Pilottiin osallistuneilla palvelusvelvollisilta kerättiin palautetta ensimmäisen vaiheen lomakkeesta. Heidän palautetaan hyödynnettiin lopullisen lomakkeen kehittämisessä. Pilottivaiheen raportti on julkaistu työ- ja elinkeinoministeriön julkaisusarjassa (Kallunki 2013b). Kyseisessä raportissa on kuvattu tuloksia kahden saapumiserän osalta.

Loppukyselyn kerääminen osoittautui haastavammaksi kuin ennakoita osattiin odottaa. Aineiston keräämisen ongelmana oli, että loppukyselyä ei ole mahdollista toteuttaa alkukyselyä vastaavalla kattavuudella. Siviilipalvelusvelvollisten siirryttyä työpalvelukseen saapumiserien palvelusvelvollisia ei ole enää tavoitettavissa yhdestä tilasta. Loppukysely suoritettiin siten sähköisenä kyselynä sekä työpalveluksen lähiesimiehelle että kotiutuvalle työpalveluksen suorittajalle. Pilottiaineisto kerättiin 1.10.-7.12.2012. Vastauksia kertyi siviilipalveluksen suorittajilta 80 ja esimiehiltä 90.

Tutkimusaineiston keräämiseksi jouduttiin ratkaisemaan useita käytännön ongelmia. Keskeisin näistä liittyi alku- ja loppukyselyn yhdistämiseen. Ratkaisuksi löydettiin tunniste, jonka pitäisi olla palvelusvelvollisten tiedossa koko palvelusajan. Haasteet tunnisteiden osalta liittyvät sekä alku- että loppumittaukseen. Alkumittauksessa useilla vastaajilla ei ollut vielä käytössä kyseistä numerosarjaa. Tämä tarkoitti, että osa tunnisteista jouduttiin järjestämään aineiston keräystilanteessa. Ongelma saatiin pääosin ratkaistua pilottitutkimuksen aikana varmistamalla tunnisteiden kirjaaminen ennakkoon. Juuri ennen palveluksen alkamista ilmoittautuneet aiheuttivat tässäkin tapauksessa ongelman: heille tunnistetta ei ollut ehditty kirjata. Tässä tapauksessa siviilipalveluskeskuksen henkilökunta haki tunnisteiden yksitellen.

Tunnisteiden käyttö aiheutti myös sähköiselle loppukyselylle haasteen, sillä vastustilanteessa velvollisen tulisi tarvittaessa kysyä neuvoa esimieheltään. Velvollinen ei loppukyselyä täyttäessään välttämättä enää muista tunnisteiden olemassaoloa tai hän on voinut hukata sen. On olettavissa, että tunnisteiden vaatiminen laskee jossakin määrin loppukyselyn vastausprosenttia. Etuna on kuitenkin mahdollisuus yhdistää alku- ja loppukyselyjen aineistot. Näin loppukyselyä voitiin lyhentää.

Varsinainen loppukysely oli suunniteltu toteutettavaksi kaksi viikkoa ennen siviilipalveluksen päättymistä lähtevän kotiuttamisilmoituksen yhteydessä. Kyseisessä ilmoituksessa pyydettiin siviilipalvelusvelvollisen työpalvelun lähiesimiestä vastaamaan esimiehelle kohdennettuun siviilipalveluksen sujuvuutta koskevaan lyhyeen kyselyyn ja välittämään kotiutuvalle siviilipalvelusvelvolliselle häntä koskeva kysely.

Kyselyn aloittamisessa oli käynnistämisongelmia. Ensimmäiset kyselyt lähtivät 8. elokuuta 2013. Ennen vuoden palvelusajan päättymistä alkaneella aineiston keräämisellä (verrattuna alkukyselyn alkamisajankohtaan) pyrittiin takaamaan se, että mukana ovat myös varusmiespalveluksen keskeyttämisen kautta palvelukseen tulleet. Kyselyn aloituksen myöhästyminen on voinut jossakin määrin karsia tätä kohderyhmää. Suurempi ongelma kyselyn toteutuksessa oli kuitenkin heikko vastausprosentti. Toteutustapaa jouduttiin muuttamaan kesken loppukyselyn keräämisen siten, että 1.1.2014 lähtien aineisto kerättiin lähettämällä kysely suoraan siviilipalvelusvelvollisten sähköpostiin. Kyseinen toteutustapa lisäsi merkittävästi kyselyn toteutuksen edellyttämää työtä. Kyselyn aloituksesta vuoden 2013 loppuun mennessä kertyi 189 vastausta, joista 170 neljän kuukauden jaksolla syyskuun alun jälkeen. Keräystavan muutos ei juurikaan nostanut vastausaktiivisuutta, sillä vuoden 2014 alusta heinäkuun lopun välisellä 7 kuukauden jaksolla kyselyyn vastasi 335 siviilipalvelusvelvollista. Loppukyselyn toteuttamiseen ei siten löytynyt optimaalista toteutustapaa, joka olisi nostanut vastausaktiivisuuden tavallista kyselyä merkittävästi korkeammaksi.

Loppukyselyn kerääminen lopetettiin 7.8.2014 eli kokonaiskeräämisajaksi muodostui 12 kuukautta. Loppukyselyyn vastasi tänä aikana kaikkiaan 540 siviilipalvelusvelvollista. Kyseisenä aikana siviilipalveluksen suorittaneista vastaajien osuus oli arviolta 31 prosenttia (täsmällistä suorittaneiden määrää vaikea saada ajoituksen poikkeavuuden vuoksi). Kyselyn vastausaktiivisuus oli siten tyydyttävä. Kaikki kyselyyn vastaajat eivät kuitenkaan olleet alkukyselyn vastaajia. Syynä tähän oli se, että mukaan haluttiin myös alkukyselyyn vastanneita varusmiespalveluksen keskeyttäjiä. Tässä raportissa käytetään loppukyselyn osalta vain niitä 406 vastaajaa, jotka vastasivat myös alkukyselyyn. Alkukyselyyn verrattuna tästä aineistosta puuttuvat kokonaan syyskuun ja lokakuun saapumiserässä 2013 täysimittaisen palvelusajan suorittaneet siviilipalvelusvelvolliset.

Loppukyselyn kanssa samaan aikaan kerättiin myös siviilipalvelusvelvollisten työpalvelun esimiehiltä lyhyt palveluksen sujuvuutta koskeva kysely. Kyseiseen kyselyyn vastasi kaikkiaan 728 esimiestä. Tässä tutkimuksessa vertailuaineistona käytetään vain niitä vastaajia, joiden alaisena ollut siviilipalvelusvelvollinen oli vastannut kyselyyn. Näitä vastaajia oli kaikkiaan 399. Kun esimiesten mielipidettä tarkastellaan ilman vertailun tavoitetta, aineistona käytetään kaikkia vastanneita esimiehiä.

Mittaaminen ja menetelmät

Tutkimuksen mittarit kehitettiin hankkeen pilottikyselyssä pääosin itse. Syynä tähän oli aiemman tutkimuksen puute ja vertailukelpoisen kansainvälisen tutkimuksen harvinaisuus. Erityisesti siviilipalveluksen valintaan liittyvistä teemoista saatavilla ei ollut valmiita mittareita. Yleisen asevelvollisuuden käydessä aikaisempaa harvinaisemmaksi kansainvälinen tutkimus aseistakieltäytymisestä on kohdistunut pääasiassa ammattisotilaisiin. Kriisitilanteiden omantunnonvapaus kieltäytyä käskyistä edustaa tutkimuksellisesti erilaista ongelmaa kuin nuorten kieltäytyminen rauhan aikana yleiseen asevelvollisuuteen kuuluvasta sotilaallisesta koulutuksesta.

Keskeisin tutkimuksen haaste koskee vakaumuksen käsitettä, mitä kuvattiin tutkimuksen johdannossa. Empiirisen tarkastelun lähtökohdaksi on otettu lain vaatimus eli tutkittavan oma käsitys vakaumuksellisuudestaan, jonka vastinparina ovat käytännölliset syyt. Vastaajilta siis kysyttiin, liittyikö heidän syynsä tulla siviilipalvelukseen vakaumukseen vai käytännöllisiin syihin. Kyseinen kysymys muodostaa tutkimuksen vakaumusta koskevan päämittarin, joka lähestyy palvelusvelvollisen subjektiivista kokemusta omasta vakaumuksestaan. Vakaumusta tarkastellaan myös aiemman lain määrittämin ulkoisin ehdoin eli eettisten ja uskonnollisten syiden vaikutuksen (vuoden 1991 laki) kautta. Vakaumusta tarkasteltiin lisäksi ehdottoman ja ehdollisen pasifismin ja positiivista rauhan edistämistä koskevien väittämien avulla. Kyseisiä väittämiä tarkastellaan raportoinnin yhteydessä. Vakaumusta tarkastellaan ensisijaisesti kohderyhmän oman käsityksen kautta, toissijaisesti uskonnon, rauhanaatteen ja arvojen kautta.

Käytännöllisten syiden ja vakaumuksellisten syiden erottelua ei ole mahdollista tehdä lain antamilla määrittäyksillä. Taustahaastattelujen, aiemman tutkimusprojektin ja pilottikyselyn perusteella etsittiin selkeä lähestymistapa. Käytännölliset syyt liitettiin tällöin ensisijaisesti varusmiespalveluksen ja siviilipalveluksen palvelustoimintoihin liittyviin eroihin sekä erilaisiin siviilielämän olosuhteisiin ja tavoitteisiin (ks. Kallunki 2013b). Pilottitutkimusta hyödynnettiin näiden tekijöiden määrittämiseen.

Lähestymistapa ei ole yksiselitteinen. Siviilipalveluksen ja varusmiespalveluksen palveluskäytäntöjä ei voida voimakkaasti erottaa niihin liittyvistä arvoista. Vaikka siviilipalvelukseen liittyvät toiminnot vastaavat läheisesti siviilielämää ja sen arvoja, palvelusmuodon valinta tapahtuu aina myös maanpuolustusvelvollisuuden asettamassa kontekstissa. Siviilipalveluksen valinta on tällöin myös valinta pois varusmiespalveluksesta.

Vakaumuksen ja käytännöllisten syiden erottamisen haasteet tulevat selkeimmin esiin varusmiespalvelukseen liittyvien käytäntöjen tasolla. Ryhmäkurin, kasarmielämän ja leirin perusteina on järjestelmän tarve kouluttaa taistelijoita. Näihin liittyvä torjunta voi liittyä niin mukavuuden haluun kuin vakaumukseen. Sotilaallinen maanpuolustus konkretisoituu aseisiin, joiden käyttämistä väkivallan välineenä pasifismi vastustaa. Aseisiin voi kuitenkin liittyä myös konkreettista pelkoa,

jossa kyse on enemmän käytännöllisestä syystä. Aatteellisten syiden ja taustalla vaikuttavien käytännöllisten syiden kuten pelkojen erotteleminen ei ole tämän kaltaisessa tutkimuksessa mahdollista. Vakaumukseen ja käytännöllisiin syihin liittyvän mittaamisen tavoite on säilyttää avoimuus siviilipalvelusvelvollisten omille käsityksille. Tähän on pyritty ennen kaikkea tutkimusta edeltävillä haastatteluilla, pilottikyselyllä ja itse aineiston keräämisellä.

Palvelusvelvollisten osallisuutta mitataan monipuolisesti työ- ja opiskelukokemuksien, hankittujen tutkintojen, elämän aikaisten työttömyyskokemuksien ja opintojen keskeyttämisen kautta. Työkokemusta tarkastellaan erotellen kokemukset kesätyöstä, vuokratyöstä, työllistämistoimista, oppisopimuskoulutuksesta ja opiskeluun kuuluvasta harjoittelusta varsinaisesta päätoimisesta tai osa-aikaisesta työkokemuksesta. Eri kokemustyyppit luovat kuvaa hankitun kokemuksen laadusta. Erityisenä osallisuuteen liittyvänä indikaattorina käytetään NEET-nuorten osuutta velvollisista. Kyseinen käsite on yleistynyt eurooppalaisessa syrjäytymisen tarkastelussa (ks. Mascherini ym. 2012; Myrskylä 2011; Myrskylä 2012). Kyseisellä ryhmällä tarkoitetaan niitä nuoria, joilla ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa, työpaikkaa eikä opiskelupaikkaa. Mittari indikoi syrjäytymistä työllistymisen edellytyksistä ja siten mahdollisesti myös laajemmin yhteiskunnasta. Kyseisen ryhmän katsotaan edustavan integraatioltaan vaikeinta ryhmää. Siviilipalvelusvelvollisten osalta mittarissa käytetään työn osalta tiukinta kriteeriä eli työttömyyttä ennen palvelusta ja itse arvioitua odotettua työttömyyttä palveluksen jälkeen. Perusteena ratkaisulle on se, että palvelusta edeltävä työttömyys voi osin perustua siviilipalveluksen alkamiseen kuten siirtymiseen varusmiespalveluksesta siviilipalvelukseen.

Osallisuutta tarkastellaan edellä mainittujen tekijöiden ohella kokemuksellisesta näkökulmasta. Tällöin mittarina on Eurofoundationin kehittämä kokemuksellisen syrjäytymisen mittari (ks. Layte ym. 2010). Kyseistä mittaria käytetään lähinnä siviilipalvelusvelvollisten sisäisten ryhmien erojen tarkasteluun. Vertailun muuhun väestöön estää käytännössä siviilipalveluksen poikkeavuus elämänvaiheena. Siviilipalvelus toimii mitä todennäköisimmin interventiona, jolla on vaikutusta sen hetkiseen kokemukseen syrjäytymisestä.

Edellisten tekijöiden lisäksi tarkastellaan muun muassa velvollisten palvelusmotivaatiota, heidän kokemustaan palveluksesta ja työpalveluksen sujuvuutta. Työpalveluun liittyvää kokemusta mitataan mahdollisuuksien mukaan työolotutkimuksen mittarein, mikä mahdollistaa vertailun suomalaisten keskimääräisiin työoloihin. Pääosa velvollisten ja heidän esimiestensä tyytyväisyyttä koskevista mittareista on kuitenkin suunnattu juuri heidän tilanteeseensa.

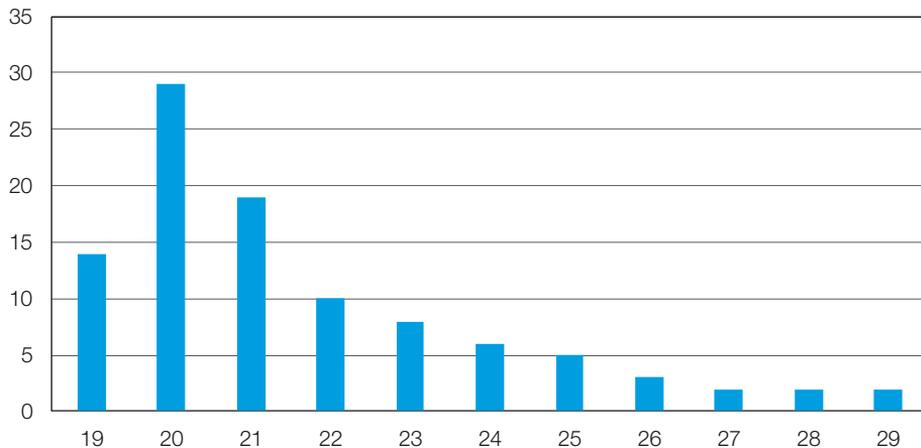
Menetelminä tarkastelussa käytetään siviilipalveluksen sisäisten ryhmien erojen tarkasteluun t-testiä, yksisuuntaista varianssianalyysiä ja kovarianssianalyysiä. Tuloksia esitetään kuvaajina, ja tarvittaessa hyödynnetään ristiintaulukointia ja khii2-testiä. Lisäksi muuttujien välisien lineaaristen yhteyksien tarkasteluun käytetään Pearsonin korrelaatiokerrointa. Tulosten merkitsevyyttä esitetään seuraavalla

kolmiportaisella asteikolla: erittäin merkitsevä ($p \leq 0,001$) = ***, merkitsevä ($p \leq 0,01$) = ** ja melkein merkitsevä ($p \leq 0,05$) = *.

Vastaajat

Siviilipalvelusvelvollisten iän keskiarvo oli 22 vuotta ($ka=21,6$). Vastaajat ovat siten vajaat kaksi vuotta vanhempia kuin keskimäärin varusmiehet (vrt. Määttä 2007, 17; Kallunki & Lehtonen 2012). Varusmiehistä noin joka neljäskymmenes (2,5 %) suorittaa varusmiespalveluksen vanhempana kuin 21-vuotiaana (ks. Nivalainen & Hoppo- nen 2010). Siviilipalvelusvelvollisista vastaavassa iässä palveluksen suorittaa run- sas kolmannes (37 %) (Kuva 3). Varusmiespalvelukselle yhteisten tekijöiden kuten työ- ja opiskeluelvoitteiden lisäksi siviilipalveluksen myöhäisempään suoritusaikaan vaikuttavat esimerkiksi varusmiespalveluksesta siviilipalvelukseen siirtymisen tuottama viive ja palvelusmuotoon liittyvä harkinta. Kutsuntojen jälkeen päätöksensä tekevät edustavat 22,4 vuoden ikäkeskiarvolla pisimpään palvelusta lyk- käävää ryhmää. Varusmiespalveluksen kautta tulleiden iän keskiarvo oli 21,9 vuotta ja kutsunnoissa siviilipalvelukseen hakeutuneilla 20,5 vuotta.

Kuva 3. Siviilipalvelusvelvollisten ikäjakama.

Siviilipalvelusvelvollisten iän keskiarvo vaihteli aineiston keräysvuonna selvästi saapumiserittäin (Kuva 4). Maalis-huhtikuussa ja heinä-elokuussa saapuivat nuorimmat siviilipalvelusvelvolliset. Kesäkuukausien alhaista ikien keskiarvoa selittää osin suoraan kutsunnoista siviilipalvelukseen tulevien korkea osuus: heinä-syyskuun kolmen kuukauden jaksolla tuli runsaat neljä kymmenestä (44 %) kaikista vuoden aikana suoraan kutsunnoista saapuvista. Maalis-huhtikuun kahdella saapumiserillä varusmiespalveluksen kautta tulevien osuus oli vuoden korkeimmalla, vajaan kahden kolmanneksen (63 %) tasolla. Huomattavaa on, että kyseisten saapumiserien (21,2 vuotta) varusmiestaustaisten ryhmä oli iän keskiarvoltaan muiden saapumiserien

(22,1 vuotta) vastaavia ryhmiä lähes vuoden nuorempia ($t(365)=5,4^{***}$). Helmi-maaliskuun aikana 2013 varusmiestaustaisten ryhmällä ei siten ollut iän keskiarvoa nostavaa vaikutusta. Kyseisen kauden keskeyttäjät ovat käyneet varusmiespalvelus - keskeyttäminen - siviilielämä - siviilipalvelus -polun keskimääräistä nopeammassa aikataulussa. Eri vuodenaikoina saapuvat velvolliset sijoittuvat sosiaalisesti erilaisiin palvelusryhmiin.

Kuva 4. Siviilipalvelusvelvollisten iän keskiarvo saapumiserittäin.

Tyypillisesti siviilipalvelusvelvolliset ovat jo muuttaneet pois kotoaan palvelukseen tultuaan. Vain vajaat puolet (46 %) vastaajista asui enää lapsuudenkodissaan, toisen vanhemman luona tai muun lähisukulaisen kanssa. Velvolliset edustavat tältä osin hieman aiemmin kotoaan lähtevää joukkoa, sillä suomalaisista miehistä puolet on muuttanut pois kotoaan 22 ikävuoteen mennessä (Koskinen ym. 2007). Siviilipalvelusvelvollisten muita aiempaan kotoa lähtöön voi osaltaan vaikuttaa se, että vanhempien ja suvun merkitys varusmiespalvelukseen päätymiseen on merkittävä (ks. Myllyniemi 2010; Kallunki 2013a). Kotoaan pois muuttaneiden todennäköisyys päätyä siviilipalvelukseen on siis muita suurempi. Palveluksen lykkäämiseen kytkeytyvä itsenäistyminen mahdollistaa omaan elämäntilanteeseen sopivimman valinnan tekemisen. Yksin ja parisuhteessa elävien osuus siviilipalvelusvelvollisista oli runsas viidennes. Muun kuin parisuhdekumppanin kanssa asui joka kymmenes. Kaksi prosenttia vastaajista asui vuorotellen kumppanin kanssa ja itsenäisesti sekä yhdellä prosentilla ei ollut vakituista asuinpaikkaa.

Siviilipalvelusvelvolliset edustavat laajasti suomalaisia aluetyyppejä (Taulukko 3). Maaseudulta vastaajista oli vajaa viidennes. Pääkaupunkiseudulta saapui vajaa neljännes. Huomattavaa on, että siviilipalvelukseen tuleminen reitillä ja asuinpaikan tyypillä ei ollut yhteyttä. Esimerkiksi varusmiespalveluksen kautta tuleminen ei siten ole yliedustettuna maaseutulähtöisillä siviilipalvelusvelvollisilla. Ulkomailla

pääosan elämästään asuneita on siviilipalveluksen saapumiserissä tyypillisesti yksi tai kaksi.

Taulukko 3. Siviilipalvelusvastaajat paikkakuntatyypeittäin sen mukaan, missä asunut pääosan elämästään.

	N	%
Pääkaupunkiseutu	452	24
Kaupunki, jossa yli 100000 asukasta	305	16
Kaupunki, 50 000 - 99 999 asukasta	266	14
Kaupunki, 20 000 - 49 999 asukasta	282	15
Kaupunki, alle 20 000 asukasta	193	10
Taajama maaseudulla	229	12
Haja-asutusalue maaseudulla	130	7
Paikkakunta ulkomailta	19	1
Yhteensä	1876	100

Vastaajien päätoimea tarkasteltiin sen mukaan, mikä se oli ollut heillä ennen siviilipalvelukseen tuloa (Taulukko 4). Työttömien osuus siviilipalveluksen suorittajissa on huomattavan suuri, kolmannes. Kyseessä on tyypillisin siviilipalvelusta edeltävä päätoimi. Työssä olevien osuus on vastaavasti matala. Osuudet viittaavat yli 50 prosentin työttömyysasteeseen velvollisilla. Vaikka tarkan työttömyysasteen laskeminen velvollisten arvioista ei ole mahdollista, työttömyystilanteen voidaan katsoa poikkeavan huomattavasti valtaväestöstä.

Nuorten työttömyysasteen ero työttömien väestöosuuteen supistuu voimakkaasti 22 ikävuoteen mennessä. Syynä tähän on opiskelijoiden valmistuminen ja siirtyminen työttömyysasteen laskennassa mukana olevaan työvoimaan. Siviilipalvelusvelvollisissa poikkeava piirre on ikäluokkaan suhteutettuna korkea työttömien osuus ja työttömyysaste. Työttömien osuus 19–23-vuotiailla vaihteli vuonna 2011 vajaasta 10:stä vajaaseen 15 prosenttiin, samalla kun työttömyysaste laski 19-vuotiaiden 24 prosentin tasosta 24-vuotiaiden 13 prosentin tasolle. (Larja 2013.)

Velvollisten työttömyyttä on arvioitava varoen kahdesta syystä: lyhyet työttömyyskokemukset ovat yleisimpiä 21 ja 22 ikävuoden kohdalla (Hämäläinen & Tuomala 2013), samalla kun asevelvollisuus yleisesti sijoittuu toisen asteen ja työn tai korkea-asteen väliseen katkokseen (Määttä 2007). Molemmat tekijät korostavat lyhytaikaisen työttömyyden todennäköisyyttä. Siviilipalvelusta edeltävä vaihe voi siten osin edustaa vastaavaa ilmiötä kuin nuorten työttömyysasteen kausivaihtelu, jossa opiskelijoiden tuleminen kesäksi nostaa voimakkaasti nuorten laskennallista työttömyysastetta (ks. Hämäläinen & Tuomola 2013). Aiempi varusmiehiin tehty vertailu osoitti kuitenkin, että siviilipalvelusvelvollisten työttömyys on varusmiehiä korkeampaa (Kallunki 2013a). Työssäoloa ja työttömyyttä tarkastellaan myöhemmin tarkemmin.

Opiskelijoiden osuus siviilipalvelusvelvollisista jää selvästi alle kolmanneksen ja työssä olevien osuus reiluun viidennekseen. Siviilipalvelusvelvollisissa on myös pienenkö joukko yrittäjiä. Palveluksen jälkeinen työllisyystilanne näyttää siviilipalvelusvelvollisten mielestä hieman myönteisemmältä kuin palvelusta edeltänyt tilanne. Joka neljännellä vastaajalla oli tiedossa työpaikka siviilipalveluksen jälkeen. Osa vastaajista on siis vasta työhön siirtymisen vaiheessa tai heidän työssä poissaolonsa on väliaikaista. Joka kymmenennellä velvollisella (11 %) oli vakituinen työpaikka siviilipalveluksen jälkeen.

Taulukko 4. Päätoimi ennen siviilipalvelusta.

	N	%
Päätoiminen opiskelija	429	23
Sivutoiminen opiskelija	148	8
Päätoimisesti tai osa-aikaisesti työssä	410	22
Yrittäjä, maatalousyrittäjä tai yksityinen elinkeinonharjoittaja	30	1
Työtön tai lomautettu	630	34
Kotiäiti tai isä	8	0
Jokin muu	218	12
Yhteensä	1873	100

Avo- tai avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteesta vastaajista oli vajaa viidennes (19 %). Vajaat kaksi kolmannesta (63 %) yli 21-vuotiaista siviilipalvelusvelvollisista oli jossakin edellä mainituista parisuhteen muodoista. Korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus tästä ryhmästä oli runsas viidennes (22 %). Opiskelu ja parisuhde ovatkin tyypillisiä tähän ikävaiheeseen liittyviä tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa palveluksen lykkäämiseen. Siviilipalvelus mahdollistaa työpalvelun aikana normaalin siviilielämän, mikä on merkittävä tekijä parisuhteessa olevalle. Vain 3 prosentilla siviilipalvelusvelvollisista oli lapsia. Ulkomailla syntyneitä oli 4 prosenttia vastaajista. Ruotsinkielisten osuus oli 6 prosenttia ja jotain muuta kieltään äidinkielenään puhui 2 prosenttia siviilipalvelusvelvollisista.

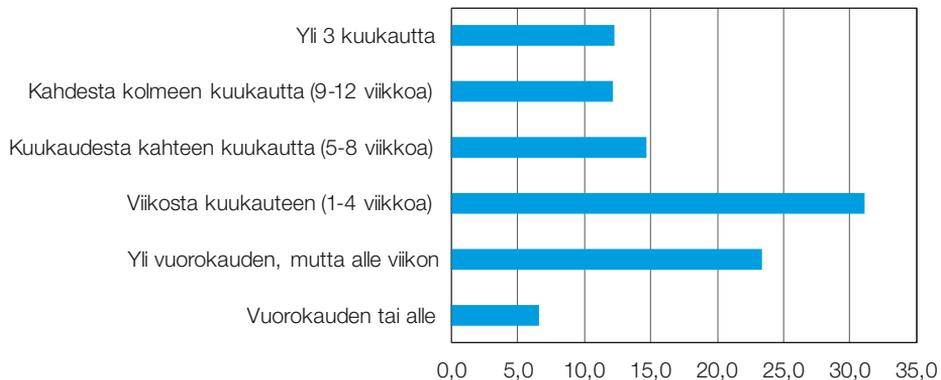
Siviilipalvelukseen päätyminen on mahdollista varusmiespalveluksen kautta myös naisille. Tässä kyselyssä sukupuolta ei edes kysytty, sillä vuosittain siviilipalveluksen suorittaa vain muutama nainen. Vuonna 2011 keräämässäni viiden saapumiserän aineistossa (N=461) oli vain yksi siviilipalvelusta suorittava nainen (Kallunki 2013a). Siviilipalvelusta suorittavien naisten analysointi tilastollisesti ei siten ole mahdollista.

Reitit siviilipalvelukseen

Varusmiespalveluksen keskeyttämisen syyt

Varusmiespalveluksen suorittamiseen liittyvät ongelmat ilmenevät siviilipalvelukseen siirtyvien kohdalla varsin nopeasti palveluksen alettua (vrt. Salo 2008). Enemmistö varusmiespalveluksesta siviilipalvelukseen siirtyvistä tekee ratkaisunsa ensimmäisen kuukauden aikana: vajaa kolmannes ensimmäisen viikon aikana, vastaava osuus ensimmäisen viikon jälkeen mutta alle kuukaudessa, runsas neljännes toisen ja kolmannen kuukauden aikana sekä vajaa kahdeksannes kolmen palveluskuukauden jälkeen (Kuva 5). Yli kolme kuukautta varusmiespalvelusta suorittaneiden siviilipalvelusvelvollisten osuutta voi pitää korkeana. Esimerkiksi varusmiespalveluksen keskeyttämistä koskevassa tutkimuksessa 1990-luvulla keskeyttäneiden keskimääräinen palvelusaika oli 29 vuorokautta (Parkkola 1999, 49-50).

Kuva 5. Varusmiespalveluksen kautta tulleiden siviilipalvelusvelvollisten palveluksen pituus varusmiespalveluksessa.

Vaikka varusmiespalveluksen keskeyttäminen terveydellisistä syistä on mahdollista, siviilipalvelukseen siirtyneissä oli myös niitä, jotka olivat kohdanneet jonkinlaisia fyysisiä tai terveydellisiä ongelmia varusmiespalveluksessa (Taulukko 5). Useampi kuin joka viides varusmiespalveluksen kautta tulleista ilmoitti terveydellisten syiden vaikuttaneen vähintään melko paljon valintaan. Terveydellisten syiden suhteellisen korkeaa osuutta voi selittää kyselyn ajoituksella palveluksen ensimmäiseen päivään: tällöin siviilipalveluksen omaa terveystarkastusta ei ole vielä tehty. Osa kyseisistä vastaajista saattaa karsiutua varsinaisista siviilipalveluksen suorittajista. Varusmiespalvelukseen kuuluu myös oma terveystarkastuksensa, mutta kyseisen ryhmän terveystilanne ei ollut riittänyt vapautuksen saamiseen.

Taulukko 5. Varusmiespalveluksen keskeyttämiseen vaikuttaneet tekijät niillä siviilipalvelusvelvollisilla, jotka olivat suorittaneet varusmiespalvelusta.

	Terveys		Fyysinen rasitus		Henkinen rasitus		Palvelusaika (toivottua pidempi)		Ristiriita palveluverin kanssa		Ristiriita muun palveluverin kanssa		Uskon kadottaminen palveluksen mielekkyyteen	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ei lainkaan	317	41	320	42	110	14	425	55	648	84	586	77	141	18
Vain vähän	123	16	210	27	154	20	82	11	61	8	70	9	98	13
Jossain määrin	151	20	147	19	200	26	106	14	34	4	64	8	161	21
Melko paljon	108	14	75	10	203	26	76	10	16	2	27	4	181	24
Hyvin paljon	69	9	19	2	101	13	80	10	10	1	19	2	183	24
Yhteensä	768	100	771	100	768	100	769	100	769	100	766	100	764	100
ka	2,3		2,0		3,0		2,1		1,3		1,5		3,2	
sd	1,4		1,1		1,3		1,4		0,8		1,0		1,4	

Terveyttä ja fyysistä rasitusta merkittävämpi syy siviilipalvelukseen siirtymiseen on varusmiespalvelukseen liittyvä henkinen rasitus. Vain uskon kadottaminen palveluksen mielekkyyteen oli vaikuttanut tätä enemmän siviilipalvelukseen siirtymiseen. Varusmiespalveluksen erityispiirteet liittyvät siviilipalvelukseen siirtävien henkiseen rasitukseen selvemmin kuin sopeutuminen palveluksen sosiaaliin suhteisiin.

Henkisen rasituksen yhteyttä muihin varusmiespalveluksen erityispiirteisiin tarkasteltiin erikseen korrelaatioiden avulla. Voimakkaimmin henkisen rasituksen kanssa oli yhteydessä kielteinen kokemus kasarmielämästä ($r=,42^{***}$) ja tupaelämän yksityisyyden puutteesta ($r=,36^{***}$). Palveluksen fyysinen rasittavuus ($r=,33^{***}$) ja uskon kadottaminen palveluksen mielekkyyteen ($r=,30^{***}$) toimivat myös palveluksen henkistä rasittavuutta lisäävinä tekijöinä. Henkisen jaksamisen osalta siviilipalvelusvelvollisia varusmiehistä erottelevat tekijät näyttävät liittyvän palveluskäytäntöihin. Siviilipalvelukseen siirtymiseen liittyy yleisesti kritiikki varusmiespalveluksen mielekkyyttä kohtaan. Vain harvemmallalla kuin joka viidennellä varusmiespalveluksen mielekkyyden kadottaminen ei ollut vaikuttanut lainkaan siviilipalvelukseen hakeutumiseen.

Tulokset ovat lievässä ristiriidassa sen aiemmin esitetyn epäilyksen kanssa, että psyykkisistä syistä keskeyttävien kasvu selittyy terveiden nuorten halusta välttää järjestelmä (ks. Myllyniemi 2010, 40). Tulos osoittaa, että vuositasolla noin 300 eli runsas prosenttisyksikkö aloittavista varusmiehistä hakeutuu siviilipalvelukseen varusmiespalveluksen aiheuttaman (vähintään melko paljon koetun) henkisen rasituksen takia. He eivät ole halunneet tai heillä ei ole ollut mahdollisuutta hyödyntää terveydellisiä syitä palveluksen keskeyttämiseen. Vaikka palveluksen

keskeyttämisiä psyykkisistä syistä tapahtunee ilman tosiasiallista ongelmaa, osa palveluksen keskeyttävistä velvollisista ei käytä kokemaansa henkistä rasitusta syynä vapautuksen saamiseen.

Palvelustaan lykkäneiden tilanne

Siviilipalvelukseen lykkäämisen kautta päätyneiltä kysyttiin kontekstiin liittyvien tekijöiden sijasta sitä, millaista konkreettista informaatiota heillä oli heidän mahdollisesta varusmiespalveluspaikastaan. Huomattavaa on, että kolme neljästä (78 %) oli saanut ennen siviilipalvelukseen hakeutumistaan tietoonsa palveluspaikan ja ajankohdan varusmiespalvelukselle. Enemmistö kyseisestä ryhmästä ilmoitti kuitenkin, ettei varusmiespalveluksen suorituspaikalla (63 %) tai aloitusajankohdalla (54 %) ollut lainkaan vaikutusta heidän päätökseensä. Toisaalta joka kahdeksas (12 %) arvioi suorituspaikalla ja joka kuudes (17 %) aloitusajankohdalla olevan vaikutusta vähintään melko paljon.

Siviilipalvelukseen hakeutumiseen vaikuttavat varusmiespalvelukseen liittyvien mahdollisten kielteisten tekijöiden ohella siviilipalvelukseen liitetyt myönteiset kokemukset. Kutsuntojen jälkeen palvelukseen hakeutuneilla voimakkaimmin erottuva siviilipalvelukseen liitetty myönteinen tekijä oli tiedossa olevan tai oletetun työpalvelupaikan kiinnostavuus ($F(2,1847)=22,4^{***}$). Kyseessä on iältään vanhin siviilipalvelusryhmä, mikä selittää osaltaan työpalvelun muita vahvempaa merkitystä valinnassa. Selitys liittyy korkeakoulututkintojen suorittajien korkeaan osuuteen (15 %) ryhmässä. Korkeakoulututkinnon suorittaneista vajaat puolet (46 %) tulee palvelukseen tätä reittiä eli lykkäämällä palvelustaan ja päätyemällä suoraan siviilipalvelukseen. Kyseinen ryhmä hankkii myös kiinnostavan työpalvelupaikan, joka toimii palvelusta motivoivana tekijänä.

Korkeakouluopintojen vaihe vaikuttaa lykkäämiseen kautta siviilipalvelukseen hakeutuvien osuuteen: ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa opiskelevista ei tule yhtä suurta osaa kuin jo korkeakoulututkinnon suorittaneista lykkäämisen kautta palvelukseen. Korkea-asteella opiskeleville kutsuntojen jälkeisen lykkäyksen jälkeen hakeutuminen (36 %) on kyllä varusmiespalveluksen kautta tulemisen (36 %) kanssa yleisin reitti tulla palvelukseen. Selvästi tätä pienempi osuus on suoraan kutsunnoista tulevilla (28 %). Syynä tähän on opiskelun aloittamisen ajoitus ennen palvelukseen tuloa. Suurin osa päättää suorittaa palveluksen normaalissa palvelusiässä.

Toinen vaihtoehto selittää työpalvelupaikan kiinnostavuutta palvelustaan lykkäneiden ryhmässä on työn puute, mikä voi kannustaa työkokemuksen hankkimiseen siviilipalveluksen kautta. Työttömyys on kuitenkin tässä ryhmässä keskitasoa (30 %) verrattuna kutsuntojen (25 %) ja varusmiespalveluksen (42 %) kautta tulleisiin. Palveluksen lykkääminen edellyttää pätevää syytä, mikä voi osaltaan karsia työttömien osuutta ryhmässä. Varusmiespalveluksen keskeyttämistä seuraa yleensä puolen vuoden tai vuoden viive, johon voi liittyä myös työttömyyttä.

Yhteenveto hakeutumisen reittejä koskevista tuloksista

Siviilipalvelukseen tuleminen tapahtuu kutsunnoissa ilmoittautumalla, kutsuntojen jälkeen hakeutumalla tai varusmiespalveluksen aloittamisen jälkeen hakeutumalla. Yleisimmät syyt varusmiespalveluksen keskeyttämiseen ovat uskon kadottaminen varusmiespalvelukseen ja palvelukseen liittyvä henkinen rasitus. Viidenes vastaajista ilmoitti terveydellisten syiden vaikuttaneet vähintään melko paljon hakeutumiseen.

Palvelustaan lykänneiden tilannetta leimaa muita korkeampi ikä ja muita ryhmiä korkeampi koulutus. Nämä tekijät korostavat työpalveluksen houkuttelevuutta siviilipalveluksessa. Lähes neljä viidestä tämän ryhmän edustajista oli saanut tietoonsa varusmiespalveluksen suorituspaikan ja -ajan ennen hakeutumistaan siviilipalvelukseen. Kyseinen tieto oli vaikuttanut siviilipalvelukseen hakeutumiseen kuitenkin vain harvalla ryhmän edustajista.

Käytännölliset syyt siviilipalveluksen valinnassa

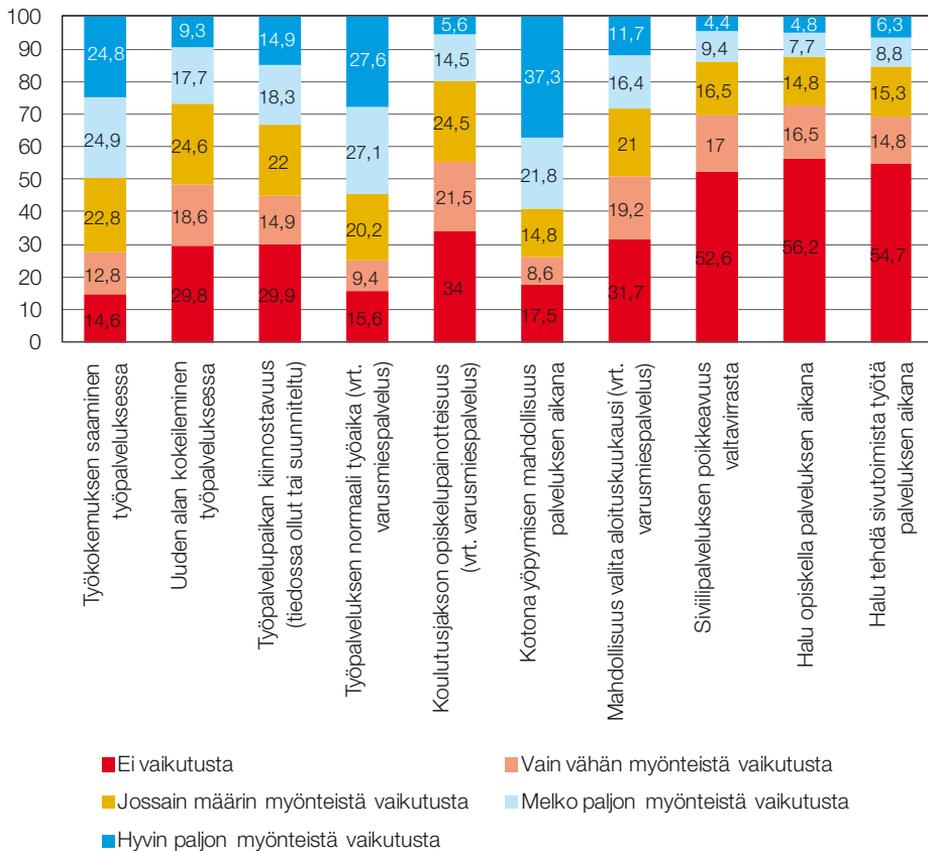
Siviilipalveluksessa houkuttelevat tekijät

Siviilipalveluksessa voimakkaimmin houkuttelevat tekijät liittyivät työpalvelukseen (Kuva 6)⁷. Vain kotona yöpymisen mahdollisuus palveluksen aikana toimi työpalveluksen ominaispiirteitä voimakkaampana vetovoimatekijänä. Tulos antaa aktiivisemmän kuvan siviilipalvelusvelvollisista kuin vuoden 2010 nuorisobarometrin pieneen siviilipalvelusvastaajien joukkoon perustuvaa tulos, jossa pelkotilat, halu päästä helpolla ja majoitusolosuhteet olivat varusmiehiä ja siviilipalvelusvelvollisia voimakkaimmin erottavia tekijöitä (Myllyniemi 2010). Keskeisiä mukavuustekijöitä siviilipalveluksessa ovat mahdollisuus kotona asumiseen ja normaali työaika. Nämä tekijät ovat kuitenkin positiivisessa suhteessa nuorten omaan aktiivisuuteen viittaaviin siviilipalveluksen vetovoimatekijöihin: esimerkiksi työkokemuksen hankkiminen siviilipalveluksessa korreloi kotona yöpymisen ($r=,17^{***}$) ja normaalin työajan ($r=,32^{***}$) vetovoiman kanssa.

---

7 Siviilipalveluksen vetovoimaa ja varusmiespalveluksen työntövoimaa mitattiin kysymyksillä, jotka koskivat keskeisiä palvelusmuotoihin liittyviä käytäntöjä. Kysymyksissä painotettiin lähtökohtaisesti – pilottikyselyn tuloksiin perustuen – siviilipalveluksen ominaisuuksia myönteisinä vetovoimatekijöinä ja varusmiespalveluksen ominaisuuksia kielteisinä työntötekijöinä. Kysymyksen vaihtoehdoissa arvioitiin siis siviilipalveluksen ominaisuuden myönteistä vaikutusta ja varusmiespalveluksen ominaisuuden kielteistä vaikutusta hakeutua kyseiseen palvelusmuotoon. Kysymyksen muotoilu varusmiespalveluksen osalta oli seuraava: Kuinka paljon, jos lainkaan, seuraavat varusmiespalvelukseen liittyvät asiat vaikuttivat kielteisesti haluusi mennä varusmiespalvelukseen? Mikäli asialla ei ollut vaikutusta päätökseesi tai mikäli sillä oli myönteinen vaikutus tai asia ei kosketa omaa elämäsi, valitse ensimmäinen vaihtoehto.

Kuva 6. Siviilipalveluksen palveluskäytännöissä houkuttelevat tekijät.

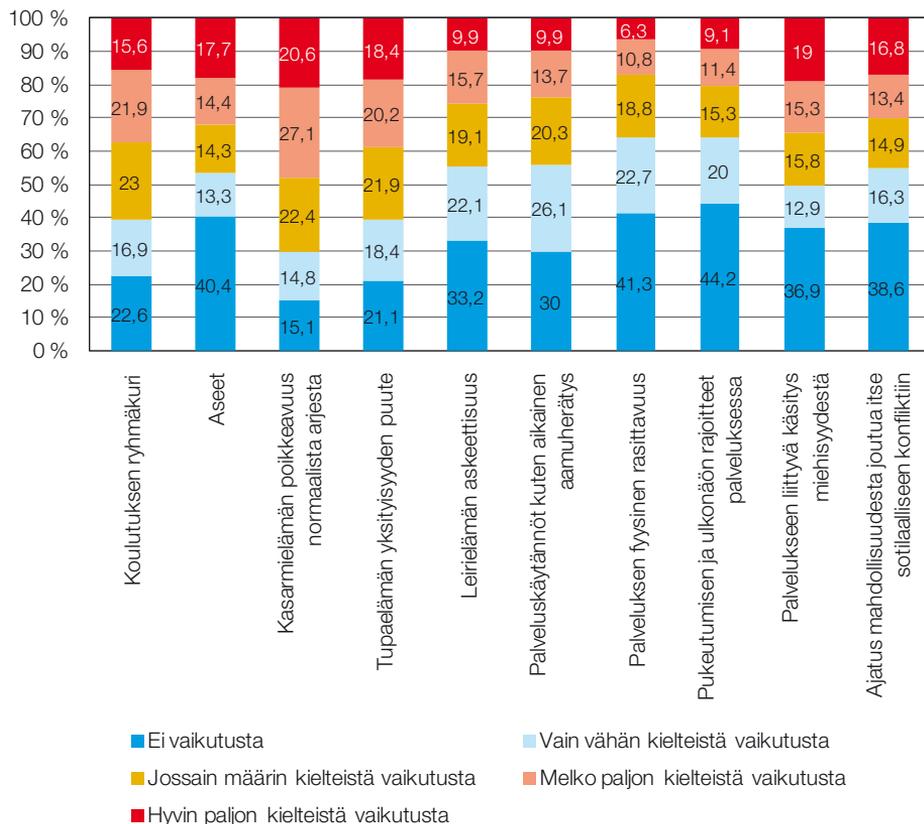
Siviilipalveluksen työpalvelun aikana on periaatteessa mahdollista opiskella tai tehdä muita töitä sivutoimisesti. Tämä ei kuitenkaan vaikuta juurikaan palvelukseen hakeutumiseen. Asiaan vaikuttaa osaltaan vastaajien työ- ja opiskelutilanne. Vain runsaalla puolella velvollisista oli ennen palvelukseen tuloaan työ- tai opiskelupaikka. Siviilipalvelusvelvollisten työmarkkina-asema ei ole tyypillisesti vahva, sillä vain runsas viidesosa oli työssä ennen palveluksen aloitustaan. Työn tai opiskelun yhdistäminen täysipäiväiseen työpalvelukseen edellyttää lisäksi motivaatiota ja tavoitteeseen sopivaa perhetilannetta.

Työpalvelupaikan kiinnostavuus vaikutti neljännekseen ja uuden alan kokeilemisen mahdollisuus kolmannekseen vastaajista vähintään melko paljon. Tuloksen perusteella voidaan sanoa, että osalle nuorista siviilipalvelukseen hakeutumiseen vaikuttavat työharjoitteluun pyrkimisen kaltaiset motiivit. Sen sijaan koulutusjaksolla on vain viidennekselle vähintään melko paljon merkitystä. Hieman suurempaa merkitystä näyttää siviilipalveluksen useisiin saapumiseriin perustuva joustavuus aloitusajankohdan suhteen.

Varusmiespalvelukseen suhtautuminen

Varusmiespalvelukseen liittyvistä kielteisistä tekijöistä mikään ei noussut yhtä voimakkaaksi kuin voimakkaimmat siviilipalveluksen vetovoimatekijät (Kuva 7). Kyseinen yksityiskohta on siinä mielessä huomion arvoinen, että siviilipalveluksen vakaumuksellisuusehtoon liittyy vaatimus aseellisen palveluksen estävästä vakaumuksesta. Tässä kysymyksessä lähestytään varusmiespalvelusta konkreettisten palveluskäytäntöjen kautta. Voimakkaimmin vakaumukseen viittaava konkreettinen varusmiespalveluksen tekijä on aseiden käyttö, minkä merkitys kielteisesti vaikuttavana tekijänä oli keskiarvoltaan vasta viidennellä sijalla. Lähes samalla tasolla oli ajatus joutua sotilaalliseen konfliktiin.

Kuva 7. Siviilipalvelusvelvollisten haluan hakeutua varusmiespalvelukseen kielteisesti vaikuttaneet tekijät.

Voimakkaimmat varusmiespalveluksesta pois työntävät tekijät liittyivät kasarmielämän yleiseen poikkeavuuteen arkielämästä, tuvan yksityisyyden puutteeseen ja koulutuksen ryhmäkuriin. Nämä ovat leimallisesti varusmiespalvelusta siviilielämästä erottavia tekijöitä. Palvelusmuotojen erottuvat kärjet muodostuvat siten

kotimajoitukseen perustuvan siviilityön ja yksityisyyttä heikentävän kollektiivin välille. Aiemmassa tutkimuksessa varusmiespalvelusta on pidetty Ervin Goffmanin (1969) määritelmän mukaisena totaalisena laitoksena, joka rajoittaa kaikki elämämpiirit kattavana tilana varusmieheltä hänen totuttua minuuttaan (Salo 2004, 46, 164-165; Salo 2008, 20-21; Salasuo 2009, 55). Vaikka palvelus on sovitettu nyky-yhteiskunnan yksilönoikeuksiin (Salo 2004, 169), yksilöllisyyttä rajaavina totaalisina piirteinä ovat erillisuus ja jännite suhteessa muuhun maailmaan, palveluksen ympäristövoorokautisuus sekä totuttujen toimintamallien ja ulkonäköä koskevien identiteettin ilmaisuvälineiden rajoittaminen (Ojajärvi 2009, 78-80).

Siviilipalvelusvelvollisten voimakkaimmin vieroksumat ominaisuudet varusmiespalveluksessa liittyvät oman vaikuttamistilan säilyttämiseen palveluksessa. Normaalia arjesta erottuva kasarmielämä riisuu nuoren hänen aiemmista tottumuksista. Samalla tupaelämä ja ryhmäkuri purkavat yksityisyyttä ja ottavat nuoren osaksi kollektiivia. Kyseisiä tekijöitä vähäisemmässä roolissa ovat miehisyyteen, aamuherätykseen, askeettisuuteen, ulkonäköön ja fyysiseen rasitukseen liittyvät tekijät.

Siviilielämän merkitys

Erilaiset siviilielämään liittyvät lähtökohdat ovat voineet vaikuttaa joko siviilipalveluksen tai varusmiespalveluksen valintaa tukien, vaikka vastaajan päätyminen siviilipalvelukseen kertoo siviilipalvelusta suosineiden tekijöiden voittaneen. Tästä syystä elämäntilanteeseen ja arvoihin liittyviä vaikutuksia pyydettiin arvioimaan yhtä aikaa molempien palvelusmuotojen osalta⁸.

Kuvassa 8 on esitetty yleiskuva siviilielämään liittyvistä tekijöistä, joiden osalta vastaajat joutuivat arvioimaan asian vaikutusta joko siviilipalvelusta tai varusmiespalvelusta suosivasti. Huomattavaa on, että vastaajien enemmistö arvioi pääosan siviilielämän ulottuvuuksista neutraaliksi eli kyseiset tekijät eivät tukeneet kummankaan palvelusmuodon valintaa. Toiseksi, vain harvat siviilielämän asiat olivat tukeneet varusmiespalveluksen valintaa. Yli kymmenen prosentin tason vähintään jossain määrin vaikuttavina tekijöinä ylittivät tulevaisuuden työsaanti ja ura, kavereiden ja ystävien näkemykset, vanhempien näkemykset, isovanhempien näkemykset, oman suvun ja perheen sotahistoria, fyysinen kunto, palveluksen pituus, isänmaallisuus ja velvollisuudentunto. Näillä asioilla on siviilipalvelukseen hakeutumista hidastava vaikutus. Tulokset vahvistavat osittain pieneen vastaajajoukkoon perustunutta aiempaa tulosta: edellä mainituista tekijöistä isänmaallisuus ja lähisuku olivat

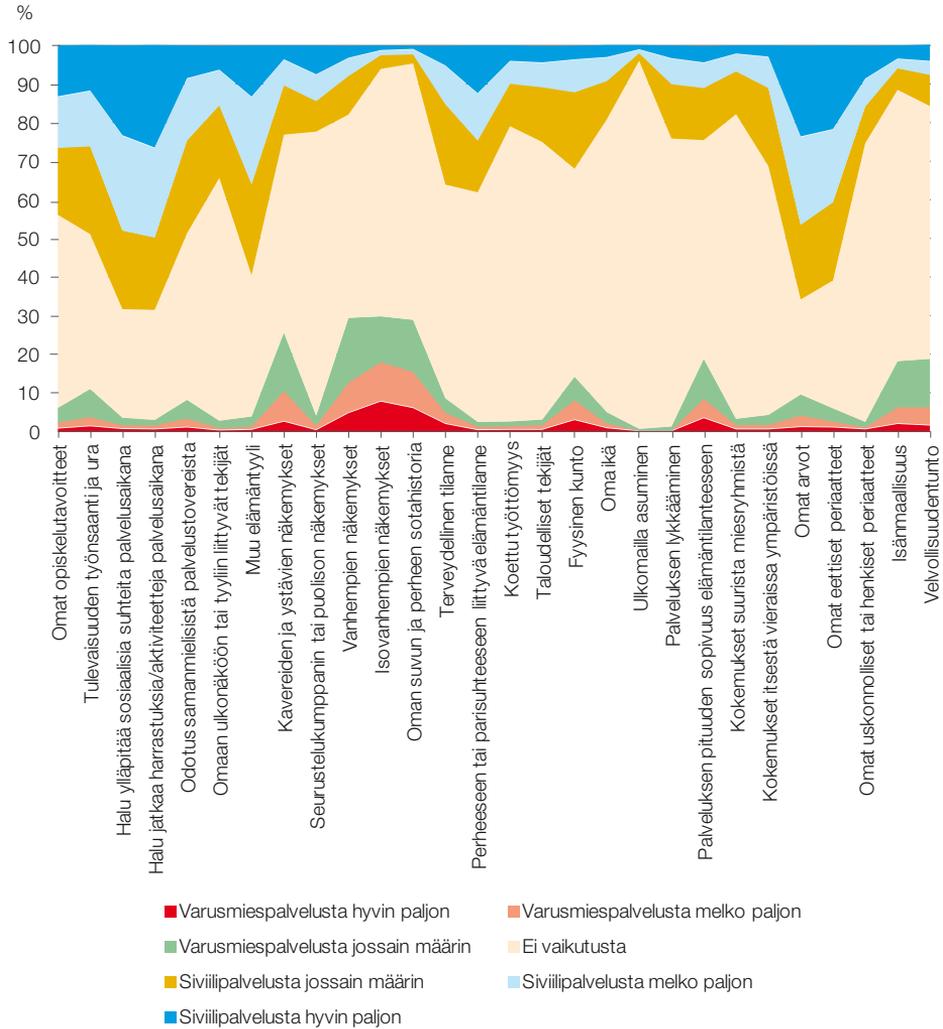
8 Erilaisia valintaan vaikuttavia tekijöitä kysyttiin seuraavalla kysymyksellä: Vaikka olet jo valinnut siviilipalveluksen, eri tekijät saattoivat vaikuttaa varusmiespalvelusta tai siviilipalvelusta suosivasti. Kuinka paljon seuraavat asiat suosivat omassa tilanteessasi joko siviilipalveluksen tai varusmiespalveluksen valintaa? Mikäli kyseinen tekijä puuttuu elämästäsi, se ei koske itseäsi tai sillä ei ollut vaikutusta valintaasi, valitse "ei vaikutusta"-vaihtoehto. Vastausvaihtoehdot olivat seuraavat: "suosi varusmiespalveluksen valintaa hyvin paljon", "suosi varusmiespalveluksen valintaa melko paljon", "suosi varusmiespalveluksen valintaa jossain määrin", "ei vaikutusta", "suosi siviilipalveluksen valintaa jossain määrin", "suosi siviilipalveluksen valintaa melko paljon" ja "suosi siviilipalveluksen valintaa hyvin paljon".

vuoden 2010 nuorisobarometrissä voimakkaimmin varusmiehiä siviilipalvelusvelvollisista erottavia muuttujia (Myllyniemi 2010, 45).

Varusmiespalveluksen kautta tulleilla sosiaalisella paineella on erityisesti lähipiirin osalta kokonaisaineistoa suurempi merkitys. Kavereiden osalta vajaalla kolmanneksella (30 %) ja vanhempien osalta runsaalla kolmanneksella (36 %) oli varusmiespalvelusta suosiva vaikutus. Isovanhempien osalta varusmiespalveluksen kautta tulleiden ja suoraan siviilipalveluksen kautta tulleiden välillä ei ollut eroa. Seurustelukumppanin ja puolison vaikutus oli ollut selvästi yleisempi varusmiesryhmällä, mutta asialla oli ollut merkitystä vain kuudelle prosentille kyseistä ryhmää. Merkittävä osa varusmiespalveluksen kautta tulleista on siten tehnyt valintansa erityisesti lähisuvun aiheuttaman sosiaalisen paineen vastaisesti. Kyseisellä ryhmällä vakuumus ei ole välttämättä muuttunut varusmiespalveluksen aikana, vaan alkuperäinen varusmiespalvelukseen suuntautuminen on voitu tehdä joko oman vakaumuksen vastaisesti tai selkiytymättömässä tilanteessa sosiaalisten odotusten mukaisesti.

Varusmiespalvelukseen on liitetty aiemmissa tutkimuksissa ylisukupolvisuuden käsite. Mikäli varusmiespalvelusta tarkastellaan nuorten ilmaisemalla tietoisella tasolla, sillä näyttää olevan yllättävän vähän yhteyttä edellisten sukupolvien käsityksiin (ks. Salasuo 2010). Kun asiaa tarkastellaan vähemmän tietoisella tasolla sosiaalisiin suhteisiin, niihin kytkeytyviin käytäntöihin ja yhteiskunnallisiin järjestelmiin osallistumisen kautta, varusmiespalvelukseen pyrkiminen näyttäytykin ylisukupolvisesti ohjautuvana jatkumona, jossa yhtenä osana on aikuistumisvaiheeseen, ennen kotoa itsenäistymiseen sijoittuva ajoitus (Kallunki 2013a). Tästä huolimatta maanpuolustukseen liittyvät merkitykset voivat olla irtoamassa perinteisistä malleista (Hoikkala ym. 2014). Muutoksen todennäköisyys kasvaa, kun myös vanhempi sukupolvi etäännyttävästi merkittävästi kansallisen identiteetin ja maanpuolustuksen voimakkaasti yhdistävistä historiallisista kokemuksista.

Kuva 8. Eri tekijöiden vaikutus siviilipalvelusta tai varusmiespalvelusta suosi-
vasti siviilipalvelusvelvollisilla alkukyselyn mukaan.

Siviilipalvelusta voimakkaimmin suosivat tekijät liittyivät normaalin siviilielämän mahdollistumiseen: halu ylläpitää sosiaalisia suhteita, jatkaa harrastuksia/aktiiviteetteja ja muu elämäntyyli. Lähes samalle tasolle kahden ensin mainitun kanssa ylsi omien arvojen ja eettisten periaatteiden vaikutus. Kyseiset tekijät ovat jo lähellä siviilipalveluksen virallisia vaatimuksia. Yllätyksettömästi vähiten siviilipalvelusta suosivat lähisukuun liittyvät tekijät: lähisuvulla on yleisemmin varusmiespalvelusta kuin siviilipalvelusta suosiva merkitys jopa siviilipalvelusvelvollisten keskuudessa.

Yleiskuvan perusteella voidaan sanoa, että vain harvat siviilielämän ulottuvuudet vaikuttavat voimakkaasti siviilipalveluksen valintaan. Kahdenkymmenen prosentin rajan ylittäviä vähintään melko paljon vaikuttavia tekijöitä olivat omat

opiskelutavoitteet, halu ylläpitää sosiaalisia suhteita, jatkaa harrastuksia, odotus samanmielisistä palvelustovereista, muu elämäntyyli, perheeseen ja parisuhteen liittyvä elämäntilanne, arvot ja eettiset periaatteet. Aiemmin esitetyt palvelusmuotojen ominaispiirteet tunnistetaan siviilielämää selvemmin valintaan vaikuttaneiksi tekijöiksi. Valinnat tapahtuvat kuitenkin siviilielämän konteksteissa omaksuttujen arvojen ja kokemusten perusteella, joten siviilielämän sosiaalinen osallistuminen erottelee joka tapauksessa varusmiehiä siviilipalvelusvelvollisista (ks. Kallunki 2013a).

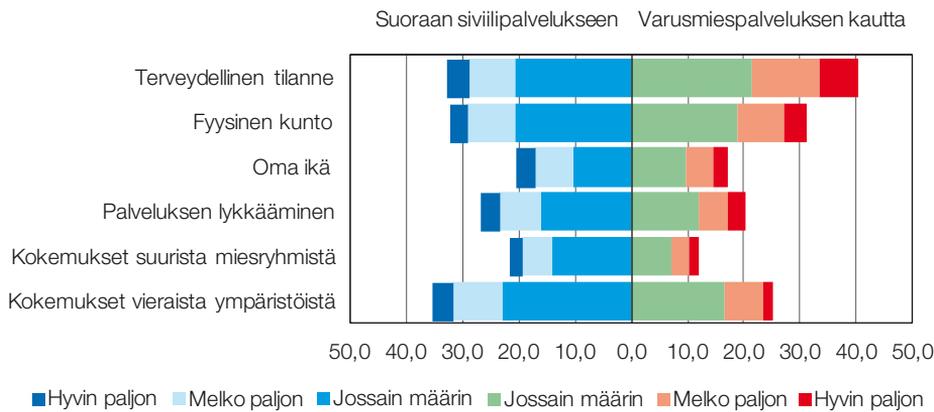
Tuloreitit ja siviilielämään liittyvät tekijät

Edellä esitettyjen kysymysten taustakonteksti poikkeaa palvelukseen tuloreitin mukaan. Varusmiespalveluksen kautta tulleet voivat arvioida siviilipalveluksen ohella varusmiespalveluksen valintaa tukeneita tekijöitä kokemuksellisesti. Tästä syystä seuraavassa tarkastelussa ryhmät on erotettu: suoraan siviilipalvelukseen tulleet eli kutsunnoista tai kutsuntojen jälkeen valinnan tehneet muodostavat ensimmäisen ja varusmiespalveluksen kautta tulleet toisen ryhmän. Tarkastelua on lisäksi rajattu: kohteena ovat vain siviilipalvelukseen suuntautumista tukevat tekijät.

Keskeinen siviilielämään liittyvä lähtökohta koskee palvelusvelvollisen valmiuksia sopeutua palvelukseen. Tältä kannalta yleisempi palvelusmuoto eli varusmiespalvelus saa enemmän painoa, sillä palvelusmuotoon liittyvät vaatimukset eroavat sen osalta voimakkaammin siviilielämästä. Terveydellinen tilanne ja fyysinen kunto ovat keskeisiä varusmiespalvelukseen sopeutumiseen vaikuttavia tekijöitä (Laaksonen 2004; Santtila ym. 2006; Stengård ym. 2009). Siviilipalvelusvelvollisilla ja varusmiehillä on tasavertaisesti mahdollisuus saada vapautus joko fyysiseen terveyteen tai mielenterveyteen liittyvien syiden vuoksi. Tähän kyselyyn vastanneet eivät kuitenkaan olleet käyneet vielä siviilipalveluksen terveystarkastuksessa, joskin varusmiespalveluksen kautta tulleet olivat läpäisseet armeijan terveystarkastuksen. Terveystyönsyiden ohella palveluksen lykkäykseen ja vapautuksiin vaikuttavat muut syyt, jotka voivat liittyä yleisesti palveluksessa pärjäämiseen (esim. sopeutumattomuus) tai siviilielämän tilanteisiin.

Kuvassa 9 on esitetty, miten erilaiset palveluksessa suoriutumiseen vaikuttavat lähtökohdat suosivat siviilipalvelukseen pääymistä kahdella edellä mainituilla ryhmällä. Huomattavaa on, että vain terveydellinen tilanne vaikutti varusmieskokemuksen saaneella ryhmällä enemmän kuin siviilipalvelusryhmällä. Tulos viittaa siihen, että siviilipalvelukseen suoraan suuntautuvat ennakoivat itse varusmiespalvelukseen sopeutumiseen liittyviä haasteita. Fyysisen kunnan osalta molempien ryhmien arviot ovat samalla tasolla.

Kuva 9. Palveluksesta suoriutumisen edellytysten merkitys siviilipalvelun valintaa suosivina tekijöinä. Kuvassa esitetty suoraan siviilipalvelukseen tulleiden ja varusmiespalveluksen kautta tulleiden ryhmät.

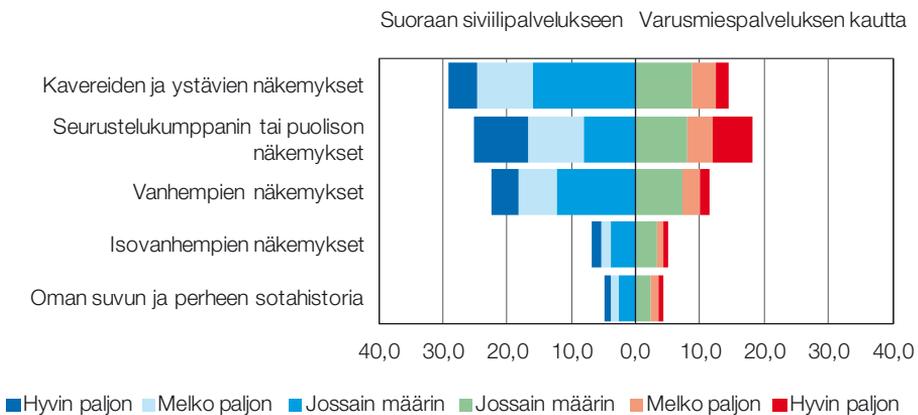
Mielenkiintoinen yksityiskohta liittyy suoraan siviilipalvelukseen tulleiden arvioon palveluksen lykkäämisen ja iän vaikutuksesta. Tarkasteltaessa asiaa objektiivisesti siviilipalvelus- ja varusmiesryhmien kautta, palveluksen lykkäämisellä on merkittävä vaikutus siviilipalvelukseen päättymiseen (Kallunki 2013a). Harva velvollinen arvioi kuitenkaan iän vaikuttaneen omaan ratkaisuunsa. Selitys liittyy siviilielämän sidosten vahvistumiseen aikuistumisen myötä. Esimerkiksi parisuhde, vakiintuminen uudelle paikkakunnalle, opiskelu ja hankittu työkokemus voivat korostaa tarvetta säilyttää siviilielämän vapaudet asevelvollisuutta suoritettaessa. Palvelustaan lykänneiden kokemus liittyykin todennäköisesti näiden tekijöiden vaikutukseen, ei ikään tai palveluksen lykkäämiseen. Tästä syystä vastaajien kokemusta mittaavat kysymykset tuottavat hieman eri tuloksen kun iän vaikutuksen selittämiseen pyrkivä mittaaminen.

Kokemusta suurista miesryhmistä mitattiin yksilöimättä, onko kyse kielteisistä vai myönteisistä kokemuksista. Tarkastelunäkökulma oli kokemuksen luonteen sijasta siinä, vaikuttiko tekijä siviilipalvelusta suosivasti. Kielteinen kokemus suurista miesryhmistä tukee todennäköisimmin siviilipalvelusta, sillä varusmiespalveluksessa ryhmään sopeutumisen vaatimus on ilmeinen. Siviilipalveluksen koulutusjakso edellyttää tosin myös neljän viikon jaksoa suuressa miesryhmässä (varusmiespalveluksesta poikkeavissa olosuhteissa). Suoraan siviilipalvelukseen tulevilla kokemukset miesryhmistä suosivat voimakkaammin tehtyä valintaa. Ero vieraita ympäristöjä koskevan kokemuksen suhteen oli myös selkeä, joskin miesryhmää koskevaa väittämää pienempi.

Suvun merkitys siviilipalvelusta suosivana tekijänä oli vähäinen varusmiespalveluksen kautta tulleilla (Kuva 10). Joka kymmenes varusmiespalveluksen kautta tullut katsoi kuitenkin muun lähipiirin vaikuttaneen siviilipalvelusta suosivasti. Osuus on vähäinen. Kyseinen ryhmä onkin jo kertaalleen valinnut varusmiespalveluksen,

mikä on enemmistövalintana tehty todennäköisimmin ympäristön tukemana. Yleisintä ja voimakkainta vaikutus oli seurustelukumppanin osalta: joka kymmenes varusmiespalveluksen kautta tullut vastaaja ilmoitti seurustelukumppanin tai puolison näkemysten suosineen vähintään melko paljon siviilipalveluksen valintaa. Kyse ei ole välttämättä kaikilta osin varusmiespalveluksen aikana tapahtuneesta vaikutuksesta, sillä varusmiespalveluksen aloittaneista avioliitossa tai avioliitossa oli 4,6 prosenttia ja naimattomia oli 92,5 prosenttia vuonna 2005 (Kiuru & Riipinen 2007). Enemmistöllä niistä varusmiespalveluksen kautta tulleista, joilla suhde oli vaikuttanut siviilipalveluksen valintaa suosivasti (kaikkiaan 18 % jossakin määrin tasolla), kyse on seurustelusuhteesta tai varusmiespalveluksen keskeyttämisen jälkeen luodusta suhteesta. Kumppanin tuki siviilipalvelukselle näkyy kuitenkin edellistä selvemmin niillä, jotka tulevat suoraan siviilipalvelukseen.

Kuva 10. Lähipiirin vaikutus siviilipalvelusta suosivasti palvelusmuodon valintaan. Kuvassa esitetty suoraan siviilipalvelukseen tulleiden ja varusmiespalveluksen kautta tulleiden ryhmät.

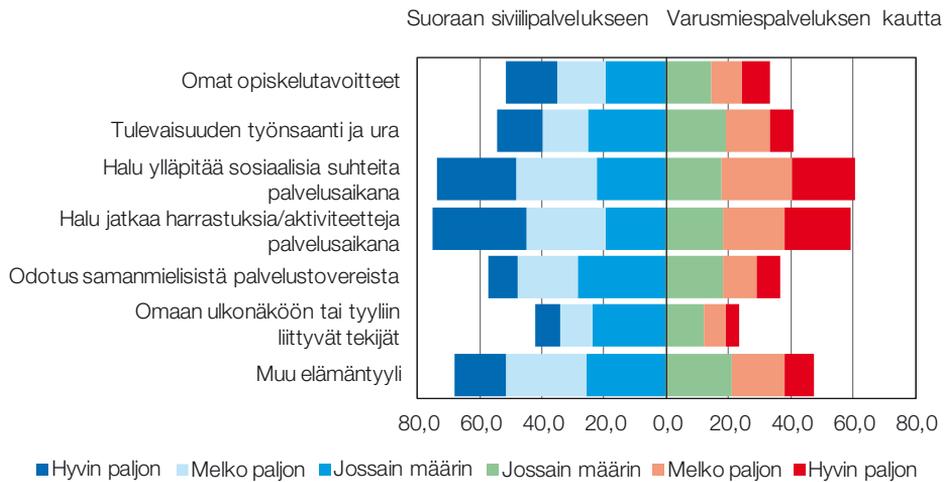

Siviilipalvelukselle saatu vahva sosiaalinen tuki on suhteellisen harvinaista. Erityisesti tämä pitää paikkansa varusmiespalveluksen kautta tulleilla. Mitä etäisemmästä suvun jäsenestä on kysymys, sitä vähemmän henkilön mielipiteillä on odotetusti vaikutusta siviilipalveluksen valintaan. Suvun ja perheen sotahistorialla on marginaalinen merkitys molemmille ryhmille. Siviilipalvelusvelvolliset edustavat myös eräiltä muilta elämävalinnoiltaan ryhmää, joilla on taipumus irtautua ylisukupolvisista malleista (ks. Kallunki 2013a).

Varusmiespalveluksen kautta tulleet poikkesivat omien elämäntavoitteiden ja tyylin vähäisemmällä merkityksellä kaikilla mitatuilla osa-alueilla (Kuva 11). Tulos on odotettu, sillä kyseisen ryhmän valintaan on vaikuttanut ratkaisevasti varusmiespalveluksesta saatu kokemus. Suora siviilipalveluksen valinta korostaa toisin sanoen siviilielämän tekijöiden merkitystä palvelusmuotoa suosivana tekijänä.

Omien elämäntavoitteiden ja tyylin merkitys siviilipalveluksen valintaan on selvästi suurempi kuin muiden lähtökohtien tai lähipiirin, sillä halu säilyttää siviilielämän joustavuus vaikuttaa selvään enemmistöön molemmista ryhmistä sosiaalisten suhteiden ja harrastuksien tasolla. Tulos tukee harrastusten osalta aiempia tutkimuksia, joiden mukaan varusmiespalvelus vaikeuttaa jopa yksilöllisten liikuntatottumusten ylläpitämistä (Wessman 2010), ja taiteellisiin harrastuksiin suuntautuneet nuoret valitsevat muita todennäköisemmin siviilipalveluksen (Kallunki 2013a). Lisäksi yleensä halu säilyttää siviiliin vakiintuneet sosiaaliset suhteet vaikuttaa valintaan. Kyse on myös siviilipalvelusvelvollisiin liittyvistä odotuksista itselle sopivana seurana.

Kuva 11. Elämäntavoitteiden ja tyylin vaikutus siviilipalvelusta suosivasti palvelusmuodon valintaan. Kuvassa esitetty suoraan siviilipalvelukseen tulleiden ja varusmiespalveluksen kautta tulleiden ryhmät.

Vapaa-ajalla näyttää olevan suurempi merkitys siviilipalvelukseen suuntautumisessa kuin opiskelu- ja työtavoitteilla. Tämä voi työn osalta selittyä vastaajien iällä. Vaikka armeijaan liittyy selkeitä pukeutumis- ja ulkonäkörajoituksia, näillä tekijöillä on suoraan siviilipalvelukseen tulleillakin vaikutusta vain runsaalla kolmanneksella. Muu elämäntyylillä on huomattavasti merkittävämmässä asemassa.

Yhteenveto käytännöllisistä syistä

Siviilipalveluksen valitsemiseen vaikuttavat velvollisten oman arvion perusteella voimakkaimmin varusmiespalveluksen ja siviilipalveluksen ominaispiirteet. Vahvimpiin kuuluva tekijä on siviilipalveluksen työpalvelun vetovoima. Kotona yöpymisen mahdollisuus, työkokemuksen hankkiminen ja normaali työaika ovat myönteisimmin arvioituja erityisesti työpalveluun liittyviä tekijöitä. Halu opiskella tai tehdä sivutoimista työtä siviilipalveluksen aikana on houkutellut merkittävästi vain harvoja velvollisia. Velvolliset vierastavat varusmiespalveluksessa voimakkaimmin kasarmielämän poikkeavuutta normaalista arjesta, ryhmäkuria ja yksityisyyden puutetta. Näihin tekijöihin on asevelvollisuustutkimuksessa viitattu totaalisen laitoksen (Goffman) käsitteellä, jolla tarkoitetaan muun muassa asevelvollisuuden yksilöllistä ilmaisua rajoittavia kollektiivisia piirteitä. Nämä tekijät herättävät varusmiespalveluksessa yleisemmin vieroksuntaa kuin järjestelmän sotilaalliset ominaisuudet kuten aseet, leirielämä tai ajatus mahdollisuudesta joutua itse osalliseksi sotilaalliseen konfliktiin.

Siviilipalveluksen mahdollistamissa tekijöissä halu ylläpitää siviilielämän sosiaalisia suhteita ja harrastuksia/aktiviteetteja vaikuttaa yleisimmin siviilipalvelusta suosivasti. Lähes samalle tasolle pääsevät kuitenkin arvot ja eettiset periaatteet, jotka yltyvät kahden kolmanneksen tasolle vastaajista. Omiin elämäntavoitteisiin liittyvät tekijät, kuten työ, opiskelu ja elämäntyö, ovat vaikuttaneet merkittävään osaan vastaajista.

Merkittävin varusmiespalveluksen valintaa tukeva ulottuvuus on sukulaisten ja kavereiden näkemykset. Varusmiespalveluksen kautta tulleilla lähisuvun merkitys on ollut muita useammin varusmiespalvelusta suosiva. Osa tästä ryhmästä on siten voinut valita varusmiespalveluksen sosiaalisen paineen seurauksena. Puolison tai seurustelukumppanin näkemykset tukevat koko aineiston tasolla useammin siviilipalveluksen kuin varusmiespalveluksen valintaa. Siviilipalvelukselle saatu vahva sosiaalinen tuki on suhteellisen harvinaista. Erityisesti tämä pitää paikkansa varusmiespalveluksen kautta tulleilla. Mitä etäisemmästä suvun jäsenestä on kysymys, sitä vähemmän henkilön mielipiteillä on odotetusti vaikutusta siviilipalveluksen valintaan.

Varusmiespalveluksen keskeyttäneiden tiedolliset ja kokemukselliset lähtökohdat siviilipalveluksen valintaan poikkeavat lähtökohtaisesti suoraan siviilipalvelukseen tulleista. Terveydellinen tilanne on kuitenkin ainoa tekijä, johon liittyvät siviilipalveluksen valinnan perusteet ovat varusmiespalvelusryhmässä selvästi yleisempiä kuin suoran siviilipalveluksen ryhmässä.

Siviilipalvelus vakaumuksellisena valintana

Vakaumus ja siviilipalvelukseen tulemisen reitti

Siviilipalvelukseen hakeuduttaessa velvollisia erottelevana ehtona toimii vakuutus palvelukseen tulemisen vakaumuksellista syistä. Vajaat kaksi kolmannesta palveluksen suorittajista kohtaa tällöin tosiasiallisten syiden ja järjestelmän vaatimusten ristiriidan: heille siviilipalvelukseen suuntautuminen on ollut ensisijaisesti käytännöllinen asia (Taulukko 6). Käytännöllisistä syistä siviilipalvelukseen päätyminen ei siten ole siviilipalveluksen suorittajien joukossa sosiaalisesti enemmistöstä erottava tekijä. Asevelvollisuusjärjestelmän suosima tavoite palvelusvelvollisten osallistumisesta varusmiespalvelukseen tuottaa kuitenkin enemmistölle siviilipalvelusvelvollisia ristiriidan oman kokemuksen ja järjestelmän ehtojen välillä.

Vakaumus ja käytännölliset syyt siviilipalveluksen valinnassa vaikuttavat siihen, mitä reittiä pitkin siviilipalvelukseen on päädytty (Taulukko 6). Varusmiespalveluksen kautta tulleilla käytännöllisten syiden osuus on korkein vastaajaryhmistä. Ilmiö on ymmärrettävä, sillä varusmiespalveluksen aloittaminen liittyy todennäköisimmin vakaumuksellisen esteen puuttumiseen tai sosiaalisen paineen seurauksena oman vakaumuksen vastaisesti aloitettuun asevelvollisuuteen. Kyselyn perusteella vain runsaalla neljänneksellä varusmiespalveluskokemus on muuttanut vakaumusta tai hakeutuminen varusmiespalvelukseen on tapahtunut oman vakaumuksen vastaisesti. Enemmistö varusmiespalveluksen kautta tulleista on päätenyt vakuuttamaan vakaumustaan, vaikka käytännölliset syyt ovat olleet ratkaisevimassa osassa valinnassa.

Taulukko 6. Vakaumukselliset ja käytännölliset syyt siviilipalveluksen valinnan perusteena kutsunnoista, kutsuntojen jälkeen ja varusmiespalveluksesta hakeutuneiden ryhmissä.

	Kutsunnoista		Kutsuntojen jälkeen		Varusmiespalveluksesta		Kaikki	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Vakaumukselliset syyt	289	50	148	31	216	28	653	36
Käytännölliset syyt	284	50	337	69	561	72	1182	64
Yhteensä	573	100	485	100	777	100	1835	100

Pearson $\chi^2_{(2)}=81,1^{***}$

Siviilipalveluksen vakaumuksellisuutta koskevan vaatimuksen ongelmallisuutta korostaa se, että varusmiespalveluksen kautta tuleminen on yleisin siviilipalvelukseen päätyminen reitti. Kaikkiaan useampi kuin neljä kymmenestä (42 %) kaikista siviilipalvelusvelvollisista valitsee siviilipalveluksen varusmiespalveluksessa. Kutsuntojen jälkeen siviilipalvelukseen päätyneillä käytännölliset syyt olivat lähes yhtä merkittävä syy valinnalle kuin varusmiesryhmälle. Lähimmäksi siviilipalveluksen alkuperäistä roolia vakaumuksellisuuden ja palvelusmuodon valinnan ajoituksen suhteen asettuivat suoraan kutsunnassa siviilipalvelukseen ilmoittautuvat. Kyseinen ryhmä on kuitenkin toiseksi pienin palvelusryhmä (31 %).

Kokemus valinnasta ja valinnan peruste

Aiemmin oletettiin, että varusmiespalveluksen kautta tulevat kohtaavat todennäköisimmin valintansa vastaista sosiaalista painetta. Varusmiespalveluksen ympäristön lisäksi siviilipalvelukseen päätymistä voivat vaikeuttaa aiempi varusmiespalvelukseen suuntautuminen ja pärjäämiseen liittyvät odotukset. Käytännössä tämä voi edellyttää erilaisten palvelukseen liitettyjen mielipiteiden muuttamista.

Varusmiespalveluksen kautta tulleet kokivat odotetusti vaikeimmaksi siviilipalveluksen valinnan (Taulukko 7). Heidän vastauksensa jakautuivat tasaisimmin päätöksen vaikeaksi kokeneiden ja helpoksi kokeneiden välillä. Valinta kahden pääpalvelusmuodon välillä ei tuota erityisiä ongelmia suurimmalle osalle siviilipalvelusvelvollisia: vain runsas neljännes vastaajista arvioi ratkaisua asteikon kielteisellä (1-4) osuudella. Toisaalta hyvin myönteisesti (9-10) asiaa arvioivien osuus jäi kuudennekseen. Myös kutsuntojen jälkeen siviilipalvelukseen hakeutuneet arvioivat kokemustaan suoraan kutsunnoista tulleita kielteisemmin. Tulokset tukevat käsitystä, että varusmiespalveluksen kautta tulleiden ryhmään liittyvät suurimmat haasteet. Toisaalta kokonaiskuva voidaan nähdä myönteisenä: enemmistö siviilipalvelusvelvollisista koki päätöksen mieluummin helppona kuin vaikeana.

Taulukko 7. Valinnan helppous siviili- ja varusmiespalveluksen välillä neljän muuttujan summakeskiarvoon perustuen. Vastaajien jakaumat sekä palvelusryhmiä koskevat keskiarvot (F-testi).

	N	%
valinta hyvin vaikea		
0	22	1
1	44	3
2	82	5
3	146	9
4	175	10
5	248	15
6	235	14
7	245	14
8	222	13
9	163	9
10	128	7
valinta hyvin helppo		
Yhteensä	1710	100
Ka, varusmiespalveluksesta	708	5,1
Ka, kutsuntojen jälkeen	444	6,0
Ka, kutsuntatilaisuudessa	531	6,8
Ka, kaikki	1683	5,9
$F_{(2,1680)}=87,9^{***}$		

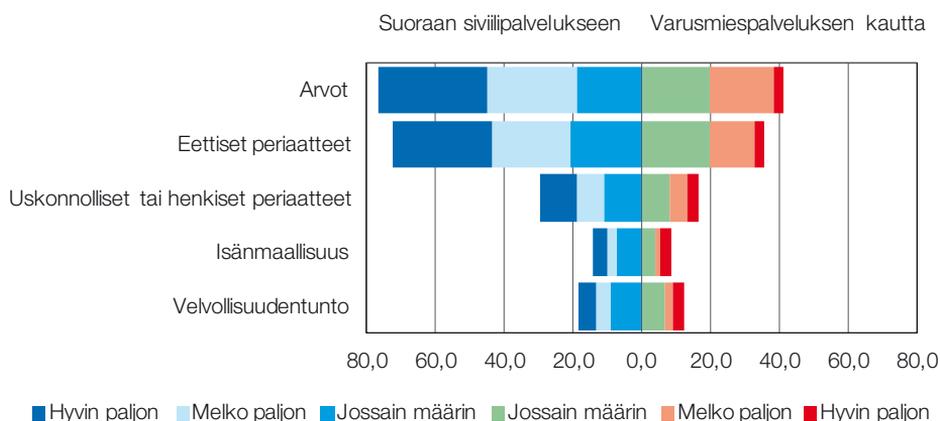
Tulosten perusteella voidaan sanoa, että vakaumuksellisuuden vaatimus tuottaa hidasteen siviilipalvelukseen hakeutumiselle niillä, joilla vakaumusta ei ole tai se on käytännöllisiä syitä heikompi. Käytännöllisistä syistä palveluksen valinneet ($ka=5,6$) kokivat nimittäin ratkaisun vakaumuksellisista syistä ($ka=6,4$) tulleita vaikeammaksi ($t_{(1685)}=6,5^{***}$). Tulos viittaa siihen, että vakaumuksellisuuden vaatimus vaikuttaa todennäköisesti myös siviilipalvelukseen hakeutuvien määrään. Järjestelmän toimivuuden kannalta kyse voi olla myönteisestä tekijästä, sillä siviilipalvelusvelvollisten määrän merkittävä kasvu voisi aiheuttaa rajallisilla resursseilla toimivalle siviilipalvelusjärjestelmälle ja työmarkkinoille ongelmia (ks. Työ- ja elinkeinoministeriö 2011). Erityisesti varusmiespalveluksen kautta tuleville yksilöille vakaumuksellisuuden vakuuttaminen on pääsääntöisesti ristiriitainen asia.

Molemmilla tekijöillä - sekä palvelukseen tulemisen reitillä ($F_{(2,1657)}=72,4^{***}$) että ratkaisun vakaumuksellisuudella ($F_{(1,1657)}=17,6^{***}$) - oli kovarianssianalyyysissä itsenäinen merkitys ratkaisun vaikeutta selittävänä tekijänä. Kyseiset tekijät selittävät kymmenyksen ($r^2=,10$) ratkaisun koetusta vaikeudesta. Siviilipalvelukseen tulemisen reitin osalta huomio on kiinnitettävä erityisesti varusmiespalveluksesta tuleviin.

Jos vakaumusta lähestytään kaikkein väljimmällä mittarilla, siviilipalvelukseen suoraan tulleista kolme neljästä koki arvojensa suosineen siviilipalveluksen valintaa. Vastaava osuus varusmiespalveluksen kautta tulleista on vain puolet.

Arvojen vaikutus voi kuitenkin sisältää aseellisesta maanpuolustuksesta irtautuvia näkökulmia kuten elämäntyyliin ja poliittisiin mieltymyksiin liittyviä arvostuksia. Tiukemmin siviilipalveluksen perusteisiin liittyvät eettiset periaatteet, joka saa molemmissa ryhmissä vain hieman edellistä pienemmän merkityksen. Toinen aiemmista laissa mainituista perusteista eli uskonnolliset ja henkiset perusteet jäävät sen sijaan alle kolmanneksen siviilipalvelusryhmässä ja alle viidenneksen varusmiespalvelusryhmässä.

Kuva 12. Etiikan ja arvojen vaikutus varusmiespalvelusta tai siviilipalvelusta suosivasti palvelusmuodon valintaan

Isänmaallisuuden ja velvollisuudentunnon, jotka ovat aiemman kyselyn perusteella varusmiespalvelukseen suuntautumista tukevia tekijöitä (Myllyniemi 2010), merkitys on pieni molemmissa ryhmissä. Vaikka arvojen ja eettisten perusteiden osuus nousee huomattavan suureksi suoraan siviilipalvelukseen tulevien kohdalla, koko aineiston tasolla arvoilla oli merkitystä kahdelle kolmannelle (66 %) ja eettisillä perusteilla kuudelle kymmenestä (61 %). Vähintään melko paljon vaikutusta arvoilla oli vajaalle puolelle (46 %) ja eettisillä periaatteilla neljälle kymmenestä (40 %).

Pasifismin kannatus

Johdannossa esiteltiin pasifismiin liittyviä perusteita aseistakieltäytymiselle. Empiirisen tarkastelun kannalta keskeisimmiksi näkökulmiksi otettiin absoluuttisen pasifismin, ehdollisen pasifismin ja rauhan positiivisen tavoitteen mittaaminen. Valmistaa suomalaisen kontekstiin soveltuva mittaria pasifismiin ei ollut saatavilla. Vuoden 2010 nuorisobarometrissa mitattiin vastaajien pasifismia, mutta kyseinen mittari soveltuu huonosti siviilipalvelusvelvollisille (ks. Myllyniemi 2010)⁹. Muita aiheeseen

9 Nuorisobarometrin väittämät koskivat aseistakieltäytyjän vakaumuksen arvostusta, aseistakieltäytyjien kohtelua Suomessa, sodan oikeutusta ja aseellista maanpuolustustahtoa. Kyseiset väittämien soveltuvat huonosti kohderyhmälle, joista osa katsoo itse olevansa aseistakieltäytyjiä.

liittyviä suomalaisia kyselyjä ei ollut julkisesti saatavilla: pasifismiin, sotaan ja rauhaan liittyvillä hakusanoilla ei löydy yhteiskuntatieteellisestä tietoaarkistosta pasifismin mittaamisen liittyviä aineistoja. Vertailutietoon perustuvan tarkastelun toteuttaminen ei siten ollut mahdollista¹⁰.

Ehdottoman pasifismin erottaa ehdollisesta sodan oikeuttamisen liittäminen erityistapauksiin, joissa sodalla saavutetaan jollakin tavalla hyväksyttäviä päämääriä (May 2012). Ehdotonta pasifisimia mitataan tässä tarkastelussa maanpuolustuksen oikeutuksen kiistämisellä tilanteessa, jossa maahan hyökätään. Ehdollista sodan hyväksyntää mitataan kysymyksellä, jossa sodan oikeutukseksi asetetaan vielä suuremman väkivallan estäminen. Yksilöön kohdistuvaa positiivisen rauhan velvoitetta tarkastellaan väittämällä, joka koskee yksilön velvollisuutta edistää aktiivisesti rauhaa. Lisäksi tarkastellaan asevelvollisuuden ja yksilön itsemääräämisoikeuden suhdetta koskevaa väittämää, joka laajentaa näkökulman pasifismista yleisen asevelvollisuuden oikeutukseen.

Vain vajaa neljännes vastaajista kannatti ehdotonta rauhanaatetta, joka torjuu myös maan puolustamisen oikeutuksen (taulukko 8, kohta A). Toisaalta vain vajaat puolet (45 %) torjui väitteen, sillä neutraalin kannan valitseminen oli yleisin valinta. Ehdottoman pasifismin kannatus ei ole tuloksen perusteella siviilipalvelusvelvollisia määrittävä piirre. Maanpuolustuksen oikeutuksen kiistämistä voidaan kuitenkin pitää suomalaisessa kontekstissa voimakkaana kantana. Mielenkiintoisempaa tältä kannalta onkin ehdollisen pasifismin kannatus.

10 Pasifisimia koskevia kysymyksiä ei ole esimerkiksi World Values –tutkimuksessa tai maanpuolustiedotuksen suunnittelukunnan säännöllisissä kyselyissä.

Taulukko 8. Siviilipalvelusvelvollisten mielipiteet ehdottomasta pasifismista, ehdollisesta pasifismista, positiivisesta rauhan tavoitteesta ja yleisen asevelvollisuuden oikeutuksesta suhteessa yksilöiden itsemääräämisoikeuteen.

	A. Sota ei ole koskaan oikeutettua, ei myöskään oman maan puolustaminen hyökkäykseltä		B. Joskus sota on välttämätöntä, jotta vielä suurempi väkivalta voidaan estää		C. Kaikkien ihmisten velvollisuus on toimia aktiivisesti rauhan puolesta		D. Valtion määräämä asevelvollisuus loukkaa yksilöiden itsemääräämisoikeutta	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Täysin eri mieltä	323	17	190	10	39	2	62	3
Melko eri mieltä	520	28	313	17	88	5	136	7
Ei eri eikä samaa mieltä	602	32	635	34	498	26	388	21
Melko samaa mieltä	286	15	558	29	767	41	600	32
Täysin samaa mieltä	160	8	194	10	495	26	698	37
Yhteensä	1891	100	1890	100	1887	100	1884	100
ka, kaikki	2,7		3,1		3,8		3,9	
sd	1,26		1,12		0,94		1,08	
Siviilipalvelukseen tulemisen reitit								
Ka, varusmiespalveluksesta	2,6		3,3		3,7		3,8	
Ka, kutsuntojen jälkeen	2,7		3,1		3,9		4,0	
Ka, kutsuntatilaisuudessa	2,9		3,0		4,0		4,0	
F	$F_{(2,1859)}=13,3^{***}$		$F_{(2,1849)}=8,2^{***}$		$F_{(2,1849)}=14,6^{***}$		$F_{(2,1852)}=11,9^{***}$	

Sodan välttämättömyyden erityistapauksissa hyväksyvän väittämän kannalla oli vajaat neljä kymmenestä vastaajasta (kohta B). Kyseinen mittari voidaan ymmärtää negatiiviselta suunnaltaan ehdotonta ja positiiviselta suunnaltaan ehdollista pasifismia edustavana. Ehdottoman pasifismin kannattajia oli tämän mittarin perustella runsas viidennes (27 %) vastaajista. He torjuivat ajatuksen sodan oikeuttamisesta suuremmalla väkivallalla. Huomattavaa on, että tällä mittarilla tarkasteltu ehdoton pasifismi sai hieman korkeamman kannatuksen kuin maanpuolustuksen oikeutuksen kiistänyt väittämä. Maanpuolustus hyökkääjää vastaan nähdään siten pasifistisesti suuntautuneiden vastaajien keskuudessa hyväksyttävämpänä kuin yleisellä tasolla pysyvä ajatus suuremman väkivallan estämisestä.

Kun ehdotonta ja ehdollista pasifismia koskevat väittämät ristiintaulukoitiin, ehdollisen pasifismin kannatus voitiin todeta runsaaksi kolmannekseksi (34 %) vastaajista. Kyseinen ryhmä suhtautui joko neutraalisti tai kriittisesti ehdottomaan pasifismiin ja kannatti väkivallan torjumisen perusteella välttämättömäksi katsottua sotaa¹¹. Kun tähän lisätään ehdottoman pasifismin kannattajat, yhteisosuudeksi voidaan todeta vajaat kuusi kymmenystä (57 %). Hieman harvemmalla kuin joka toisella velvollisella ei ollut siten pasifismisiin liittyvää vakaumusta.

11 Kyseisestä ryhmästä poistettiin siis ne, jotka vastasivat sisäisesti ristiriitaisesti: kannattivat ehdotonta pasifismia ja ehdollista pasifismia.

Postiivisen rauhan ajatus sai ehdotonta tai ehdollista pasifismia kannattavien yhteisosuutta laajemman kannatuksen (67 %) vastaajilla. Tästä näkökulmasta kaksi kolmannesta velvollisista on rauhanaatteen kannattajia. Väittämässä ei kuitenkaan asetettu korkea kynnystä rauhan edistämiseksi, sillä määreenä oli ainoastaan sana 'aktiivisesti'. Siviilipalvelukseen suuntautuminen liittyy siten selkeimmin rauhaa koskeviin myönteisiin tavoitteisiin, kun taas sodan yksiselitteinen vastustaminen on tätä harvinaisempaa.

Viimeinen väittämistä asetti vastakkain yksilön itsemääräämisoikeuden ja valtion määräämän yleisen asevelvollisuuden (kohta D). Tämä näkemys sai siviilipalvelusvelvollisilta kaikista suurimman kannatuksen. Joka kymmenes vastaaja asetui kuitenkin vastustamaan väittämää. Vaikka varusmiespalveluksen kautta tulleet ovat voineet kohdata voimakkaammin asevelvollisuuden kieteiset ulottuvuudet, he olivat tilastollisesti muita vähemmän kriittisiä valtion oikeudelle määrätä asevelvollisuus. Asiaa koskevat näkemykset liittyvät siten selkeämmin muihin tekijöihin kuin armeijaa koskeviin kokemuksiin. Siviilipalvelusvelvolliset suuntautuvat siten osaltaan palvelusmuotoonsa siitä syystä, että he eivät näe yleistä asevelvollisuutta oikeutettuna.

Huomattavaa on, että kaikkien väittämiä osalta varusmiespalveluksen kautta tulleet olivat muita ryhmiä kriittisempiä. Voimakkaimpina erot tulivat esiin ehdotonta pasifismia ja rauhan edistämistä koskevissa väittämässä.

Edellisten lisäksi vastaajilta kysyttiin, olivatko uskonto, tiede, filosofia tai taide tai näiden alojen edustajat vaikuttaneet heidän ajatteluunsa tavalla, joka tuki siviilipalveluksen valintaa. Kyse ei ollut omasta osallistumisesta näiden alojen toimintaan, vaan näiden alojen yleisestä vaikutuksesta tai alojen edustajien vaikutuksesta. Kattavinta vaikutusta edusti filosofia, jonka vaikutuksen tunnisti useampi kuin neljä kymmenestä (42 %) vastaajasta. Taiteen (32 %) ja tieteen (30 %) edustajat tulivat tämän jälkeen vajaan kolmanneksen osuudella, mutta uskonnon vaikutuksen tunnisti harvempi kuin joka kuudes (15 %).

Huomattavaa on, että eri aloista vaikutteita ajatteluunsa saaneet eivät poikenneet suhteessaan ehdottomaan pasifismiin juurikaan toisistaan. Kaikkien alojen osalta ehdottoman pasifismin kannatus oli kolmanneksen (30–33 %) tasolla. Kyse on kuitenkin elämänalueista ja vaikutteista, jotka ovat päällekkäisiä toisilleen. Esimerkiksi uskonnon vaikutuksen tunnistavista kaksi kolmasosaa (69 %) katsoi myös filosofian vaikuttaneen valintaansa. Vaikutteita saaneet poikkesivat ei vaikutteita saaneista kaikkien alojen osalta t-testissä erittäin merkitsevällä tasolla. Kyseiset elämänalueet toimivat siten ainakin jollakin tasolla ehdottomaan pasifismiin perustuvan siviilipalvelukseen tulon perusteena. Siviilipalvelukseen tulevien ehdoton pasifismi on niin uskonnolliseen kuin maalliseen ajatteluun nojaavaa.

Näkökulma edeltävään lakiin: Eettiset ja uskonnolliset vaikuttimet

Edellä olevassa tarkastelussa painotettiin nykyisen lain lähestymistapaa, jossa selkeä määritelmä asepalveluksen estävästä vakaumuksesta puuttuu. Tällöin vastaajien omalla mielipiteellä on keskeinen rooli vakaumuksellisuuden arvioinnissa. Vuoden 1991 lain aikana (ennen vuotta 2008) asepalveluksen estävät tekijät oli kytketty uskonnollisiin tai eettisiin syihin, joista velvollisen tuli valita perusteensa. Aiemman ja nykyisen lain välisen eron esittämiseksi itse arvioitua vakaumuksellisuutta tarkastellaan suhteessa eettisiin ja/tai uskonnollisiin vaikuttimiin. Muuttujina käytetään kuvassa 9 esitettyjä eettisiä ja uskonnollisia tai henkisiä syitä koskeneita kysymyksiä.

Siviilipalvelusvelvollisista runsaat neljä kymmenestä (43 %) oli tullut palvelukseen siten, että eettiset tekijät tai uskonnolliset/henkiset tekijät tai molemmat olivat tukeneet siviilipalveluksen valintaa vähintään melko paljon. Osuus on seitsemän prosenttiyksiköä korkeampi kuin oman arvionsa perusteella vakaumuksellisiin perustein palvelukseen tulleiden osuus. Nykyisen lain perusteena oleva velvollisen oma arvio näyttää siten vaativammalta siviilipalvelukseen tuleminen perusteelta kuin aiemman lain yksilöidyt perusteet. Ehdotonta ja ehdollista pasifismin kannattajien yhteisosuus oli myös suurempi kuin vakaumukselliseksi itsensä arvioivien osuus.

Taulukko 9. Vakaumuksellisiin syin siviilipalvelukseen tulleet uskonnollisten ja eettisten perusteiden vaikutuksen mukaan esitettynä. Luokittelun perusteena on, että uskonnollinen ja/tai eettinen periaate on vaikuttanut siviilipalveluksen valintaan vähintään melko paljon.

	Ei kumpikaan		Eettiset ja/tai uskonnolliset periaatteet	
	N	%	N	%
Vakaumukselliset syyt	154	15	497	64
Käytännölliset syyt	900	85	281	36
Yhteensä	1054	100	778	100

Edellisen lain perusteet eivät näytä ristiintaulukoituna erityisen hyvin vastaavan nuorten omaa tulkintaa vakaumuksellisuudesta (Taulukko 9). Ne, joiden valintaan ei ole liittynyt uskonnollisia ja eettisiä syitä, katsovat kyllä harvoin tulleetensa vakaumuksellisista syistä. Sen sijaan uskonnollisia ja eettisiä vaikuttimia kokeneista runsas kolmannes katsoo tulleetensa käytännöllisistä syistä. Kyseiset vastaajat siis joko vierastavat vakaumuksen käsitettä omassa arvioissaan tai ovat kokeet käytännölliset tekijät uskonnollisia ja/tai eettisiä vaikuttimia merkittävimpinä. Harvempi kuin joka neljäs (24 %) vakaumukselliseksi itsensä kokevista kuitenkin katsoo, ettei kumpikaan tekijöistä ole vaikuttanut päätökseen. Eettiset ja uskonnolliset syyt kattavat

siis kohtuullisesti vakaumuksellisesti palvelukseen tulevien luokan. Vastaavasti käytännöllisestä syystä tulleista kolme neljästä (76 %) ilmoitti, etteivät eettiset eivätkä uskonnolliset periaatteet olleet vaikuttaneet heidän valintaansa. Tuloksiin vaikuttaa osaltaan se, miten kysymykset on muotoiltu. Käytännölliset tekijät näyttävät olevan houkuttelevampi kuin vakaumuksen käsite.

Uskonto ja henkisyys siviilipalvelusvelvollisilla

Siviilipalvelusvelvollisten uskonnollista taustaa tarkasteltiin sekä uskonnollisen yhteisön jäsenyyden että oman kokemuksen kautta. Uskonnollisen yhteisön jäsenyydet koskivat organisoidun uskonnon virallista jäsenyyttä. Lisäksi vastaajille annettiin mahdollisuus arvioida erilaisten uskonnollisten ja henkisten/hengellisten tekijöiden vaikutusta omaan päätökseen hakeutua siviilipalvelukseen.

Kyselyn tulokset toistivat aiemman tutkimuksen tulosta, jonka mukaan siviilipalveluksen hakeutumisen todennäköisyyttä lisää uskonnottomuus ja uskonnolliseen vähemmistöön kuuluminen (Kallunki 2013a). Lähes puolet siviilipalvelusvelvollisista kuuluu kyseisiin ryhmiin, mikä tarkoittaa uskonnollisten vähemmistöjen (ml. uskonnottomat) yliedustusta ryhmässä (Kuva 13). Tutkimusvuonna 2013 evankelisluterilaiseen kirkkoon kuului 68 prosenttia 20–29-vuotiaista suomalaisista (Sakasti 2014). Siviilipalvelusvelvollisten iässä kirkkoon kuuluvien osuus on jossakin määrin tätä korkeampi, sillä kirkkoon kuuluneiden osuus laskee 18 vuoden iän jälkeen. Kirkkoon kuuluneiden osuuden alhaisuutta selittää vain pieneltä osin vastaajien alueellinen jakautuminen, vaikka kirkosta eroamisen kärkialueen eli pääkaupunkiseudun 24 prosentin osuus oli aineistossa korkeampi kuin noin viidenneksen osuus koko väestöstä¹².

Huomattavaa on, että vapaat suunnat olivat edustettuina huomattavasti vahvemmin siviilipalvelusvelvollisissa kuin ortodoksit. Baptismin, helluntaiherätyksen, metodistikirkon, vapaakirkon, adventismin ja pelastusarmeijan vaikutuspiirissä oli vuonna 2007 noin 2,2 prosenttia Suomen väestöstä (Ketola 2008). Vapaisiin suuntiin kuuluvien osuus siviilipalvelusvelvollisista on siten 50 prosenttia korkeampi kuin väestössä. Vapaisiin suuntiin kuuluminen näyttää siten tukevan siviilipalvelukseen päättymistä.

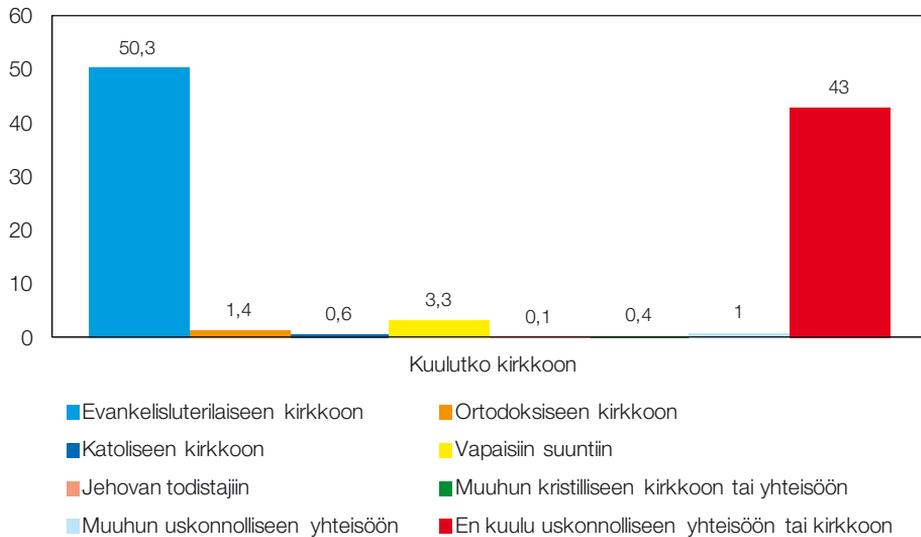
Jehovan todistajia koskevan keskustelun kannalta kiinnostavaa on, että vastaajista kaksi kuului liikkeeseen. Kyselyn perusteella ei ole kuitenkaan mahdollista päätellä, millaisella sidoksella kyseiset vastaajat kuuluivat liikkeeseen ja olisivatko he olleet oikeutettuja saamaan vapautuksen palveluksesta. Molemmat vastaajat ilmoittivat toisen kysymyksen kohdalla, että uskonyhteisöllä ei ollut lainkaan vaikutusta heidän siviilipalvelusta koskevaan valintaansa.

Muiden kuin kristillisten liikkeiden osuus siviilipalvelusvelvollisissa on marginaalinen. 10 vastaajaa ilmoitti olevansa muslimeita ja 2 juutalaisia. Muuhun

12 Arvioinnissa tulee ottaa huomioon, että nuorten aikuisten osuus pääkaupunkiseudulla ja kasvukeskuksissa on muita alueita korkeampi.

uskonnolliseen yhteisöön kuuluvat ilmoittivat olevansa Bahai uskonnon, buddhalaisuuden, mormoni uskonnon tai zeniläisyyden seuraajia.

Kuva 13. Siviilipalvelusvelvollisten huuluminen uskonnolliseen yhteisöön tai kirkkoon.

Uskonnollisten yhteisöjen vaikutus vastaajien valintaan oli pienempi kuin järjestelmän historiallisen kehityksen perusteella voitaisiin olettaa (Taulukko 10). Vain kolme prosenttia vastaajista arvioi uskonnollisen yhteisön vaikuttaneen vähintään melko paljon omaan päätökseen. Toisaalta jonkinlaisen vaikutuksen tunnisti vastaajista 14 prosenttia. Joka kahdeskymmenes uskonnoton tunnisti myös uskonnollisen yhteisön vaikutuksen. Kyseinen ilmiö voidaan selittää kodin tai lapsuuden uskonnollisen yhteisön merkityksellä tai jäsenyyttä väljemmällä uskonnollisen yhteisön vaikutuksella.

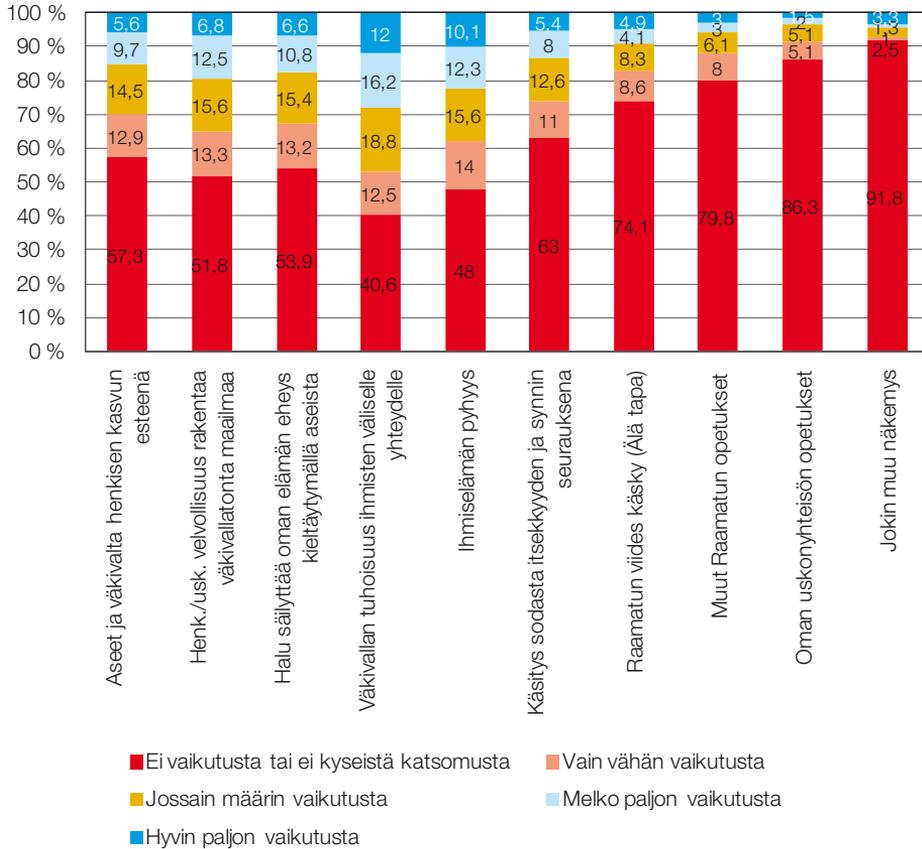
Taulukko 10. Uskonnollisen yhteisön jäsenyyden vaikutus siviilipalveluksen valintaan yhteisön tai kirkon mukaan.

	Ei vaikutusta		Vain vähän vaikutusta		Jossain määrin vaikutusta		Melko paljon vaikutusta		Hyvin paljon vaikutusta	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Evangelisluterilainen kirkko	783	84	61	7	59	6	19	2	10	1
Ortodoksinen kirkko	16	61	4	15	4	15	0	0	2	8
Vapaat suunnat	19	33	11	19	9	16	8	14	11	19
Muu kristillinen	11	73	2	13	1	7	0	0	1	7
Muu uskonnollinen yhteisö	9	43	3	14	1	5	7	33	1	5
Ei kuulu yhteisöön	760	95	14	2	19	2	3	0	1	0
Kaikki	1598	86	95	5	93	5	37	2	26	1

Voimakkaimmin uskonnollinen yhteisö vaikuttaa vapaiden suuntien ja muiden kuin kristillisten yhteisöjen jäsenien siviilipalveluksen valintaan. Muiden kuin kristillisten yhteisöjen jäsenillä kulttuurinen vähemmistöasema korostaa todennäköisimmin uskonnollisen yhteisön merkitystä arvoissa ja elämänvalinnoissa. Muslimeista puolella uskonto vaikutti vähintään melko paljon ja puolella vain vähän tai ei lainkaan. Vapaissa suunnissa tulkinnot uskon vaikutuksesta valintaan näyttävät vaihtelevan. Joka kolmannen valintaan yhteisöllä ei ole merkitystä. Huomattavaa on, että suurin joukko uskonnollisten tekijöiden vaikuttamia siviilipalvelusvelvollisia tulee evangelisluterilaisen kirkon sisäältä. Kirkon sisällä on vähemmistöjä, joiden tulkinta maanpuolustuksen oikeutuksesta poikkeaa muista. Kyseisessä ryhmässä painottuu kuitenkin näkemys, jossa yhteisön nähdään vaikuttaneen päätöksen jossain määrin tai tätä vähemmän.

Uskonnon vaikutus siviilipalveluksen valintaan on kuitenkin laajempi kuin uskonnollisten yhteisöjen vaikutus. Uskonnolle tyypillistä on, että sen vaikutus perustuu uskonnollisen yhteisön suoran vaikutuksen ohella kulttuuriseen merkitykseen, joka näkyy oikeaa ja väärää koskevissa tulkinnoissa, symboleissa ja myös maanpuolustuksen kaltaisen instituution oikeutusta koskevissa tulkinnoissa. Uskonnon kulttuurisessa merkityksessä ei ole kyse yhden uskonnon yksiselitteisestä vaikutuksesta, vaikka enemmistöuskonnolla on kulttuurisiin tulkintoihin uskonnoista suurin vaikutus. Kulttuurin lisäksi uskonnon merkitys voi perustua uskontoa yksilöllisemmin omaksuttuihin henkisiin tai hengellisiin tulkintoihin. Tehdyssä kyselyssä uskonnon ja henkisyyden merkitystä tarkasteltiin lähinnä väkivallan, ihmiselämän ja sodan merkitysten kautta. Kysymys oli tällöin erilaisten näkemysten vaikutuksesta omaan siviilipalvelusta koskevaan valintaan.

Kuva 14. Uskonnollisten ja henkisten näkemysten vaikutus siviilipalvelusta koskevaan valintaan heidän oman arvionsa mukaan.

Henkिसimmillä tasoilla kysymykset koskivat aseiden ja väkivallan vaikutusta oman elämän eheydelle ja ihmisten väliselle yhteydelle. Väkivallan vaikutus ihmisten väliselle yhteydelle arvioitiin kaikista useimmin omaan valintaan vaikuttaneeksi. Runsas neljännes vastaajista näki kyseisen tekijän vaikuttaneen vähintään melko paljon. Vain vajaa viidennes näki uskonnollisen tai henkisen velvollisuuden rakentaa väkivallatonta maailmaa vaikuttaneen valintaansa. Tätäkin heikomman kannatuksen sai oman elämän suojelua koskenut motiivi. Henkisiä vaikuttimia koskeissa väittämässä korostuivat ihmisten välisiin yhteyksiin liittyvät väittämät, mutta itseä ja koko maailmaa koskevat väittämät koettiin kriittisemmin. Henkilökohtainen henkinen kasvu asevelvollisuuden esteenä sai edellisiäkin tekijöitä vähäisemmän kannatuksen.

Uskontoa lähelle tulevista väittämistä ihmiselämän pyhyys sai kaikista myönteisimmän arvion. Vajaat puolet vastaajista kuitenkin arvioi, ettei asialla ollut mitään vaikutusta omaan valintaan. Siirryttäessä tätäkin selkeämmin kristinuskon pohjalta nouseviin tulkintoihin kuten sotaan synnin seurauksena väittämien kannatus

pieneni merkittävästi. Viides käsky saa suorana väittämänä vähintään melko paljon vaikuttavana tekijänä kannatusta vain vajaalla kymmenyksellä vastaajista. Muut nimeämättömät Raamatun opetukset tätäkin vähemmän. Vielä 1960-luvulla käytössä olevien vakaumuksen tunnistamisen käytäntöjen perusteella (ks. Seuri 2008) pieni osa nykyisistä siviilipalveluksen suorittajista tulisi hyväksytyksi palvelukseen. Tuolloiset käytännöt painottivat uskonnollista vakaumusta vapautuksen perusteena. Tulokset korostavat kulttuurisen muutoksen merkitystä.

Yhteenveto siviilipalvelusvelvollisten vakaumuksesta

Nykyisen lain asettama siviilipalveluksen ehto itsearvioidusta asepalveluksen estävästä vakaumuksellisuudesta täyttyy vain vähemmistöllä velvollisia. Yleisintä vakaumuksellisuus on niillä velvollisilla, jotka hakeutuvat siviilipalvelukseen suoraan kutsunnoista, harvinaisinta varusmiespalveluksen kautta tulleilla. Jälkimmäinen ryhmä koki myös vaikeimmaksi siviilipalvelukseen tulemisen. Vakaumuksellisuuden vaatimus toimii palvelukseen hakemista hidastavana tekijänä, sillä käytännöllisistä syistä palvelukseen tulevat kokivat päätöksensä vaikeammaksi kuin vakaumuksellisen ratkaisun tehneet. Sekä palvelukseen tulemisen reitti että vakaumuksellisuus vaikuttivat ratkaisun koettuun vaikeuteen. Järjestelmän kannalta selvimmät jännitteet liittyvätkin varusmiespalveluksen kautta tulleisiin, jotka edustavat siviilipalveluksen yleisintä palvelukseen tulemisen reittiä.

Palveluksen suorittajien vakaumuksellisuus riippuu asiaa koskevasta mittarista. Siviilipalvelusvelvollisten oma arvio, johon nykyinen vakaumuksellisuuden arviointi perustuu, kuuluu kriittisimpiin tapoihin tarkastella vakaumuksellisuutta. Kyseisellä perusteella runsas kolmannes oli tullut palvelukseen vakaumuksellisin perustein. Tätä harvempi vastaajista kannattaa ehdotonta pasifismissä. Ehdottoman ja ehdollisen pasifismin yhteiskannus yltyä selvästi yli puoleen vastaajista. Omat arvot ja eettiset periaatteet olivat vaikuttaneet noin kahteen kolmesta velvollisesta ja rauhan edistämisen velvoitteen kannatus oli samalla tasolla.

Vastaajien oli hieman helpompi arvioida eettisten ja/tai uskonnollisten tekijöiden vaikuttaneen vähintään melko paljon siviilipalvelukseen tuloon kuin katsoa olevansa vakaumuksellinen palvelukseen tulija. Nykyinen laki ei näytä siten helpottaneen vakaumuksellisuuden vaatimusta. Erottelua uskonnolliseen ja eettiseen vakaumukseen voidaan pitää siinä mielessä ongelmallisena, että uskonnollisiin perusteet viittaavat yleensä eettisiin lähtökohtiin. Kaksi kolmannesta uskonnon vaikutuksen kokeneesta katsoi myös filosofian vaikuttaneen valintaan.

Siviilipalvelusvelvollisissa ovat ylliedustettuina uskonnottomat ja vapaisiin suuntiin kuuluvat. Evankelis-luterilaisen kirkon jäsenten aliedustus velvollisissa on huomattava. Uskonnon tai uskonnottomuuden vaikutus siviilipalvelukseen suuntautumiseen on merkittävä. Kyse on enemmän uskonnon kulttuurisesta vaikutuksesta kuin suorasta uskonnollisen vakaumuksen merkityksestä. Uskonnon väestötason vaikutus ei siten tarkoita, että velvolliset kokisivat uskonnon ratkaisevana tekemässään valinnassa. Ratkaisu siviili- ja varusmiespalveluksen välillä tehdään tyypillisesti muilla perusteilla. Voimakkaimmin uskonnollinen yhteisö vaikuttaa vapaiden suuntien ja muiden kuin kristillisten yhteisöjen jäseniin. Vastaajat arvioivat erilaisten uskonnollisten ja henkisten näkemysten vaikutuksen selvästi suuremmaksi kuin uskonnollisen yhteisön vaikutuksen.

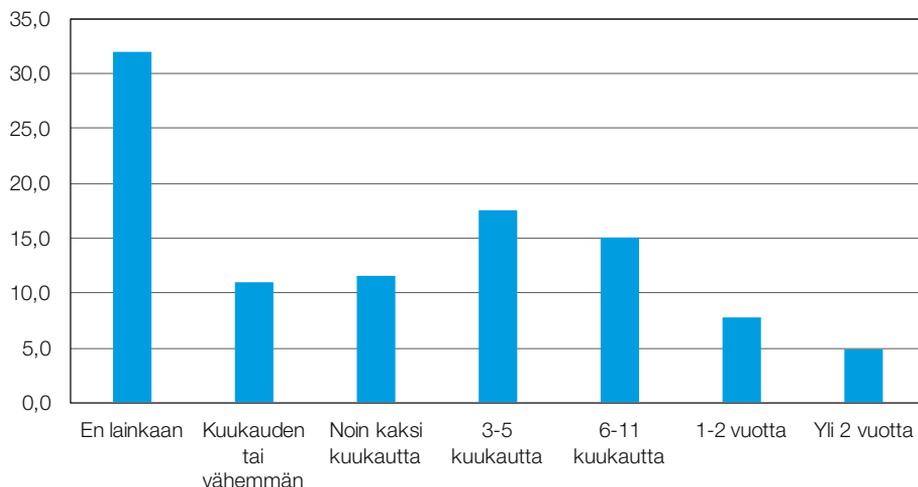
Siviilipalvelusvelvollisten osallisuus

Työ-, työttömyys- ja opintokokemukset

Aineiston esittelyn perusteella työttömien siviilipalvelusvelvollisten osuus on korkea, kun asiaa tarkastellaan siviilipalvelusta edeltävän päätoimen perusteella. Tulokset vahvistuvat, kun tarkastelun näkökulmaksi otetaan elämän aikaiset työttömyyskokemukset (Kuva 16). Yli puoli vuotta elämänsä aikana työttömänä oli runsas neljännes vastaajista (28 %). Työttömyyskokemusten määrä on suuri, kun sitä verrataan keskimääräisiin ikäryhmän työttömyysjaksoihin. Vuonna 2010 siviilipalvelusta vastaavan ikäryhmän eli 21–22-vuotiaiden keskimääräiset työttömyysjaksot olivat noin 30 vuorokautta (Hämäläinen ym. 2014). Yli puolen vuoden elämänaikaisen työttömyyden saavuttaminen edellyttää siten vähintään kuutta keskimääräistä työttömyysjaksoa. Yli puolen vuoden työttömyysjaksojen korkeahko osuus siviilipalvelusvelvollisilla viittaa siten työttömyyskokemusten muita nuoria suurempaan osuuteen siviilipalvelusvelvollisilla. Alle 22-vuotiaista siviilipalvelusvelvollisista jonkin mittaisen työttömyysjakson oli kokenut lähes kaksi kolmesta (64 %) ja yli puolen vuoden ajan työttömänä elämänsä aikana oli ollut viidennes (21 %).

Vain kolmanneksella kaikista siviilipalvelusvelvollisista ei ollut lainkaan kokemusta työttömyydestä. Huomattavaa on, että ennen siviilipalvelustaan työttömänä olleista yli puolet (55 %) oli ollut elämänsä aikana yli puoli vuotta työttömänä ja kahdeksan kymmenestä (79 %) kolme kuukautta tai pidempään. Pelkkä palvelusta edeltävä työttömyys näyttää siten olevan riittävä indikaattori työllistymistä tukevan ohjauksen suuntaamisessa. Tulokset vahvistavat aiemman siviilipalvelusvelvollisia ja varusmiehiä koskevan vertailun tuloksia, joiden mukaan työtä koskeva osallisuus on siviilipalvelusvelvollisilla varusmiehiä heikompi (Kallunki 2013a).

Kuva 15. Siviilipalvelusvelvollisten elämän aikana koettujen työttömyysjaksojen yhteenlaskettu pituus.

Työttömyys on yleisempää varusmiespalveluksen kautta tulleilla ($ka=3,7$) kuin kutsuntojen jälkeen hakeutuneilla ($ka=3,1$) tai kutsunnoista suoraan ($ka=2,5$) tulleilla ($F_{(2,1814)}=76,7^{***}$). Varusmiespalveluksen kautta tulleista lähes neljä kymmenestä (39 %) oli kokenut työttömyyttä vähintään puoli vuotta. Vastaava osuus kutsuntojen jälkeen hakeutuneilla oli neljännes (26 %) ja kutsunnoista tulleilla vajaa kuudennes (15 %). Työttömyyskokemukset liittyvät siten selvimmin kahteen ensimmäiseen ryhmään. Ryhmien erot työttömyyskokemuksissa olivat merkitseviä, vaikka ryhmien ikäerot otettiin huomioon¹³. Varusmiespalveluksesta tulleiden muita yleisempää työttömyyttä selittää osaltaan siirtyminen varusmiespalveluksesta siviilipalvelukseen: muutamasta viikosta kuukausiin kestäväälle jaksolle voi olla vaikea löytää työtä.

Työllisyyteen liittyvät ongelmat kasautuvat voimakkaimmin niille nuorille, joilla ei ole peruskoulun jälkeistä ammatillista tutkintoa. Vielä tätäkin haastavamman ryhmän muodostavat työhön ja yhteiskuntaan integroitumisen kannalta ne nuoret, joilla ei ole ammatillisen tutkinnon puuttumisen ohella työ- eikä opiskelupaikkaa (NEET-nuoret). (Myrskylä 2011; Myrskylä 2012.) Vuoden 2005 jälkeen nuorten työttömyysjaksoja on pyritty lyhentämään vuoden 2005 yhteiskuntatakuulla ja vuoden 2013 nuorisotakuulla. Tämän tutkimuksen aineiston nuoret ovat käytännössä olleet vuoden 2005 yhteiskuntatakuun piirissä. Kyseinen ohjelma tuotti eniten ammatillisen tutkinnon suorittaneisiin kohdennettuja aktivointitoimenpiteitä (Hämäläinen ym. 2014), mitä voi pitää ongelmallisena NEET-nuorten integroinnin kannalta. NEET-nuoriin vaikuttaminen on yhteiskunnan kannalta tehokkainta silloin kun he vielä ovat järjestelmien piirissä.

13 Molemmat muuttujat, ikä ($F(1,1803)=50,9^{***}$) ja palvelukseen tuleminen reitti ($F(2,1803)=56,1^{***}$), selittivät työttömyyskokemuksia. Muuttujien yhteinen selitysaste oli 10 prosenttia.

Siviilipalvelus on tämän tutkimuksen aineiston perusteella yksi mahdollisuus vaikuttaa syrjäytymisriskin piirissä olevien nuorten ongelmaan. Siviilipalvelusvelvollisista 6 prosenttia kuuluu nimittäin ryhmään, joilla ei ollut peruskoulun jälkeistä ammatillista tutkintoa, opiskelupaikkaa eikä työpaikkaa (NEET-nuoret). Mittauksessa käytettiin työn osalta tiukinta kriteeriä eli työn puuttumista ennen siviilipalvelusta ja siviilipalveluksen jälkeen (oman arvion mukaan). Jälkimmäisen ehdon takia kyse on lähinnä itsensä (palveluksen jälkeen) työttömäksi arvioivista NEET-nuorista. Valtakunnallisesti itsensä työttömäksi määrittelevien NEET-nuorten osuus oli 5 prosenttia 15–24-vuotaista (Larja 2013). Nuorempi vertailuryhmä vaikeuttaa arviota, mutta NEET-nuorten osuutta siviilipalvelusvelvollisissa voi pitää tuloksen perusteella korkeahkona. Kyse on institutionaalisen toiminnan piiriin tulleista NEET-nuorista, mikä korostaa tarvetta kohdentaa tukitoimia ryhmän ohjaamiseen.

Varusmiespalveluksesta tulleissa NEET-ryhmän osuus oli muita korkeampi, seitsemän prosenttia. Ryhmästä kuusi kymmenestä (61 %) kertoi keskeyttäneensä opinnot jatkamatta niitä missään ja vajaa viidennes (19 %) oli keskeyttänyt, mutta jatkanut niitä toisessa oppilaitoksessa¹⁴. NEET-nuorten voidaan olettaa karsiutuvan siviilipalveluksesta muita ryhmiä voimakkaammin. Kuuden prosentin kokonaisuus ei siten ole todennäköinen siviilipalveluksen päättyessä. Tästä huolimatta siviilipalvelusta voi pitää eräänä mahdollisuutena vaikuttaa NEET-nuorten ja paljon työttömyyttä kokeneiden osallisuuteen.

Siviilipalvelusvelvollisten osalta pitkään työttömyyttä kokeneiden ja NEET-nuorten osuus voivat lisätä työpalvelukseen sopeutumisen haasteita. Kyseisillä ryhmillä on keskimääräistä heikommät edellytykset suoriutua työpalvelupaikan hausta ja työtehtävistä. Yli kolmella neljästä (77 %) NEET-nuorista ei ollut työpalvelupaikkaa siviilipalvelukseen tullessaan, kun kyseinen osuus muilla vastaajilla oli vajaat puolet (46 %). Lähes yhtä hyvä indikaattori työhön integroitumisen ongelmista on työttömyyskokemus, sillä yli puoli vuotta työttömyyttä kokeneista vajaalla kahdella kolmanneksella (64 %) ei ollut työpalvelupaikkaa palvelusta aloittaessaan. Työpalvelupaikan puuttuminen palveluksen alkaessa toimii siten kohtuullisesti työnhaun ongelmien indikaattorina. Osa tästä ongelmasta liittyy Siviilipalvelus 2020 raportissa asetettuun tavoitteeseen poistaa mahdollisuus suorittaa työpalvelu siviilipalveluskeskuksessa. Käytännössä heikoilla sosiaalisilla valmiuksilla varustetut nuoret tarvitsisivat aikaisempaa vahvempaa ohjausta, jotta sopiva työpalvelupaikka löytyisi.

---

14 Kyseiseen ryhmään kuuluneet ilmoittivat, ettei heillä ollut kuitenkaan tutkintoa eikä opiskelupaikkaa.

Taulukko 11. Siviilipalvelusvelvollisten yhteenlaskettu työkokemus työllistymislajeittain esitettyinä.

	Työkokemus kesätöistä		Työkokemus vuokratöistä		Kokemus työllistämistoimista		Kokemus oppisopimus-koulutuksesta		Kokemus opiskeluun kuuluvasta harjoittelusta	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ei lainkaan	378	20	1338	74	1162	64	1745	96	670	36
2kk tai vähemmän	471	25	203	11	262	14	35	2	404	22
3–5 kk	492	26	103	6	190	10	18	1	368	20
6–11 kk	319	17	72	4	160	9	11	1	322	17
1–2 vuotta	129	7	67	4	45	2	12	1	66	4
Yli 2 vuotta	90	5	34	2	5	0	5	0	18	1
Yhteensä	1879	100	1817	100	1824	100	1826	100	1848	100

Siviilipalvelus toimii merkittävänä työkokemuksen saamisen välineenä sen suorittaville nuorille. Enemmistölle nuorista kyse on heidän siihenastisen elämänsä pisimmästä työkokemuksesta (ks. Taulukko 11 ja taulukko 12). Joka kuudennella vastaajalla (15 %) ei ole mitään työkokemusta siviilipalvelukseen tullessaan, kun huomiota otetaan kesätyöt, vuokratyöt sekä osa-aikainen ja kokoaikainen työ. Neljä kymmenestä on työuransa alkuvaiheessa siinä mielessä, että heillä ei ole lainkaan kokemusta vuokratöistä, osa-aikaisesta työstä tai kokoaikaisesta työstä. Noin puolella kokemusta on korkeintaan kaksi kuukautta. Siviilipalveluksen suorittajien työkokemuksen ohuus korostaa työpalvelun merkitystä velvollisille. Epäonnistunut työpalvelukokemus voi merkittävästi vaikuttaa pituutensa vuoksi nuorten käsityksiin työstä.

Taulukko 12. Siviilipalvelusvelvollisten kokemus muusta kuin kesätyöhön, vuokratöihin ja erilaisiin tukitoimiin tai opiskeluun liittyvästä osa-aikaisesta tai kokoaikaisesta työstä.

	Osa-aikaisesta työstä		Kokoaikaisesta työstä	
	N	%	N	%
Ei lainkaan	929	52	1221	71
2kk tai vähemmän	250	14	82	5
3–5 kk	179	10	84	5
6–11 kk	149	8	113	7
12–23 kk	132	7	107	6
2–3 vuotta	82	5	56	3
Yli 3 vuotta	74	4	65	4
Yhteensä	1795	100	1728	100

Varusmiespalveluksen kautta tulleet poikkesivat myös työllisyyskokemuksiltaan muista ryhmistä. He olivat olleet muita ryhmiä useammin työllistämistoimien piirissä, sillä heistä vajaat puolet (45 %), kutsuntojen jälkeen hakeutuneista kolmannes (33 %) ja kutsunnoista tulleista runsas neljännes (28 %) oli ollut toimenpiteiden kohteena. Varusmiespalveluksesta tulevat (20 %) eivät kuitenkaan olleet koulutuksen keskeyttämisen¹⁵ osalta poikkeava ryhmä, sillä vajaa kolmannes (30 %) kutsuntojen jälkeen hakeutuneista oli keskeyttänyt koulutuksen viimeisen viiden vuoden aikana. Kutsuntojen jälkeiselle ryhmälle tyypillisintä olivat vaikeudet opiskelupaikan löytämisessä, sillä heistä kuudennes (16 %) oli keskeyttänyt opinnot mutta jatkanut sen jälkeen toisessa oppilaitoksessa. Lopullisesti - ilman toista oppilaitosta - keskeyttäneiden osuudet olivat kutsuntojen jälkeen tulleilla (13 %) hieman suuremmat kuin varusmiespalvelus- (12 %) ja kutsuntaryhmällä (9 %). Useampi kuin joka kymmenes siviilipalvelusvelvollinen tarvitsisi siten tukea uuden opiskelupaikan löytämiseen keskeyttämisen jälkeen.

Yleissivistävän koulutuksen osalta siviilipalvelusvastaajat olivat muuhun väestöön verrattuna yhtä hyvin tai hieman paremmin koulutettuja. Lukion suorittaneiden osuus aineistossa oli runsas puolet (56 %), kun lukion aloittaneiden osuus on tällä vuosituhannella ollut yli 60 prosenttia. Lukion suorittaneista kuitenkin 57 prosenttia on naisia, mikä laskee miesten osuutta lukiokoulutuksen suorittaneissa. (Tilastokeskus 2007; Tilastokeskus 2014). Kymmenellä vastaajalla oli peruskoulu vielä suorittamatta.

Ammatillisen tutkinnon suorittaminen oli varusmiehiä korkeammasta iästä huolimatta siviilipalvelusvelvollisilla suhteellisen harvinaista, sillä yli puolet vastaajista ei ollut suorittanut tutkintoa (54 %). Runsas kolmannes (36 %) oli suorittanut ammattikoulun tai ammatillisen tutkinnon. Yhteensä 8 prosenttia vastaajista oli suorittanut joko ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinnon. Opiskelupaikka ammattikorkeakoulussa oli joka kahdennellakymmenennellä ja yliopistossa joka kahdeksannella (13 %) siviilipalvelusvelvollisilla. Tätä alemmalla opiskeluasteella opiskelupaikka oli vain kuudella prosentilla vastaajista. Toisen asteen tutkinnon suorittajat tekevät tyypillisesti siis opintonsa loppuun ennen siviilipalveluksen suorittamista. Viimeisen viiden vuoden aikana opintonsa keskeyttäneitä oli runsas viidennes (22 %) siviilipalvelusvelvollisista. Useampi kuin joka kymmenes eli 11 prosenttia velvollisista oli keskeyttänyt opintonsa eikä ollut tämän jälkeen hakeutunut jatkamaan opintojaan missään oppilaitoksessa.

---

15 Kyselyssä pyydettiin vastaajia kertomaan opintojen keskeyttämisestä ottamatta huomioon siviilipalveluksen vuoksi väliaikaisesti keskeytyneitä opintoja. Vaihtoehtoina oli "En", "Kyllä, enkä ole opiskellut sen jälkeen missään" ja "Kyllä, mutta olen opiskellut sen jälkeen toisessa oppilaitoksessa".

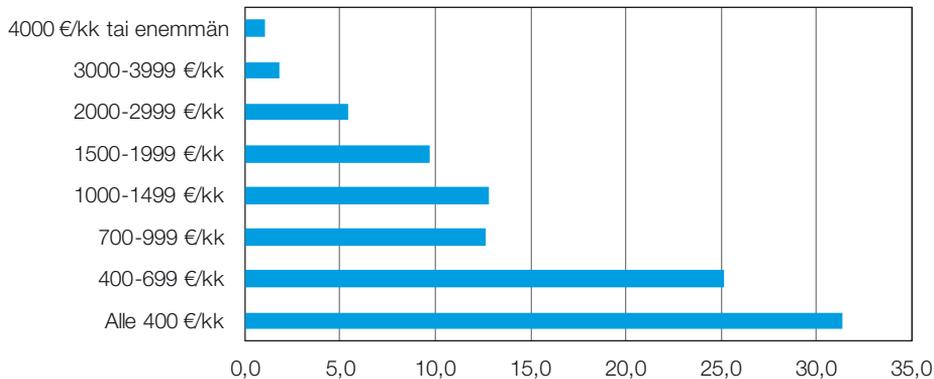
Taulukko 13. Mitä alaa tutkintosi tai opiskelemaasi ala edustaa?

	N	%
Kasvatusala	23	1
Kulttuuri- tai taideala	161	9
Yhteiskunnallinen tai oikeusala	36	2
Kaupallinen ala	101	5
Luonnontieteellinen ala	112	6
Humanistinen ala	54	3
Tekniikka ja liikenne	424	23
Ympäristö- ja luonnonvara-ala	18	1
Sosiaali- terveys- ja liikunta-ala	82	4
Matkailu- ja ravintola-ala	76	4
Jokin muu ala	135	7
Ei tutkintoa eikä opiskelupaikkaa	631	34
Yhteensä	1853	100

Suurin ryhmä tutkinnon suorittaneista tai sitä opiskelevista oli tekniikan ja liikenteen alalta (Taulukko 14). Seuraavaksi yleisin ala oli kulttuuri- ja taideala. Aiemman tutkimuksen perusteella musiikillinen ja tietotekninen harrastussuuntautuneisuus ennusti siviilipalveluksen ja varusmiespalveluksen välisiä ryhmiä sekä laajempi taiteellinen harrastuneisuus oli siviilipalvelusvelvollisia varusmiehistä erottava tekijä (Lehtonen & Kallunki 2013; Kallunki 2013a).

Vähäisestä työssäkäyvien osuudesta johtuen siviilipalvelusvelvollisten tyypilliset kuukausitulot olivat alhaiset (Kuva 15). Yli kahden tuhannen euron tuloihin yltää vain kahdeksan prosenttia siviilipalvelusvelvollisista. Jopa työmarkkinatukea alhaisemman tulotason ilmoitti lähes kolmannes vastaajista, vaikka kysymyksessä pyydettiin ottamaan huomioon kaikki tulonsiirrot mukaan lukien työmarkkinatuki, toimeentulotuki, opintotuki, asumistuki, asumislisä, kesätyöt ja kausiluontoiset työt. Päätoimiset opiskelijat (37 %) ja työttömät/lomautetut (39 %) muodostivat kyseisestä ryhmästä kolme neljännestä. Lisäksi viidennes kyseisestä ryhmästä kuului ”jokin muu” -luokkaan päätoimeltaan.

Kuva 16. Siviilipalvelusvelvollisten bruttotulot kuukaudessa viimeisen kahden-
toista kuukauden aikana.

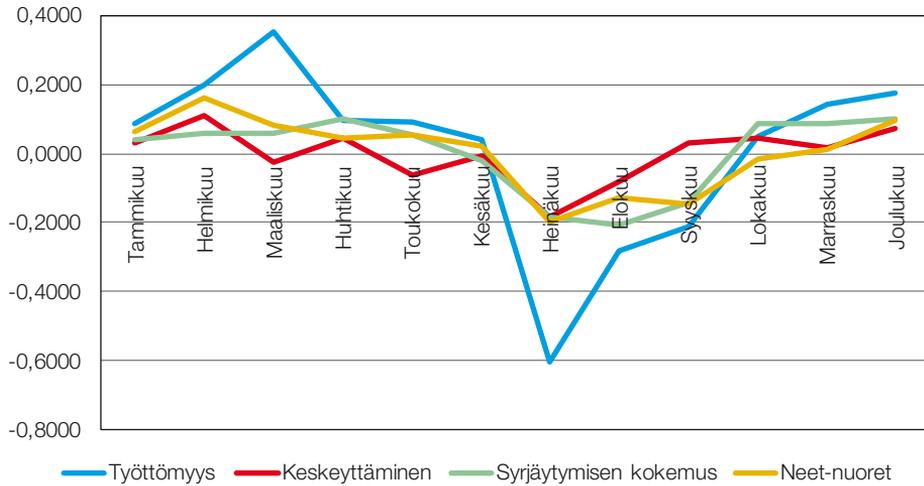

Saapumiserät ja sosiaalinen osallisuus

Siviilipalveluksen kuukausittaiset saapumiserät mahdollistavat vuodenaikoihin liittyvien tekijöiden vaikutuksen palvelukseen hakeutumisessa. On esimerkiksi olettavissa, että kesäksi palvelukseen hakeutuu erityisesti keväällä lukiosta, ammattikouluista ja korkea-asteelta valmistuneita opiskelijoita. Myös työssä olevien saapumisajankohtaan voi osin vaikuttaa vuodenaajoista riippuva työn saatavuus. Kiinnostava tarkastelunäkökulma liittyykin siihen, miten eri sosiaaliseen osallisuuteen liittyvät tekijät vaihtelevat saapumiserissä. Tarkastelunäkökulmina tässä yhteydessä hyödynnetään aiemmin esiteltyjä työttömyyskokemuksia, opintojen keskeyttämistä viimeisen viiden vuoden aikana, NEET-nuorten osuutta sekä kokemuksellista syrjäytymistä. Syrjäytymisen kokemusta mitataan Eurofoundationin kehittämällä koe-
tun syrjäytymisen indeksillä, joka koostuu neljästä osa-alueesta (Layte ym. 2010). Lisäksi tarkastellaan ammatillisten tutkintojen ja yleissivistävän koulutuksen vaihtelua saapumiserittäin.

Kuvassa 17 on esitetty standardisoiduin mittarein edellä mainitut sosiaalista osallisuutta koskevat muuttujat saapumiserittäin. Erityisesti siviilipalvelusvelvollisten työttömyyskokemuksilla oli yhteys palvelukseen saapumisen ajankohtaan. Saapumiserät elokuusta syyskuuhun olivat tässä aineistossa ryhmiä, joissa oli keskimääräistä vähemmän kokemuksia työttömyydestä. Selvimmin muista saapumiseristä poikkesi heinäkuu. Kevään saapumiserät huhtikuusta kesäkuuhun sekä lokakuu olivat vain hieman vuoden keskiarvojen yläpuolella. Talvikuukaudet marraskuusta maaliskuulle poikkesivat selvimmin korkeammilla työttömyyskokemuksillaan muista saapumiseristä. Maaliskuussa aloittaneista vain joka kuudes siviilipalvelusvelvollinen (17 %) ei ollut kokenut työttömyyttä, kun vastaava osuus heinäkuussa oli kuusi kymmenestä (60 %).

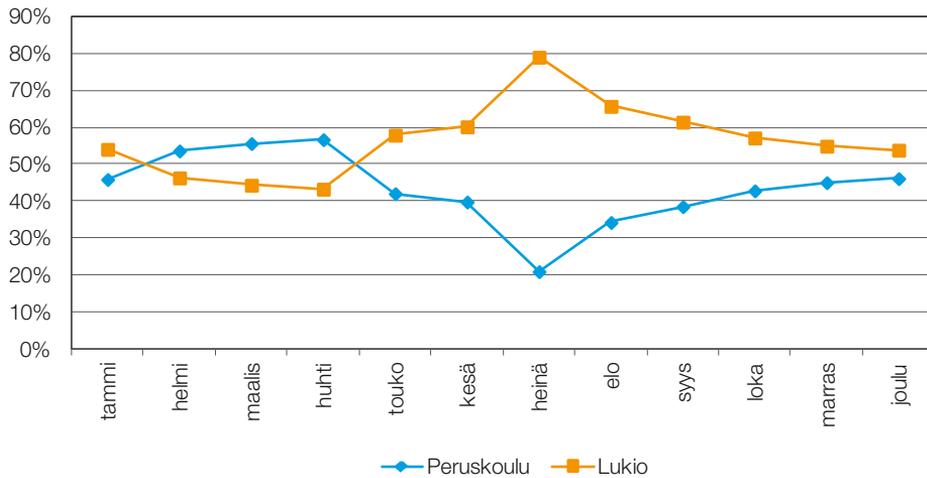
Kuva 17. Opintojen keskeyttäminen ja työttömyys saapumiserittäin (standardisoidut muuttujat).

Syrjäytymisen kokemus noudattaa pääpiirteissään työttömyyskokemusten linjaa, mutta tätä lievemällä vaihtelulla. Heinä-syyskuussa palvelukseen osallistui muita vähemmän syrjäytymiskokemusta kokeneita. Vuoden muissa saapumiserissä syrjäytymisen kokemus oli hieman keskiarvon yläpuolella. Erot saapumiseriöhmien välillä olivat kuitenkin vain melkein merkitsevällä tasolla ($F_{(11,1785)}=2,0^*$), joten heinä-syyskuun poikkeavuus jäi ainoaksi havainnoksi. Sama voidaan sanoa NEET-nuorten osalta, joiden osalta samat kuukaudet edustivat muista poikkeavaa ryhmää ($F_{(11,1818)}=2,0^*$). Erot opintojen keskeyttämisessä eivät olleet tilastollisesti poikkeavia. Kokonaiskuva korostaa sekä objektiivisin että subjektiivisin (syrjäytymisen kokemus) mittarein heinä-syyskuun poikkeavuutta muista saapumiseristä. Palvelukseen tulevien tarve sosiaaliselle erityistuelle on heikoin heinäkuun saapumiserissä. Toiminnan järjestämisen kannalta parhaiden pärjäävien saapuminen tyypillisenä lomakuukautena on hyvä asia.

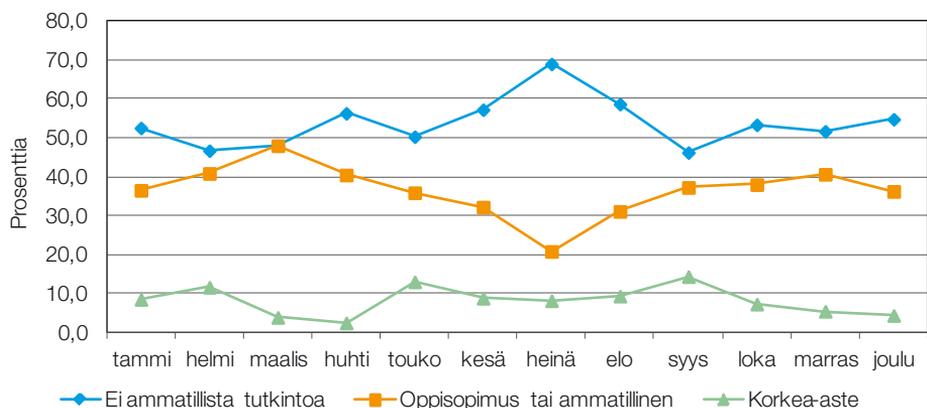
Aiemmassa aineiston esittelyssä kävi ilmi, että heinäkuussa palvelukseen tuli tässä aineistossa nuorin saapumiserä. Kyseisen ryhmän iän keskiarvo on 21 vuotta. Selitys heinäkuun poikkeavuuteen sekä sosiaalisen osallisuuden että iän suhteen on esitetty kuvassa 18. Kyseisen saapumiserän koulutukseen tulleista 79 prosenttia oli vuonna 2013 lukion suorittaneita. Kyseisessä ryhmässä työkokemuksen/työttömyyskokemuksen hankkiminen ei ole tyypillisesti ollut vielä pitkään mahdollista. Helmi-huhtikuu olivat ainoat kuukaudet saapumiserissä, jolloin peruskoulun käyneiden osuus ylitti lukion suorittaneiden osuuden.

Kuva 18. Yleissivistävän koulutuksen suorittaneiden osuus alkukyselyaineistossa saapumiserittäin (%). Kuvaan ei ole otettu vastaajien pienen määrän vuoksi mukaan peruskoulun suorittamatta jättäneitä (N=10).

Korkea-asteen koulutuksen suorittaneiden osuudet olivat tässä aineistossa korkeimmillaan loppukevään ja kesän kuukausina aina syyskuuhun asti. Poikkeuksen talvikuukausista muodosti helmikuu, jolloin korkea-asteen suorittaneiden osuus ylitti selkeästi vuoden keskiarvon (8 %). Kesäkuukausina korostuivat ilman ammatillista tutkintoa tulleet ja korkea-asteen suorittaneet ammattitutkinnon suorittaneiden kustannuksella. Ammattitutkinnon suorittaneiden vaihtelu saapumiserien välillä oli voimakasta. Maaliskuussa ammattitutkinnon saaneiden osuus on jopa samalla tasolla kuin ilman ammatillista tutkintoa tulleiden osuus. Heinäkuussa ero korkea-asteen suorittaneisiin on matalimmillaan.

Kuva 19. Vastaajat ammatillisen tutkinnon suorittamisen mukaan saapumiserittäin (%).

Yhden vuoden aineiston perusteella ei ole mahdollista tehdä vahvoja johtopäätöksiä saapumiserien välisistä eroista. Lukion, toisen asteen ja korkea-asteen koulutuksien päättymisen ajankohdat sopivat kuitenkin hyvin tuloksiin. Kesäkuukausiin ajoittuu todennäköisesti muita paremmin koulutettuja eriä. Talvikuukausien tästä poikkeavaan luonteeseen voi osaltaan vaikuttaa varusmiespalveluksen keskeyttämisten ajoittuminen joko alkuvuoteen tai myöhäiskesään tai alkusyksyyn.

Yhteenveto velvollisten osallisuudesta

Siviilipalvelusvelvolliset ovat tarkastelun tulosten perusteella heterogeeninen ryhmä, johon kuuluu tutkinnon suorittaneiden ohella merkittävä joukko syrjäytymisriskin piirissä olevia nuoria. Palveluksen ensimmäisenä päivänä niiden nuorten osuus, joilla ei ole peruskoulun jälkeistä tutkintoa, opiskelupaikkaa tai työtä (NEET), on 6 prosenttia. Suurin NEET-nuorten osuus on varusmiespalveluksen kautta tulleissa. Sosiaalisen osallisuuden haasteet koskivat myös muilta osin yleisimmin varusmiespalveluksen keskeyttäneitä. Viimeisen viiden vuoden aikana opintonsa keskeyttäneitä oli runsas viidennes siviilipalvelusvelvollisista.

Velvollisten joukossa työttömyyskokemukset ovat yleisempiä kuin keskimäärin nuorilla. Alle 22-vuotiaista siviilipalvelusvelvollisista jonkin mittaisen työttömyysjakson oli kokenut lähes kaksi kolmesta ja yli puolen vuoden ajan työttömänä oli ollut viidennes. Siviilipalvelusvelvollisten työttömyyskokemusten suuri osuus selittyy osin varusmiespalveluksen kautta tulleilla. Työttömyyttä kokeneiden ja NEET-nuorten osuus korostavat tarvetta hyödyntää siviilipalvelusta nuorten osallisuuden lisäämiseen. Käytännössä tämä voi tarkoittaa erityisiä panostuksia työhön ja opiskeluun ohjauksessa. Suurimman syrjäytymisriskin piirissä olevat todennäköisesti karsiutuvat palveluksesta.

Enemmistölle velvollisista työpalvelu on heidän elämänsä pisin työkokemus. Joka kuudennella vastaajalla (15 %) ei ole mitään työkokemusta siviilipalvelukseen tulleessaan, kun huomioon otetaan kesätyöt, vuokratyöt sekä osa-aikainen ja kokoaikainen työ. Neljä kymmenestä on työuransa alkuvaiheessa siinä mielessä, että heillä ei ole lainkaan kokemusta vuokratöistä, osa-aikaisesta työstä tai kokoaikaisesta työstä. Noin puolella kokemusta on korkeintaan kaksi kuukautta.

Yleissivistävän koulutuksen osalta siviilipalvelusvastaajat ovat muuhun väestöön verrattuna yhtä hyvin tai hieman paremmin koulutettuja. Ammatillisen tutkinnon suorittaminen on varusmiehiä korkeammasta iästä huolimatta siviilipalvelusvelvollisilla suhteellisen harvinaista, sillä yli puolet vastaajista ei ole suorittanut tutkintoa. Korkeakoulutettujen osuus on kuitenkin velvollisissa huomattavan korkea, 8 prosenttia. Tutkinnon suorittaneista tai sitä opiskelevista suurimmat ryhmät ovat tekniikan ja liikenteen ala sekä kulttuuri- ja taideala.

Kokemukset siviilipalveluksesta

Odotukset koulutusjaksosta ja työpalvelusta

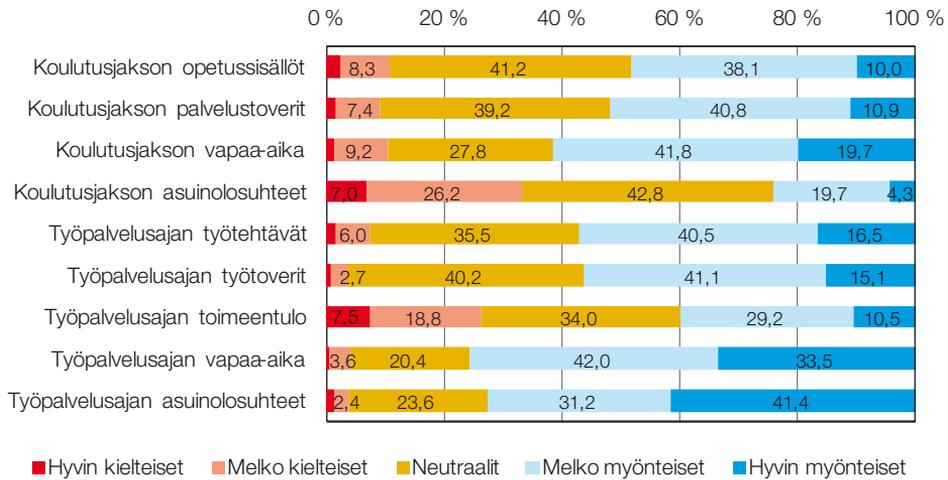
Siviilipalvelusvelvollisten motivaatiota palvelukselle voi pitää hyvänä (Taulukko 14), kun huomioon otetaan, että kyseessä on pakollinen kansalaisvelvollisuus. Selvästi yli puolet vastaajista piti itseään vähintään melko motivoituneena palvelukseen. Kielteisesti suhtautuvien osuus on runsas kymmenes. Suurimmat motivaatio-ongelmat liittyvät varusmiespalveluksesta tuleviin, joista joka kuudes tuli palvelukseen vastentahtoisesti. Vastaajien motivaatiolla ja iällä oli vain hyvin heikko ($r=,05^*$) yhteys. Ikääntyminen heikensi siis motivaatiota. Yhteys oli kuitenkin niin heikko, että voidaan sanoa, ettei siviilipalveluksen motivaatioon liity selkeää ikäsidonaisuutta.

Taulukko 14. Vastaajien motivaatio siviilipalvelukseen alkukyselyn mukaan. Tarkastelussa mukana myös keskiarvovertailu. Matala luku edustaa suurempaa motivaatiota.

	N	%
Olen erittäin motivoitunut	317	17
Olen melko motivoitunut	735	39
En ole motivoitunut, mutta en vastentahtoinenkaan	582	31
Olen melko vastentahtoinen	154	8
Olen erittäin vastentahtoinen	89	5
Total	1877	100
Keskiarvovertailu (vaihteluväli 1-5)		
Ka, varusmiespalveluksesta	784	2,6
Ka, kutsuntojen jälkeen	490	2,4
Ka, kutsuntatilaisuudessa	575	2,4
Ka, kaikki	1849	2,5
$F_{(2,1846)}=7,6^{***}$		

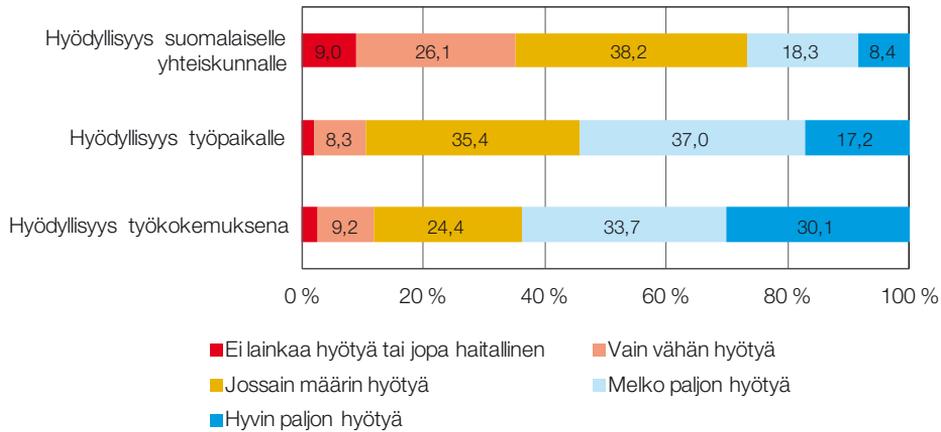
Siviilipalvelusvelvollisten odotukset siviilipalveluksesta ovat huomattavan myönteisiä (Kuva 20). Myönteisimmät odotukset liittyvät kuitenkin työpalveluksen ulkopuoliseen vapaa-aikaan ja asumisolosuhteisiin. Kyseiset tekijät erottavat siviilipalvelusta kaikista voimakkaimmin varusmiespalveluksesta, mutta myös koulutusjakson asumisolosuhteista. Koulutusjakson asumisolosuhteisiin suhtaudutaan kaikista kriittisimmin. Kysymyksen muotoilusta huolimatta kyse ei ole odotuksesta, sillä vastaajat ovat ehtineet tutustua ensimmäisen päivän aikana tulevaan majoitukseensa. Varusmiespalveluksen tupaelämä kuului kaikista voimakkaimmin kielteisesti vaikuttaneisiin tekijöihin, joten kriittinen suhtautuminen vastaavaan tupaelämään siviilipalveluksen ensimmäisen neljän viikon aikana ei ole yllätys.

Kuva 20. Siviilipalvelusvelvollisten odotukset palveluksen ensimmäisenä päivänä koulutus- ja työpalvelujaksoista.

Selvästi edellistä myönteisempää, mutta kriittistä, oli suhtautuminen työpalvelun aikaiseen toimeentuloon. Siviilipalvelusvelvollisen toimeentulo perustuu pääpiirteissään asevelvollisten korvaustasoon, mutta poikkeavat kulut kuten siviiliasumisen, syömisen ja työmatkojen korvaaminen tapahtuu erikseen. Velvollinen sai päivärahaa suoritettujen palvelusvuorokausien mukaisesti 5,0–11,7 euroa päivältä aineiston keräämisvuonna. Työpalvelupaikka vastaa palvelusvelvollisen päivärahasta ja ilmaisesta ylläpidosta, johon sisältyvät majoitus, ruokailu ja terveydenhuolto sekä työmatkakustannukset, jos työpaikalle on yli viisi kilometriä. Koulutusjakson aikana oman asunnon vuokrakuluista vastaa Kela, työpalvelun aikana työpalvelupaikka. Mikäli siviilipalvelusvelvollinen kieltäytyy palveluspaikan osoittamasta majoituksesta ja haluaa asua esimerkiksi kotonaan, ei palveluspaikan tarvitse maksaa kuluja. Tällöin kulut korvaa yleensä Kela. Mikäli velvollinen asuu työpalvelun aikana omassa asunnossaan, hänen on mahdollista anoa Kelalta sotilasavustuksen asumisavustusta (Siviilipalveluskeskus 2015). Siviilipalvelusvelvollinen on oikeutettu samoin perustein sotilasavustukseen kuin varusmies, myös omaisen osalta.

Kuva 21. Siviilipalvelusvelvollisten ensimmäisen päivän odotukset työpalvelun hyödyllisyydestä itselle, työpaikalle ja suomalaiselle yhteiskunnalle.

Harvempi kuin joka kymmenes suhtautuu kielteisiin odotuksiin koulutusjakson opetussisältöihin, vapaa-aikaan ja palvelustovereihin. Myönteisiin odotuksiin suhtautuvien osuus on palvelustoverien ja opetussisältöjen osalta noin puolet. Hieman tätäkin myönteisemmin palvelusvelvolliset suhtautuvat työjakson työtehtäviin ja -tovereihin. Enemmistö velvollisista arvioi työpalveluksesta olevan hyötyä työpalvelupaikalle ja itselle työkokemuksena (Kuva 21). Sen sijaan työpalvelun merkitystä suomalaiselle yhteiskunnalle ei niinkään tunnisteta.

Koulutusjakso ja työpalvelukseen suuntautuminen

Siviilipalvelusvelvollisten kohtuullisen hyvästä valmistautumisesta työpalveluun kertoo se, että runsaalla puolella (52 %) oli jo ensimmäisenä päivänään tiedossa siviilipalvelukeskuksen ulkopuolinen työpalvelupaikka. Vain 15 (1 %) pyrki tietoisesti jäämään työpalveluun siviilipalveluskeskukseen (palveluspaikaton). Loppukyselyn vastaajista oli kuitenkin huomattavan korkea osuus suorittanut työpalvelusta vähintään osan siviilipalveluskeskuksessa. Alkukyselyssä siviilipalveluskeskukseen palveluspaikattomaksi aikovien määrä (15) realisoitui loppukyselyssä kaikkiaan 90 siviilipalvelusvelvollisena, jotka olivat suorittaneet työpalvelua siviilipalveluskeskuksessa. Kyseinen ryhmä jakautui tasan osittain ja kokonaan siviilipalveluskeskuksessa suorittaneiden välillä. Loppukyselyyn vastanneista vajaat kahdeksan kymmenestä (78 %) oli suorittanut työpalveluksen kokonaan siviilipalveluskeskuksen ulkopuolisessa työpalvelussa.

Tulosta selittää osin se, että siviilipalveluskeskuksessa palvelustaan suorittaneet ovat vastanneet kyselyyn muita aktiivisemmin. Tuloksen perusteella on tästä huolimatta selvää, että palveluspaikattomien ongelma ei ole nuorten asettamissa tavoitteissa palveluksen alkaessa. Ongelmat liittyvät todennäköisimmin vaikeuksiin

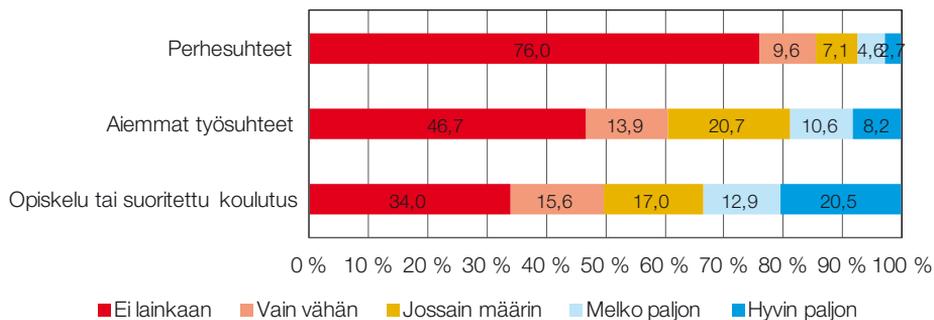
saada työpalvelupaikkaa tai koulutusjakson aikana muuttuviin asenteisiin, jotka suosivat palveluspaikattomuutta (ks. myös Kallunki 2013c). Osa siviilipalvelusvelvollisista näkee koulutusjakson aikana siviilipalveluskeskuksen työn houkuttelevampana kuin varsinaisen työpalvelun ulkopuolisessa työpalveluksessa.

Taulukko 15. Kuinka helppoa työpalvelupaikan saaminen oli sinulle?

	N	%
Erittäin helppoa	113	30
Melko helppoa	162	44
Ei helppoa eikä vaikeata	47	13
Melko vaikeaa	45	12
Erittäin vaikeaa	4	1
Yhteensä	371	100

Työpalvelupaikan hakeminen oli kolmelle neljästä vastaajasta joko erittäin tai melko helppoa (Taulukko 15). Vain joka seitsemäs koki asian vaikeana. Tulosta vääristää hieman se, että merkittävä osa siviilipalveluskeskuksessa työpalvelusta suorittaneista näki paikan saamisen helppona. Vaikka legioonalainen-termi on pyritty korvaamaan keskuksen toiminnassa palveluspaikattoman käsitteellä, tämä näkemys ei ole vielä lyönyt läpi siviilipalveluskeskuksessa työpalvelua tekeillä. Toinen selitysmalli vastauksille on se, että palveluspaikattomat olisivat omasta mielestään saaneet helposti työpalvelupaikan.

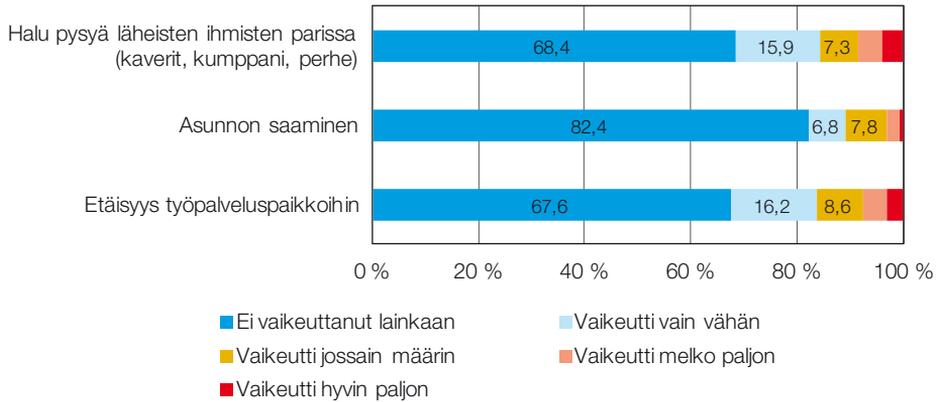
Kuva 22. Työpalvelupaikan hakemista tukeneet tekijät loppukyselyn mukaan.

Työpalvelupaikan hakemiseen liittyvässä ohjauksessa erityistä huomiota on kiinnitettävä niihin, joilla ei ole opiskelupaikkaa tai suoritettua tutkintoa (Kuva 22). Korkeintaan vain vähän tukea taustastaan saavien osuus on koulutuksen osalta puolet ja työsuhteiden osalta kuusi kymmenestä velvollisesta. Odotetusti kutsuntojen jälkeen palvelustaan lykänneiden ryhmä oli koulutuksen osalta parhaassa asemassa. Heistä vajaalla puolella koulutustausta tuki vähintään melko

paljon työpalvelupaikan saamista. Selvä enemmistö loppukyselyyn vastanneista oli siinä mielessä itsenäistynyt, että perhesuhteet eivät vaikuttaneet työpalvelupaikan saamiseen. Vain vajaalle kymmenykselle asialla oli vähintään melko paljon merkitystä.

Kuva 23. Työpalvelupaikan hakemista mahdollisesti vaikeuttaneet tekijät loppukyselyn vastaajien mukaan.

Kyselyssä mitatut työpalvelupaikan hakemista mahdollisesti vaikeuttavat tekijät ylittivät ”melko paljon”- tason selvästi harvemmalla kuin joka kymmenennellä vastaajalla (Kuva 23). Asunnon saaminen vaikeutti lievimmällä tasolla työpaikan hakemista vajaalla viidenneksellä vastaajista. Vielä 1990-luvulla siviilipalvelusvelvollisten asuminen erityisesti korvausten osalta aiheutti merkittäviä ongelmia, sillä työpalvelupaikat olivat haluttomia tuolloin kustantamaan asumisen kuluja (Kekkonen 1999). Halu pysyä läheisten ihmisten parissa ja etäisyys työpalvelupaikkoihin vaikeuttaa nykyisin asumista enemmän työpalvelupaikan hakemista.

Siviilipalvelusvelvolliset työpaikoilla

Lähes puolet siviilipalvelusvelvollisista suorittaa työpalvelun kuntiin liittyvissä organisaatioissa (Taulukko 16). Seuraavaksi suurimmat työnantajat ovat valtion organisaatiot ja järjestöt tai säätiöt. Myös yliopistoilla on merkittävä osuus työpalvelun järjestäjänä. Työpalveluksen organisaatioihin hakeutuminen ei vaihdellut merkittävästi velvollisen koulutuksen mukaan. Osin tämä selittyy sillä, että yliopistoihin ja korkeakouluihin hakeutuvat ovat tyypillisesti vielä opiskeluvaiheessa. Vajaa neljännes (23 %) heistä oli suorittanut korkeakoulututkinnon. Uskonnollisiin yhteisöihin hakeutuneet kuuluivat joko evankelisluterilaiseen (67 %) kirkkoon tai vapaan sunnan seurakuntiin (33 %). Vastaajista viisi prosenttia oli vaihtanut kerran työpalvelupaikkaa. Kyselyn työpaikan kuvauksia koskeviin kysymyksiin vastasi vain

reilut puolet kyselyn vastaajista. Syynä tähän oli tekninen ongelma¹⁶. Seuraavassa esitettävien tulosten osalta tulee huomata, että vastaajina on ollut enintään 235 siviilipalvelusvelvollista.

Taulukko 16. Mihin seuraavista on työnantajasi työpalveluksessa?

	N	%
Valtio	43	18
Yliopisto/korkeakoulu tai ammattikorkeakoulu	23	10
Kunta tai kunnallinen liikelaitos	106	46
Järjestö tai säätiö	34	15
Uskonnollinen yhteisö tai kirkko	12	5
Jokin muu	14	6
Yhteensä	232	100

Velvollisten työpaikkojen jakauma ei vastannut erityisen hyvin siviilipalvelusvelvollisten koulutusta tai opiskelusuuntausta, sillä velvollisten yleisin suuntautuminen eli tekninen koulutus näkyi vain 11 prosentin osuudella velvollisten työssä (vrt. Taulukko 17 ja taulukko 13). Tyypillisimmin siviilipalvelusvelvolliset tekevät joko toimisto- tai palvelutyötä. Sosiaali- ja terveysalan koulutusosalalle suuntautuneista runsas neljännes (27 %) oli terveydenhoidon tai muun hoitoalan tehtävissä. Vastaavasti tekniikan ja liikenteen koulutusosalalle suuntautuneista vajaa neljännes (24 %) oli teknisessä työssä. Työn kuvaus tarjoaakin vain yhden tavan hahmottaa osaamisen hyödyntämistä työpaikalla.

Taulukko 17. Mihin seuraavista kuvaa parhaiten työsi sisältöä?

	N	%
Opetus- ja kasvatustyö	36	15
Tieteellinen työ	6	3
Tekninen työ	27	11
Terveydenhoidon tai muu hoitoalan työ	22	9
Toimistotyö	58	25
Palvelutyö	60	26
Jokin muu, mikä	25	11
Yhteensä	234	100

Työtehtävät vastasivat johonkin koulutusalaan suuntautuneiden osaamista heidän oman arvionsa mukaan kohtuullisen usein, mutta eri alojen osuudet vaihtelivat

¹⁶ Loppukyselyn toteutustapaa jouduttiin muokkaamaan alhaisen vastausprosentin vuoksi useita kertoja toteutus-aikana. Tämä aiheutti ongelmia loppukyselyn laatuun. Pilotikysymyksen ohjaus tietyn vastausnumeron jälkeen seuraavien kysymysten ohi oli jäänyt myös loppukyselyyn, vaikka kysymysnumerot lopullisessa kyselyssä olivat edellisestä poikkeavia. Tästä johtuen seitsemään kysymykseen vastasi vain noin 235 siviilipalvelusvelvollista.

voimakkaasti. Kolmannes (34 %) kaikista vastaajista oli omaan opiskelualaan tai tutkintoon liittyvässä tehtävässä, jossa hän pystyi hyödyntämään opiskelualansa/tutkintonsa osaamista. Parhaiten omaan osaamiseen liittyvään tehtävään olivat suuntautuneet ne siviilipalvelusvelvolliset, jotka tulivat kulttuuri- ja taidealalta (72 % tehtävässä, joka liittyi osaamiseen; N=25), kasvatusalalta (60 %; N=5), sosiaali- ja terveysalalta (60 %; N= 10), luonnontieteellinen ala (53 %; N=17) ja tekniikka ja liikenne (41 %; N=59). Heikoimmin osaamistaan pystyivät hyödyntämään ympäristö- ja luonnonvara-alan (0 %, N=4) matkailu- ja ravintola-alan (33 %; N=6), kaupallisen alan (33 %; N=9), humanistisen alan (33 %; N=6) ja muiden kuin luokiteltujen alojen edustajat (23 %; N=13).¹⁷ Pienimpien alojen vastaajamäärät olivat niin vähäisiä, ettei niiden osalta ole mahdollista tehdä johtopäätöksiä. Paremmuusjärjestyksessä kulttuuri- ja taidealan, luonnontieteellisen alan sekä tekniikan ja liikenteen ihmiset näyttävät kuitenkin saavan merkittävältä osin osaamistaan vastaavia tehtäviä.

Vastaajista reilu viidennes (22 %) katsoi olevansa asiantuntijatyössä. Useimmiten tällaisessa tehtävässä olivat luonnontieteellisen alan (65 %), kulttuuri- ja taidealan (52 %), sosiaali- ja terveysalan (46 %) ja kasvatusalan (40 %) ihmiset. Tuloksissa on osin havaittavissa yleishyödyllisten alojen painotus, mikä voi heikentää matkailu- ja ravintola-alan ja kaupallisten alojen osaamisen hyödyntämistä. Työtehtävien vaihtuvuus oli kuitenkin tyypillistä, sillä runsas kolmannes (36 %) arvioi työtehtävien vaihtuvuuden olevan vähintään melko suurta. Vain joka kahdeksannella vastaajalla (13 %) oli ollut samat tehtävät koko palvelusajan. Yli puolella (53 %; N=403) loppukyselyn vastaajista kului puolet tai enemmän työajasta tietotekniikkaan liittyvien tehtävien parissa. Tältä osin yksipuolisessa työssä eli lähes koko päivän tietotekniikan parissa vietti vajaa neljännes (23 %) vastaajista.

Pääosa vastaajista hankki työpalveluksessa aiempaan verrattuna uutta työkokemusta. Kuudella kymmenestä oli korkeintaan vain vähän kokemusta työpalveluksessa suorittamistaan tehtävistä. Vajaalla viidenneksellä (18 %) kokemusta oli vähintään melko paljon. Tulos vahvistaa aiemmin esiteltyä kuvaa siviilipalvelusvelvollisten työkokemuksesta. Työpalvelus toimii tyypillisimmillään työharjoittelua vastaavana työkokemuksen hankkimisen välineenä. Poikkeavaa tyypilliseen työharjoitteluun verrattuna on palveluksen pituus.

Siviilipalvelusvelvolliset olivat kohtuullisen hyvin tietoisia työterveyshuoltonsa järjestämistavasta. Palvelukseen kuuluva työterveyshuolto oli yleisimmin järjestetty terveyskeskuksessa (34 %) tai työpaikan työterveyshuollossa (56 %). Vain 7 prosenttia vastaajista ei tiennyt työterveyshuollon järjestämistapaa. Tältä osin tietämättömiä oli vain valtion, kuntien ja järjestöjen palveluksessa. Organisaatiotyyppien perusteella on todennäköistä, että merkittävä osa tietämättömyydestä johtuu vähäisestä käyttötarpeesta.

Työpalvelukseen liittyvien tehtävien tekeminen kotona oli harvinaista, sillä 2 prosenttia vastaajista työskenteli kotona viikoittain, 4 prosenttia harvemmin kuin

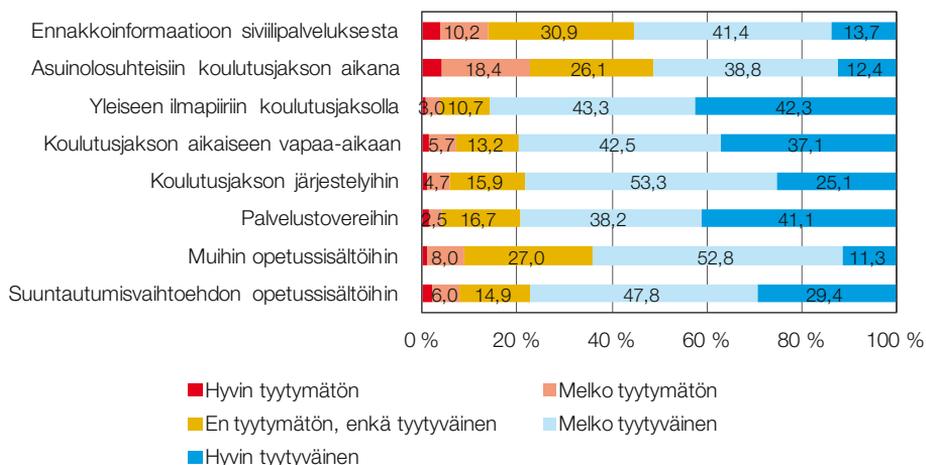
¹⁷ Lisäksi viisi vastajaa vastasi ristiriitaisesti: ei ilmoittanut koulutusalaan sitä koskevassa kysymyksessä, mutta ilmoitti olevansa työtehtävässä, jossa pystyi hyödyntämään joko opiskeluaan tai tutkintoaan.

viikoittain ja 11 prosenttia hyvin harvoin. Kotona tehdyt velvollisuuden olivat useimmissa tapauksissa etätöitä (63 %) tai päivystystä (9 %). Osalla siviilipalvelusvelvollisista voimavarat riittivät myös työpalvelun ulkopuolisiin töihin, sillä runsas viidennes (22 %) ilmoitti tehneensä ainakin jonkinlaisen jakson työpalveluksen rinnalla sivutyötä.

Kokemukset koulutusjaksosta

Siviilipalveluksen koulutusjaksoa koskevat kokemukset olivat huomattavan myönteisiä lähes kaikilla kysytyillä osa-alueilla (Kuva 24). Jopa kuusi seitsemästä oli vähintään melko tyytyväinen koulutusjakson ilmapiiriin. Yhdessä palvelustovereihin ja vapaa-aikaan liittyvän tyytyväisyyden kanssa tulos viittaa koulutusjakson olevan merkittävälle osalle velvollisista myönteinen yhteisöllinen kokemus. Kerätty aineisto saattaa olla jossakin määrin valikoitunut tyytyväisyyden osalta, sillä tyytyväisten todennäköisyys vastaamiseen voi olla muita korkeampi. Tyytyväisten osuus on kuitenkin niin korkea, että koulutusjaksoa voi perustellusti pitää onnistuneena. Tyytyväisyyttä esimerkiksi opetussisältöihin voi pitää korkeana myös muiden kuin suuntautumisvaihtoehdon osalta. Tuloksen merkitystä alleviivaa se, että kyseessä on pakollinen kansalaisvelvollisuus.

Kuva 24. Loppukyselyyn vastanneiden siviilipalvelusvelvollisten (N=403) tyytyväisyys työpalvelu- ja koulutusjaksojen osa-alueisiin.

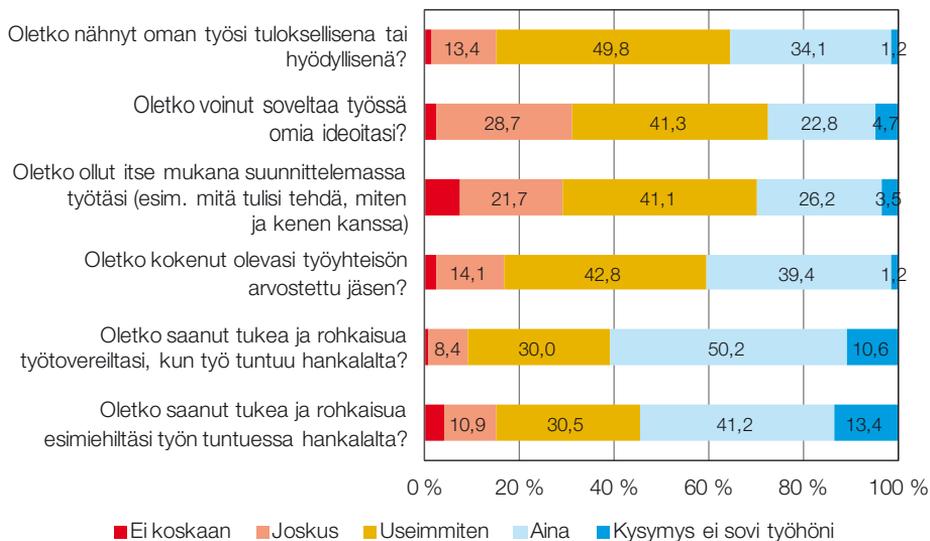
Kriittisimpiä vastaajat olivat asumisolosuhteisiinsa ja saamaansa ennakkoinformaatioon. Varusmiespalveluksen kautta tulleet olivat kuitenkin muita tyytyväisempiä ($F_{(2,393)}=6,4^{**}$) asumisolosuhteisiin. Varusmieskokemus on voinut vaikuttaa asiaa koskeviin odotuksiin tai siviilipalveluskeskuksen majoitus koetaan joltakin osalta varuskuntien majoitusta parempana. Kyse ei kuitenkaan ole suuresta

ryhmien välisestä erosta. Erityisesti ennakkoinformaatio tarvitsee kehittämistä, sillä sen avulla voidaan vahvistaa velvollisten suuntautumista itsensä ja työpaikkojen kannalta parhaisiin vaihtoehtoihin.

Työpalvelu osana suomalaista työelämää

Siviilipalvelusvelvollisten kokemusta saamastaan tuesta työssään mitattiin tilastokeskuksen työolotutkimukseen liittyvällä mittarilla (Kuva 25). Saman mittarin käyttäminen mahdollistaa vertailun kaikkien suomalaisten työoloihin. Tulokset jatkavat tältäkin osin koulutusjakson myönteisten kokemusten linjaa. Jopa kuusi seitsemästä kokee oman työnsä hyödyllisenä vähintään useimmiten. Vastaajien kokemus oli seuraavaksi myönteisintä työyhteisöön liittyvän osallisuuden osalta. Useampi kuin kahdeksan kymmenestä koki olevansa vähintään useimmiten työyhteisönsä arvostettu jäsen. Seuraavaksi myönteisimpiä arviot olivat työtovereiden antaman tuen osalta, mutta varsin myönteisiä myös esimiehen tuen kohdalla. Omien ideoiden soveltaminen ja työn suunnitteluun osallistuminen oli selkeästi muita osa-alueita matalampi, mutta sekin oli korkealla tasolla.

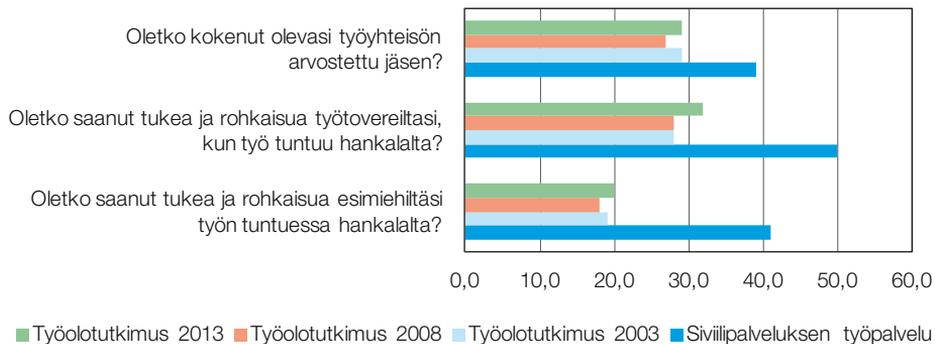
Kuva 25. Loppukyselyyn vastanneiden kokemukset työssään saamasta tuesta ja osallistumisesta. (N=403)

Luottamus työtovereiden tukeen on viime vuosina kehittynyt suomalaisilla työpaikoilla myönteisesti. Miesten luottamus lisääntyi seitsemän ja naisten neljä prosenttiyksikköä vuosien 2008 ja 2013 välillä. Naisten luottamus (37 %) työtovereihinsa on kuitenkin 9 prosenttiyksikköä miehiä (28 %) korkeampi. (Sutela & Lehto 2014.) Siviilipalvelusvelvollisten luottamus työtovereihinsa ylittää huomattavasti suomalaisen

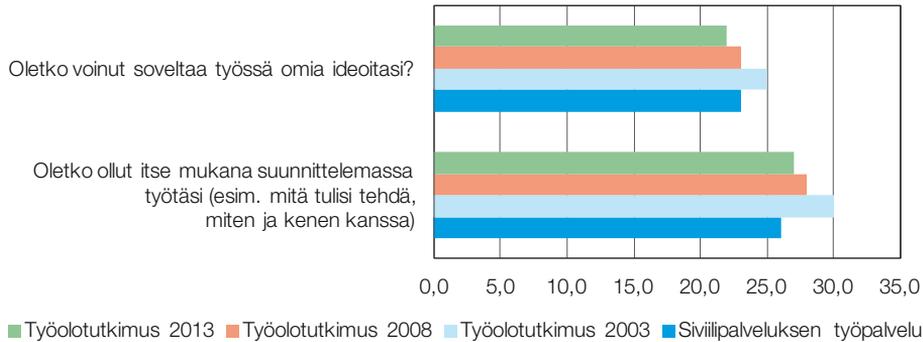
kokemuksen keskimäärin, sillä jopa puolet vastaajista koki saavansa aina tukea työtovereiltaan, kun työ tuntui hankalalta. Korkea osuus ei selity työpalveluspaikkojen kaikista suomalaisista työyhteisöistä poikkeavalla rakenteella, johon kuuluvat vain julkiset ja yleishyödylliset yhteisöt. Luottamus työtovereiden tukeen on keskimäärin valtiosektorilla (33 %), kuntasektorilla (37 %) ja yliopistoissa selvästi siviilipalvelusvelvollisia heikompaa, eikä työpalveluspaikoista puuttuva yksityinen sektori (31 %) poikkeaa juurikaan valtakunnallisesta keskiarvosta (Sutela & Lehto 2014).

Kuva 26. Loppukyselyn vastaajien vertailu työolotutkimuksen tuloksiin vuosien 2003, 2008 ja 2013 osalta. "Aina"-vaihtoehdon valinneiden osuudet.

Siviilipalvelusvelvollisten kokemukset esimiehen antamasta tuesta ovat myös huomattavasti muuta työväestöä korkeammat (Kuva 26). Vaikka velvolliset kuuluvat työyhteisön nuorimpiin jäseniin, he kokevat olevansa työyhteisön arvostettuja jäseniä. Arvostuksen merkityksen voidaan olettaa olevan toisistaan poikkeava vakituisessa työsuhteessa olevilla ja siviilipalvelusvelvollisilla. Huomattavaa on, että arvostus ei riippunut vastaajan kokoaikaisen työn kokemuksesta eikä aiemmista työttömyyskokemuksista. Tulos kertoo velvollisten hyvästä vastaanotosta työyhteisöön riippumatta heidän taustastaan. Esimiehiltä saatu tuki poikkeaa edellistä selvemmin työväestön tilanteesta. Siviilipalvelusvelvollisten huomattavan myönteiset kokemukset on mahdollista selittää osin nuorella iällä ja työkokemukseen liittyvällä uutuu- den kokemuksella. Vuoden työpalvelusaika on kuitenkin riittävän pitkä, jotta velvollisille olisi voinut kertyä myös kielteisiä kokemuksia. Pitkän palvelusajan voikin nähdä mahdollistaneen velvollisten hyvän integraation työyhteisöön.

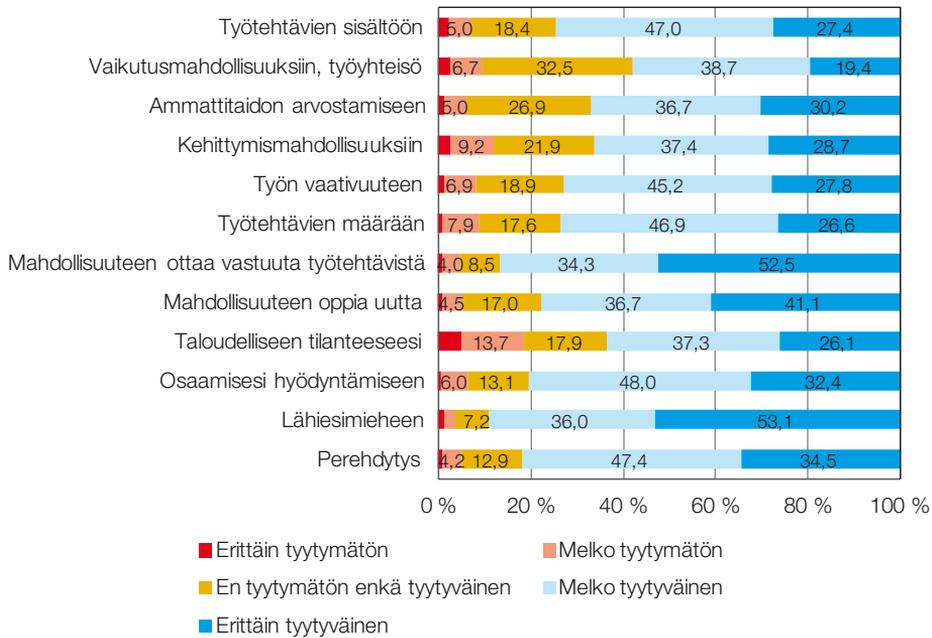
Kuva 27. Loppukyselyn vastaajien hokemukset osallistumisesta työhön verrattuna suomalaiseen työelämään keskimäärin. Vertailuluvut ovat vuosien 2003, 2008 ja 2013 työolotutkimuksesta. "Aina"-vaihtoehdon valinneiden osuus.

Kun tarkasteluun otetaan tekijät, jotka kytkeytyvät työntekijän osaamiseen ja vaikutusmahdollisuuksiin työhönsä, siviilipalvelusvelvollisten poikkeavuutta muihin työntekijöihin verrattuna ei ilmene (Kuva 27). Omien ideoiden soveltaminen työhön ja oman työn suunnitteleminen oli samalla tasolla kuin muilla työntekijöillä. Kaikki vastaajat, joilla oli aiempaa kokemusta hyvin paljon vastaavasta tehtävästä, pystyivät vaikuttamaan työn suunnitteluun ja ideointiin vähintään useimmiten. Kyseiset muuttujat ovat siten edellisiä selvemmin riippuvaisia tehtävästä hankitusta kokemuksesta. Tältäkin osin tulos on myönteinen, sillä velvollisten vaikutusmahdollisuudet omaan työhön eivät ole merkittävästi muita työntekijöitä heikommalla nuoresta iästä huolimatta. Velvollisten omaan työskentelytahtiin vaikuttamisen mahdollisuudet poikkeavat myönteisesti edellä esitetystä työn sisältöihin vaikuttamisesta. Kun suomalaisista työntekijöistä 57 prosenttia kokee voivansa vaikuttaa työskentelytahtiinsa työssään melko paljon tai paljon (Sutela & Lehto 2014), siviilipalvelusvelvollisten vastaava osuus on 68 prosenttia. Työpalveluspaikkojen tehtävissä on siis vähemmän toistoon ja ulkopuoliseen työtahdin määrittelyyn liittyviä tehtäviä. Osaltaan tähän voi vaikuttaa elinkeinotoiminnan työpaikkojen puuttuminen palveluspaikoista.

Työpalvelujakson aikana eniten tyytymättömyyttä palvelusvelvollisissa herättää oma taloustilanne. Tyytyväisten osuus on kuitenkin tältäkin osin korkeampi kuin tyytymättömien. Pääosa velvollisista näyttää siten tulevan siinä määrin toimeen, että asia ei aiheuta kattavaa tyytymättömyyttä. Työtehtävien määrä ja työssä kehittymisen mahdollisuudet herättävät myös useammassa kuin joka kymmenennessä siviilipalvelusvelvollisissa tyytymättömyyttä. Lähes samalle tasolle yltää myös tyytymättömyys työtehtävien sisältöön.

Kuva 28. Tyytyväisyys työpalveluksen eri osa-alueisiin siviilipalveluksen loppukyselyn vastaajilla (N=403).

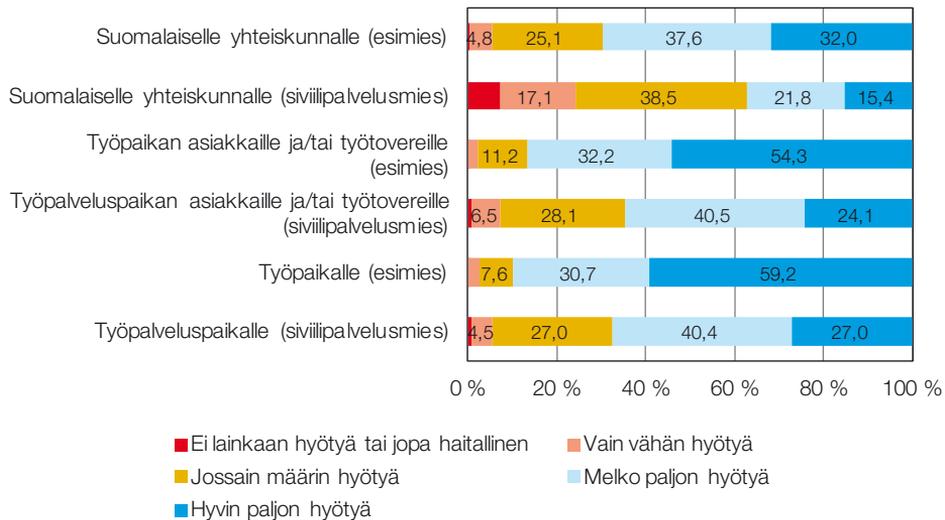
Kokonaiskuva siviilipalvelusvelvollisten tyytyväisyydestä työhön on huomattavan myönteinen (Kuva 28). Omaa talustilannetta ja työyhteisötason vaikutusmahdollisuuksia lukuun ottamatta vähintään melko tyytyväisten osuus ylittää kaikissa kysymyksissä 60 prosentin tason. Työpalvelus tarjoaa useammalle kuin kahdeksalle kymmenestä mahdollisuuden oppia uutta ja ottaa vastuuta. Nuorten saama myönteinen kokemus työhön osallistumisesta on merkittävä siviilipalvelukseen liittyvä yhteiskunnallinen hyöty.

Työpalvelun hyödyllisyys esimiesten ja velvollisten mukaan

Siviilipalvelusvelvollisten myönteiset arviot työpalveluksen sujuvuudesta vahvistuvat, kun tarkastelua laajennetaan heidän esimiestensä arvioilla. Kuvassa 29 on tarkastelussa siviilipalvelusvelvollisten ja heidän esimiestensä arviot työpalveluksen hyödyllisyydestä. Esimiesten arviot koskevat tähän kyselyyn vastannutta siviilipalvelusvelvollista, joten arviot koskevat samaa työsuoritusta. Kaikissa kolmessa kysymystyypissä 20 prosenttiyksikköä enemmän esimiehistä kuin siviilipalvelusvelvollisista arvioi asian hyödylliseksi. Suurimmaksi ero muodostuu arvioitaessa palveluksen hyödyllisyyttä suomalaiselle yhteiskunnalle. Huomattavaa on, että yhdeksän kymmenestä esimiestä arvioi työpalveluksen vähintään melko hyödylliseksi

työpaikalleen. Prosenttiosuus on kymmenyksen tarkkuudella sama, kun mukaan otetaan myös ne esimiehet, joiden siviilipalvelusvelvolliset eivät vastanneet kyselyyn (N=710). Tulokseen ei siten näytä vaikuttaneen valikoituminen.

Kuva 29. Siviilipalvelusvelvollisten ja heidän esimiestensä arviot työpalveluksen hyödyllisyydestä eri sidostahoille. Vastauksissa ovat mukana vain ne esimiehet, joiden alaisuudessa toimivat siviilipalvelusvelvolliset osallistuivat myös kyselyyn. (N=395)

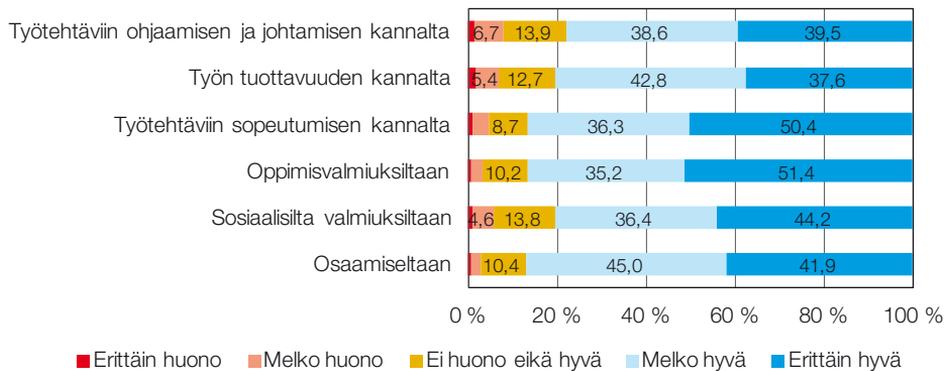

Siviilipalvelusvelvollisten ja heidän esimiestensä arvioiden eroa voi selittää vastaa- jien näkökulman poikkeavuudella. Mitä paremmin nuori otettiin mukaan työhön, sitä paremmin hän arvioi työn hyödyllisyyttä työpaikalle. Selvimmin tämä näkyi siinä, että mahdollisuudella ottaa vastuuta työstä ($r=,40^{***}$), kokemuksella ammat- titaidon arvostamisesta ($r=,41^{***}$) ja kehittymismahdollisuuksilla ($r=,37^{***}$) oli selvä yhteys työn hyödyllisyyttä koskevaan arvioon. Esimiesten arvioon voi tehdyn työ- panoksen määrän ja laadun ohella vaikuttaa työn hinta, joka on selvästi normaalia työsuhdetta edullisempi. Tulos kertoo kuitenkin molempien osapuolten osalta työ- palveluksen onnistumisesta selvässä enemmistössä tapauksista. Arviot vaikutuk- sista työpaikan asiakkaisiin ovat myös hyvin myönteisiä. Merkittävällä osalla siviilipalvelusvelvollisista on kuitenkin vaikeuksia nähdä palveluksen myönteistä mer- kitystä yhteiskunnalle.

Tulokset luovat kuvan, jonka mukaan työpalveluspaikkoihin valikoituminen onnistuu huomattavan hyvin (kuva 30). Kriittisimmin esimiehet arvioivat velvollis- ten sopivuutta työpaikalle työn ohjauksen ja tuottavuuden kannalta. Kyseisten kysy- mysten kohdalla kriittisesti asiaa arvioivien osuus oli pieni. Enintään viidenneksessä palvelussuhteita kokemus velvollisen sopivuudesta on jäänyt siinä mielessä epäsel- väksi, että esimies on arvioinut asiaa joko neutraalisti tai kielteisesti. Yksittäisten

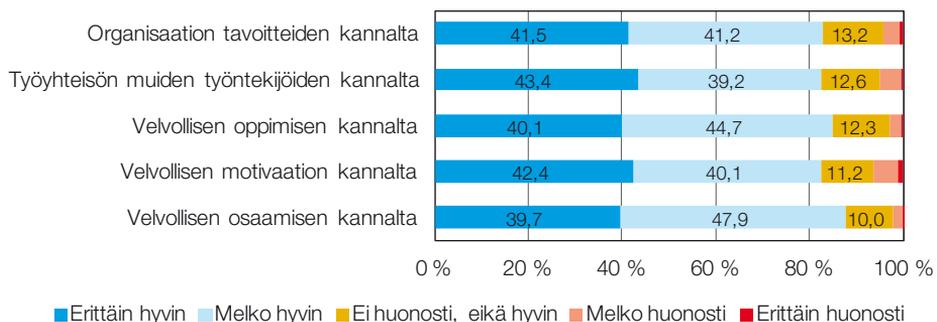
prosenttiosuuksien merkitystä ei kuitenkaan pidä yliarvioida. Arvioiden myönteisyyteen vaikuttavat ennakko-odotukset ja työnantajan taloudelliset panokset työsuhteeseen. Erityisesti jälkimmäisen suhteen siviilipalvelusvelvollinen tarjoaa työnantajalle poikkeuksellisen edullisen resurssin. Samalla on kuitenkin todennäköistä, että arviot työsuhteista kääntyvät edullisuudesta huolimatta kielteiseksi, jos palvelusvelvollisesta ei ole lainkaan hyötyä tai hän jopa aiheuttaa ongelmia. Tällaiset tapaukset olivat aineistossa harvinaisia.

Kuva 30. Työpalvelusesimiesten arvio työpalveluvelvollisen sopivuudesta omalle työpäihälle. Vastaajina kaikki kyselyn täyttäneet esimiehet (N=720).

Esimiesten arviot työtehtävien suuntaamisen onnistumisesta jatkavat edellä esitettyä myönteistä linjaa (Kuva 31). Palveluvelvollisten osaamisen, motivaation ja oppimisen tukeminen sujuu neljässä viidestä tapauksesta vähintään melko hyvin. Aiemmin esitetty siviilipalvelusvelvollisten kokemus oman osaamisen hyödyntämisestä oli vain vajaat viisi prosenttiyksikköä esimiehiä matalampi. Vastaavasti velvollisten arvio mahdollisuudesta oppia uutta poikkeaa noin prosenttiyksikön esimiesten vastauksista. Myönteisiä tuloksia voi pitää siten uskottavina.

Kuva 31. Siviilipalvelusvelvollisten esimiesten arvio työtehtävien suuntaamisen onnistumisesta. Vastaajina kaikki kyselyn täyttäneet esimiehet (N=720).

Siviilipalvelussuhdetta voi pitää siinä mielessä poikkeuksellisenä motivaatioltaan, että kyse ei ole vapaaehtoisesta valinnasta. Keskeinen kysymys tällöin on, miten vapaaehtoisuus – siihen kuuluvine normaaleine siviilielämän etuineen – vaikuttaisi velvollisen yhteistyöhaluun. Kyselyssä konkretisoitiinkin siviilipalvelusvelvollisten tyytyväisyyttä kysymällä heidän halukkuuttaan jatkaa työssä nykyisessä palvelupaikassa (taulukko 18). Yli puolet suhtautui asiaan vähintään melko myönteisesti, ja vain harvat kielteisesti. Kokonaiskuva työpalveluksen onnistuneisuudesta näyttää siten vahvistuvan.

Taulukko 18. Miten suhtaudut mahdollisuuteen jatkaa työssä nykyisessä työpalvelupaikassa?

	N	%
Erittäin myönteisesti	102	25
Melko myönteisesti	116	29
Neutraalisti	133	33
Melko kielteisesti	34	9
Erittäin kielteisesti	17	4
Yhteensä	402	100

Vielä edellistäkin konkreettisemmalla tasolla kyse on työsopimuksen tekemisestä normaalina palkallisena työsuhteena. Joka kuudes velvollinen oli saanut ainakin lyhytaikaisen työpaikan palvelupaikaltaan (Taulukko 19). Osuutta voi pitää korkeana, sillä velvollisten kotiutumiset ajoittuivat tasaisesti eri vuodenaikoihin. Kyse ei siten ole vain kausiluontoisista tehtävistä. Yli puolen vuoden sopimusta tai toistaiseksi voimassa olevaa sopimusta oli tekemässä vain joka kahdeskymmenes vastaaja.

Taulukko 19. Oletko sopinut nykyisen työpalvelupaikkasi kanssa työn jatkamisesta?

	N	%
Ei	337	84
Kyllä, alle kuukaudeksi	11	3
Kyllä, 1-6 kuukauden sopimuksella	33	8
Kyllä, yli puolen vuoden määräaikaisella sopimuksella	15	4
Kyllä, toistaiseksi voimassa olevalla sopimuksella	6	1
Yhteensä	402	100

Siviilipalveluksen jälkeiset suunnitelmat

Enemmistö kotiutuvista siviilipalvelusvelvollisista (59 %) aikoi hakea opiskelupaikkaa kotiutumisen jälkeisenä vuonna. Iästä johtuen tyypillisimmin (46 %) velvolliset olivat hakemassa korkea-asteen opiskelupaikkaa. Palveluksen suorittamisella näyttää olevan myönteinen vaikutus opiskelupaikan hakemiseen. Niistä velvollisista, jotka olivat keskeyttäneet opintonsa viimeisen viiden vuoden aikana ilman uutta opiskelupaikkaa (N=34), vajaat kuusi kymmenestä (59 %) aikoi hakea opiskelupaikkaa seuraavan vuoden aikana.

Tyypillisimmin siviilipalveluksen jälkeen hakeudutaan väliaikaiseen osa-aikaiseen työhön (24 %). Lähes yhtä suuri osuus (23 %) hakeutuu tosin päätoimiseen kokoaikaiseen työhön. Vain viidennes (21 %) ei aio lainkaan hakea työtä. Säännölliseen osa-aikaiseen työhön hakeutuu vain seitsemän prosenttia velvollisista ja yrittäjäksi 3 prosenttia.

Velvollisten näkemykset tulevaisuudesta ovat pääosin myönteisiä, kun asiaa mitataan sillä, missä asemassa he ajattelevat olevansa seuraavan vuoden aikana (taulukko 20). Tilannetta voi verrata siviilipalvelusta edeltävään tilanteeseen. Päätoimisten opiskelijoiden osuus nousee arvioissa kymmenellä prosenttiyksiköllä, joskin tämä muutos korvautuu työssäkäyvien opiskelijoiden osuuden vastaavalla laskulla. Kun alkukyselyn vastaajista kolmannes oli työtön tai lomautettu, kotiuduttaessa vastaavassa tilanteessa arvioi olevan seuraavan vuoden aikana vain joka kymmenes. Yrittäjäksi aikovien osuus on selvästi pienempi kuin aiemmin mainittu yrittäjäksi aikovien osuus.

Taulukko 20. Mikä seuraavista kuvaa parhaiten tilannettasi palvelusta seuraavan vuoden aikana? Tulet olemaan....

	N	%
Päätoiminen opiskelija	127	32
Työssä käyvä opiskelija	72	18
Päätoimisesti työssä	120	30
Yrittäjänä	6	1
Työtön tai lomautettu	46	11
Jokin muu	31	8
Yhteensä	402	100

Kun alkukyselyssä ilmoitettua työttömyyttä verrataan loppukyselyn tilanteeseen, huomataan, että vain viidennes (22 %) alkukyselyn lomautetuista uskoo olevansa työtön tai lomautettu palveluksen jälkeisenä vuotena. Kyse ei ole vastaajien valikoitumisesta, sillä loppukyselyn vastaajista vajaa kolmannes (32 %) on ollut työttömänä ennen siviilipalvelukseen tuloaan. Luku on vain 2 prosenttiyksikköä alhaisempi kuin kaikilla alkukyselyn vastaajilla. Siviilipalvelus näyttää ainakin aikomusten tasolla

motivoivan nuoria hakeutumaan työhön ja opiskeluun. Kyselyn ajoituksen vuoksi kotiutumisen jälkeisen vuoden todellista tilannetta ei ole mahdollista tietää. Osittain kyse voi olla optimistisista odotuksista.

Yhteenveto siviilipalvelusta koskevista kokemuksista

Lähtökohdat siviilipalveluksen suorittamiselle ovat enemmistöllä velvollisia hyvät. Selvästi yli puolet siviilipalvelusvelvollisista on motivoituneita palveluksen suorittamiseen. Myös odotukset työ- ja koulutusjaksosta lukuunottamatta koulutusjakson asuinolosuhteita ja työpalvelusajan toimeentuloa ovat myönteisiä enemmistöllä velvollisia. Lähes kaksi kolmesta odottaa työpalveluksen olevan hyödyllinen työkokemuksena. Arviot työpalveluksen hyödyllisyydestä työpaikalle ovat hieman edellistä kriittisempiä ja hyödyllisyydestä yhteiskunnalle voimakkaasti kriittisempiä.

Kokemukset koulutusjaksosta olivat huomattavan myönteisiä asuinolosuhteita ja siviilipalveluksen ennakkoinformaatiota lukuunottamatta. Selvä enemmistö velvollisista koki saaneensa joko aina tai useimmiten työpalvelussa tukea työhönsä. Velvolliset kokivat selvästi useammin olleensa työyhteisön arvostettu jäsen ja saaneensa tarvitsemaansa tukea työtoverilta ja esimieheltä kuin suomalaiset työntekijät keskimäärin. Omien ideoiden ja työn suunnittelemiseen osallistuminen oli muun työväestön tasolla. Henkilökohtaista taloustilannetta lukuunottamatta tyytyväisyys työpalveluksen eri osa-alueisiin oli korkealla tasolla. Arviot työpalveluksen hyödyllisyydestä työpaikalle ja asikkaille olivat myös hyvin myönteisiä. Huomattavaa oli, että työpalveluksen esimiehet arvioivat velvollisia selvästi myönteisemmin työpalvelun hyötyjä. Kielteisesti velvollisen sopivuutta työpalveluspaikalle arvioi kaikilla osa-alueilla selvästi harvempi kuin yksi kymmenestä esimiehestä. Joka kuudes kyselyyn vastannut velvollinen jatkoi työpalveluspaikalla palveluksen päätyttyä.

Lähes puolet velvollisista suorittaa työpalveluksen kunnan tai kaupungin tai näiden alaisuudessa toimivan organisaation palveluksessa. Työn tyypillinen sisältö on toimisto- tai palvelutyötä. Kolmannes vastaajista oli opiskelualaansa tai tutkintoon liittyvässä tehtävässä. Runsas viidennes katsoi toimivansa asiantuntijatyössä. Työpalvelu toimii uuden työkokemuksen lähteenä, sillä kuudella kymmenestä velvollisesta oli vain vähän aiempaa kokemusta työpalvelua vastaavasta tehtävästä.

Huomioita siviilipalvelustutkimuksesta

Alku- ja loppukyselyn toteutus

Tutkimuksen toteutuksessa yllättäväksi haasteeksi muodostui loppukyselyn vastausaktiivisuus. Vastausprosentti saatiin tässä tarkastelussa kohtuulliseksi. Kahden kolmanneksen kato alkukyselyyn verrattuna on tosin huomattava. Loppukyselyn osalta jouduttiin tekemään erityistoimenpiteitä, joiden merkitys kokonaistuloksen kannalta jäi vähäiseksi. Varusmiespalveluksen mahdollistamaan loppukyselyjen keskitettyyn keräämiseen verrattuna siviilipalvelustutkimus aiheuttaa huomattavia ongelmia. Tämän tutkimuksen perusteella voidaan kuitenkin esittää joitakin johtopäätöksiä, joiden avulla toteutusta voidaan jossakin määrin helpottaa.

Siviilipalvelustunnisteen käyttö on toimiva käytäntö. Alkukyselyn osalta tämä edellyttää, että tunniste on jaettu ensimmäisenä päivänä kaikille vastaajille. Loppukyselyn osalta tunniste voi jossakin määrin laskea vastausaktiivisuutta, mikäli tunniste ei satu olemaan vastaajan saatavilla. Tunniste aiheutti alkukyselylle ongelmia pilottivaiheessa ja tämän tutkimuksen ensimmäisissä saapumiserissä, mutta käytäntö oli myöhemmin sujuva. Tunnisteen käyttö mahdollistaa alku- ja loppukyselyn yhdistämisen ja vähentää siten tarvetta kysymysten toistolle.

Tulosten perusteella voidaan suositella joitakin käytäntöjä jatkossa tapahtuvaan tiedon keräämiseen. Tässä hankkeessa tapahtuneen aineiston keräämisen kaltaista laajaa kyselyä ei ole mielekästä toteuttaa kovin usein. Toimiva käytäntö voisi olla viiden vuoden välein toteuttava laaja kysely. Viiden vuoden välein kerättävä aineisto mahdollistaisi myös siviilipalvelukseen liittyvien muutosten seuraamisen.

Kyselyaineiston keräämiseen liittyviä kustannuksia voidaan alkukyselyn osalta laskea, mutta loppukyselyn aineiston kerääminen edellyttää toisenlaista toteutustapaa, mikä voi jopa hieman nostaa kustannuksia. Saapumiserien sosiaalista osallisuutta koskevan vertailun perusteella joka kuukausi tapahtuva aineiston kerääminen ei ole välttämätöntä: muutokset saapumiserien välillä tapahtuivat liukuvasti, jolloin koko vuoden kattava joka toinen kuukausi tapahtuva kysely riittää kattamaan vuosikiertoon liittyvän vaihtelun.

Loppukyselyn osalta olisi mielekkäintä tyytyä kokoamaan seuraavan kahden tai kolmen kuukauden aikana kotiutuvat siviilipalvelusvelvolliset yhteen paikkaan (tai mahdollisesti useampaan paikkaan), jolloin kerättävä aineisto kattaisi mahdollisimman hyvin koko ryhmän. Esimerkiksi talvi- ja kesäkaudelle ajoitetut kyselyt riittävät tällöin tuottamaan nykyistä aineistoa korkeammalla vastausprosentilla noin neljän kuukauden saapumiserää vastaavan aineiston. Kyseisellä

menetelmällä alku- ja loppukyselyn vastaajat eivät tosin ole täysin samaa ryhmää. Laadullisesti tällä menetelmällä päästään kuitenkin todennäköisesti nykyistä parempaan tulokseen. Viiden vuoden välein kerättävä kysely on riittävä ja kustannustehokas tapa tuottaa siviilipalveluksen kehittämiseen tarvittavaa tietoa.

Siviilipalveluksen merkitykset ja järjestelmän kehittäminen

Järjestelmän lähtökohtiin ja velvollisten käsityksiin liittyvät merkitykset

Siviilipalvelus asevelvollisuuden vaihtoehtoisena palvelusmuotona on tämän tutkimuksen tulosten perusteella siirtynyt vaiheeseen, jossa lain antamien ehtojen ja historiallisten merkitysten rinnalle on rakentunut uusia käytäntöjä. Kyse on siviilipalveluksen saamista epävirallisista merkityksistä, jotka eivät avaudu tarkastelemalla siviilipalvelukselle asetettuja oikeudellisia vaatimuksia. Aiemmat Martin Scheininin (1984; 1988) ja Jukka Kekkosen (1999; 2013) tarkastelut ovat painottaneet aseistakieltäytymisen/siviilipalveluksen oikeudellista lähtökohtaa. Keskeisinä näkökulmina ovat tällöin asevelvollisuusjärjestelmän asettamien siviilipalveluksen ehtojen ja yksilön oikeuksien yhteensovittaminen.

Tässä tutkimuksessa siviilipalvelusta on tarkasteltu oikeudellisten ja institutionaalisten lähtökohtiensa kautta, mutta samalla kyseisiä merkityksiä on suhteutettu siviilipalvelusvelvollisten omiin näkemyksiin. Tulosten perusteella on käynyt ilmeiseksi, että siviilipalvelukseen liittyvä vakaumuksellisuuden ehto ei useimmissa tapauksissa vastaa palvelusmuodon suorittajien lähtökohtia. Oman arvionsa perusteella vakaumuksellisista syistä palvelukseen hakeutuvista on tullut vähemmistö, joka on runsas kolmannes siviilipalvelusvelvollisista. Vuoden 1991 laissa voimassa ollut jako eettisiin ja uskonnollisiin syihin sekä nykyisen lain vaatimus asepalveluksen estävistä vakaumuksesta eivät poikkea erottelevuudeltaan voimakkaasti toisistaan¹⁸. Vähintään melko paljon eettiset ja/tai uskonnolliset tekijät vaikuttivat hieman useampaan kuin neljään kymmenestä velvollisesta. Tulokset korostavat siten tarvetta sovittaa yhteen järjestelmän ehtoja ja velvollisten tosiasiallisia palvelukseen hakeutumisen motiiveja.

Jotta vakaumuksellisuutta koskevaa lain vaatimusta olisi mahdollista arvioida, rinnalle otettiin velvollisten valinnoissa tätä keskeisempänä ilmennyt siviilipalvelukseen tuleminen syy, käytännölliset tekijät. Kyseiset tekijät liittyvät osin varusmiespalveluksen ja siviilipalveluksen ominaisuuksiin, mutta painopiste ei ole lain edellyttämässä asepalveluksen estävässä vakaumuksessa. Järjestelmän uudelleenarviointi on perusteltua, koska kohderyhmän enemmistöllä käyttäytyminen ei vastaa lain vaatimusta. Johtopäätösten tekemistä vaikeuttaa se, että vaikutukset eivät jää vain siviilipalvelukseen vaan ulottuvat tätä laajemmin asevelvollisuusjärjestelmään. Mahdollisia muutoksia on siten arvioitava maanpuolustusjärjestelmän

18 Uskonnollisia syitä mitattiin tässä tutkimuksessa uskonnollisina ja henkisinä syinä, jonka katsottiin paremmin sopivan nykyiseen laajenevaan uskonnon käsitteeseen.

kokonaisuudessa. Tämä vaatii asian laajempaa taustoittamista nykyiseen siviilipalvelukseen liitetyillä merkityksillä.

Tämän tutkimuksen perusteella on mahdollista määrittää siviilipalveluksen keskeisimmät merkitykset, jotka johtavat palvelusta kehitettäessä toisistaan poikkeaviin periaatteellisiin ratkaisuihin. Taulukossa 21 on esitetty empiirisen ja teoreettisen tarkastelun perusteella tunnistetut merkitykset. Kaksi ensimmäistä – siviilipalvelus asevelvollisuudelle alisteisena palvelusmuotona ja vakaumukseen perustuvana vaihtoehtona – painottavat siviilipalveluksen maanpuolustusjärjestelmään liittyviä ja oikeudellisia lähtökohtia. Kaksi jälkimmäistä ilmenevät ensisijaisesti käytäntöjen tasolla. Oikeudellisesti määritetyissä virallisissa ja käytäntöjen tasolla ilmenevissä epävirallisissa merkityksissä on kyse toisilleen jännitteisistä siviilipalveluksen ulottuvuuksista. Uudet merkitykset eivät ole poistaneet aiempia, vaan ne ovat tulleet vanhojen institutionalisoituneiden merkitysten rinnalle.

Taulukko 21. Siviilipalveluksen neljä merkitystä sekä niiden lähtökohdat, suhteet järjestelmään ja ilmenemismuodot.

	Siviilipalveluksen merkitykset			
	Yleiselle asevelvollisuudelle alisteinen palvelusmuoto	Vakaumukseen perustuva korvaava palvelusmuoto	Käytännöllisiin syihin perustuva vaihtoehto	Sosiaalisia hyötyjä tuottava palvelusmuoto
Lähtökohta	Perustuslain maanpuolustusvelvollisuus	Uskonnon ja omantunnon vapaus	Lain edellyttämä velvollisen omaan arvioon perustuva vakaumus	Työpalvelun korkea osuus palvelusajasta
Suhde järjestelmään	Yleinen asevelvollisuus määrittäjänä	Järjestelmän ja yksilönvapauksien suhde	Yksilön valinta, varusmiespalveluksen keskeyttämisen yksi vaihtoehto	Palvelusvelvollisen ja yhteiskunnan hyödyt
Suhde velvollisten näkemyksiin/kokemuksiin	Jännitteinen erityisesti varusmies-palveluksen keskeyttäjäillä	Osittainen jännite käytännöllisten syiden vuoksi	Kyselyn tuloksiin perustuva enemmistön näkökulma	Velvollisten ja esimiesten myönteiset kokemukset
Ilmenemismuoto	Laki, siviilipalveluksen toissijaisuus järjestelmässä	Lain vakaumusta koskeva vaatimus, vähemmistön valintaperuste	Epävirallinen käytäntö, vahvistunut valintaperuste	Palvelus työhön integroijana ja velvollisten työttömyyskokemukset

Virallisimman merkityksen siviilipalvelus saa perustuslain määrittämässä maanpuolustusvelvollisuudessa, jonka osaksi palvelusmuoto asettuu. Siviilipalvelukseen pääsyyllä asetetut ehdot osoittavat varusmiespalveluksen ensisijaisuuden järjestelmässä ja siviilipalveluksen sidoksen yleiseen asevelvollisuuteen. Vakaumukseen perustuvana korvaavana palvelusmuotona siviilipalvelukseen pääsemisen perusta on uskonnon ja omantunnon vapaudessa. Yksilöllisten motiivien korostuminen on kuitenkin johtanut tilanteeseen, jossa vakaumuksesta on tullut vain yksi siviilipalvelukseen päättymisen syistä.

Siviilipalvelus käytännöllisiin syihin perustuvana palvelusmuotona on selkeimmin epävirallinen palvelusmuotoon liitetty merkitys. Vakaumuksen rauhanaikaisen tutkinnan päätyminen vuonna 1987 mahdollisti lainsäädännön tasolla järjestelmän ehtojen ja tosiasiallisten motiivien vähittäisen eriytymisen. Siviilipalveluksesta on tullut erityisesti varusmiespalveluksen keskeyttämistä harkitseville myös käytännöllinen vaihtoehto. Neljäs siviilipalveluksen merkitys liittyy palveluksen tuotamiin hyötyihin. Palveluksen hyödyllisyys työpalvelupaikalle on ollut ehto järjestelmän toimivuudelle palvelun alkuaajoista lähtien. Velvollisen saama sosiaalinen hyöty on virallisella tasolla tuoreehko palvelukseen liittyvä merkitys. Kyseinen ulottuvuus on nähtävissä palveluksen myönteisinä kokemuksina sekä siviilipalvelusvelvollisilla että työpalvelun esimiehillä. Palveluksen hyödyllisyyttä on korostettu tavoitteena myös vuoden 2010 Suomalainen asevelvollisuus -raportissa (Puolustusministeriö 2010) ja sitä seuranneessa Siviilipalvelus 2020 -raportissa (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011).

Siviilipalveluksen kehittämisen kannalta erityishaaste on, että järjestelmän saamat erilaiset merkitykset ovat ainakin jossakin määrin jännitteisessä suhteessa toisiinsa. Mikäli siviilipalvelus sijoittuu tiukasti yleisen asevelvollisuuden kokonaisuuteen, esimerkiksi varusmiespalveluksen kautta käytännöllisin syin tulevien ongelmia on vaikea ratkaista. Jos siviilipalvelus sen sijaan nähdään puhtaasti sosiaalisia hyötyjä tuottavana järjestelmänä, aikaisempaa selvempi irtautuminen asevelvollisuudesta on todennäköistä. Palvelusta on tällöin mahdollista kehittää vapaaehtoisuuteen perustuen. Useimmissa tapauksissa kyse on painotuseroista. Seuraavaksi kuvaan yksityiskohtaisemmin, millaisiin painotuksiin kukin siviilipalveluksen merkitys johtaa palveluksen kehittämisessä.

Siviilipalvelus yleiselle asevelvollisuudelle alisteisena palvelusmuotona

Siviilipalveluksen merkitystä yleiselle asevelvollisuudelle alisteisena palvelusmuotona määrittää toissijaisuus suhteessa varusmiespalvelukseen. Nykyisen lain siviilipalvelukselle asettamat erityisehdot, kuten vakaumuksellisuuden vaatimus, asevelvollisuuden pisin palvelusaika ja varusmiespalvelukseen palaamisen estäminen, korostavat siviilipalveluksen alisteisuutta varusmiespalvelukselle. Perustuslakiin ankkuroitu maanpuolustusvelvollisuus, jonka suhde siviilipalvelukseen kuvattiin raportin lähtökohdissa, asettaa siviilipalveluksen kehittämisen lähtökohdat yleiseen asevelvollisuuteen perustuvassa järjestelmässä. Taustalla on kansallinen tarve taata riittävä varusmiespalveluksen suorittajien määrä ja laatu (ks. Puolustusministeriö 2010). Siviilipalveluksen toissijaisuus sotilaalliseen maanpuolustukseen verrattuna tulee myös esiin kriisiajan järjestelmässä, sillä siviilipalvelusvelvollisten määrää rajaava vakaumuksen tutkinta on nykyisen lain mukaan mahdollinen liikekannallepanon aikana.

Asevelvollisuuteen liittyvät palveluksen ehdot heijastuvat siviilipalvelusvelvollisten valintojen tasolle, sillä käytännöllisistä syistä tulevat kokevat valintansa vaikeammaksi kuin vakaumuksellisista syistä palvelukseen tulleet. Konkreettisimmin siviilipalveluksen ja yleisen asevelvollisuuden sidoksen seuraukset ovat nähtävissä varusmiespalveluksesta siviilipalvelukseen siirtyvien kohdalla. Varusmiespalveluksen keskeyttäjäille vakaumuksellisuutta koskeva ehto on erityisen ongelmallinen, sillä heidän siviilipalvelukseen tulonsa liittyy ensisijaisesti varusmiespalveluksessa pärjäämiseen. Kyseinen ryhmä kohtaa kahden järjestelmän toisistaan poikkeavat vaatimukset: asepalveluksen käytännön harjoitukset ja siviilipalveluksen vaatimusten asepalveluksen estävästä vakaumuksesta. Kyseisellä ryhmällä vaikeudet pärjätä varusmiespalveluksessa johtavat järjestelmän ehtojen vuoksi velvollisuuteen muuttua vakaumukselliseksi siviilipalvelusvelvolliseksi. Järjestelmän ja yksilön ominaisuuksien ristiriidan seurauksena syntyvä vaatimus vakaumuksellisuudesta ei vastaa niitä standardeja, joita uskonnon ja omantunnon vapauteen nykyisin liitetään. Järjestelmän luomaa painetta – jonkin etuuden saavuttamiseksi – ilmaista omaa vakaumuksellisuutta vastoin tosiasiallista tilaa ei pitäisi olla olemassa.

Ongelman erityislaatua korostaa se, että varusmiespalveluksen kautta hakeutuminen liittyy usein varusmiespalveluksen ja yksilön sopeutumiskyvyn väliseen ristiriitaan. Keskeyttämiseen vaikuttaa voimakkaimmin uskon kadottaminen varusmiespalvelukseen, henkinen rasitus ja terveys. Kutsunnoissa tai kutsuntojen jälkeen siviilipalvelukseen ilmoittautuvat eivät joudu kohtaamaan yhtä syvä ristiriitaa suhteessa järjestelmän vaatimuksiin. Siviilipalvelukseen suoraan kutsunnoista ilmoittautuvat edustavat selvimmin – joskin vain 50 prosentin osuudella – lain edustamaa merkitystä siviilipalveluksesta. Kutsunnan jälkeen siviilipalvelukseen ilmoittautuvilla käytännölliset syyt ovat lähes yhtä suuressa osassa kuin varusmiespalveluksen kautta tulleilla.

Molempien järjestelmien ensisijainen intressi tulee olla, etteivät sellaiset keskeyttäjät, joilla on vahvat perusteet vapautukseen, jatka siviilipalvelukseen. Perusoikeuksiin liittyviin valintoihin vaikuttaminen on kuitenkin vain rajallisesti mahdollista järjestelmän sisällä. Esimerkiksi varusmiespalveluksen kautta tulevien palveluksesta vapauttaminen tulisi tapahtua varusmiespalveluksen piirissä, jotta siviilipalvelukseen siirtymisen tuottama viive vältettäisiin. Samalla omantunnonvapaus estää puolustusvoimia puuttumasta yksilön päätöksiin, jos hän on jo päättänyt hakeutua siviilipalvelukseen. Varusmiespalveluksesta siviilipalvelukseen hakeutuviin voidaan vaikuttaa varusmiespalveluksessa lähinnä silloin, kun he eivät ole vielä päätöksestään ilmoittaneet.

Siviilipalveluksen aiempi eriyttäminen puolustushallinnosta työ- ja elinkeinoministeriön vastuulle ei ole merkinnyt siviilipalveluksen kehittämistä riippumattomana palvelusmuotona. Kahden järjestelmän väliseen sidonnaisuuteen liittyy yhä erityishaasteita. Mikäli siviilipalvelusta kehitetään korostetusti asevelvollisuudelle alisteisena palvelusmuotona, varusmiespalveluksen kautta tulevien omantunnonvapautta koskeva ristiriita on vaikea ratkaista. Vakaumusta koskeva vaatimus tukee nimittäin

yleisen asevelvollisuuden korkeaa osallistumisastetta: tulosten perusteella käytännöllisin syin siviilipalvelukseen hakeutuvat kokevat ratkaisunsa vakaumuksellisesti tulevia vaikeammaksi. Kyse on siis siviilipalvelusvelvollisten määrää vähentävästä järjestelmän ominaisuudesta. Asevelvollisuuden siirtyminen aikaisempaa valikoidummaksi ratkaisisi osan ongelmasta, mikäli varusmiespalvelukseen hakeutuminen tapahtuisi motivaation perusteella.

Vakaumukseen perustuva korvaava palvelumuoto

Siviilipalveluksen merkitys vakaumukseen perustuvana korvaavana palvelumuotona korostaa perusoikeuksien merkitystä. Järjestelmän historiallinen kehitys on nojannut tähän lähtökohtaan. Pääosa siviilipalveluksen kehittämistä koskevista tarkasteluista on painottanut perusoikeuksien näkökulmaa (Esim. Scheinin 1988; Kekkonen 1999). Vakaumuksellisista syistä tulevien vähemmistöasema siviilipalveluksessa osoittaa kuitenkin vakaumuksellisen aseistakieltäytymisen perinteisessä merkityksessä heikenneen. Tarkasteltiinpa vakaumuksellisuutta oman subjektiivisen arvion, absoluuttisen pasifismin tai varusmiespalveluksen aseiden vierastamisen näkökulmasta vakaumuksellisten osuus on alle puolet velvollisista. Kaikkein keveimmällä kriteerillä uskonnollisin ja/tai eettisin perustein palvelukseen tulevien osuus ylittää kuitenkin kuuden kymmenestä osuuden. Ehdottoman ja ehdollisen pasifismin yhteiskannatus ylittää myös 50 prosentin osuuden.

Tarkastelun perusteella voidaan sanoa, että vakaumuksellisten siviilipalvelusvelvollisten osuus vaihtelee mittareittain runsaasta kolmanneksesta vajaaseen kahteen kolmannekseen. Runsaan kolmanneksen arvio perustuu nykyisen lain perusteisiin eli velvollisen omaan arvioon vakaumuksestaan. Arviota vakaumuksellisesti tulevien vähemmistöosuudesta voidaan pitää siten oikeudellisesti perusteltuna. Eniten vakaumuksellisin perustein tulevia on niissä, jotka ilmoittautuvat siviilipalvelukseen jo kutsunnoissa. Teknisesti tarkastellen kaikki siviilipalvelusvelvolliset ovat kyllä aseistakieltäytyjiä asepalveluksesta kieltäytyessään.

Vakaumuksellisuuden täsmällinen määrittäminen – siten kuin se aiemmissa vakaumusta koskevissa lain ehdoissa ja vakaumuksen tutkinnassa on ilmennyt – on mahdottomuus. Mitä tarkemmalle tasolle tarkastelussa mennään, sitä vaikeampi on yksiselitteisesti määrittää vakaumuksen ja käytännöllisten tekijöiden vaikutusta. Kyse on myös käsitteestä, joka ei sijoitu lähelle nuorten arkea. Kynnys arvioida itsensä vakaumukselliseksi näyttää korkealta. Tulosten perusteella voidaan sanoa, että velvollisten omasta arviosta irtautuvat mittarit johtavat hieman toisistaan poikkeaviin tuloksiin. Asevelvollisten vakaumuksen tutkintaan on mahdotonta luoda yksiselitteistä mittaria. Ehdoton pasifismi sopii huonosti kuvaamaan siviilipalvelukseen tulleiden omia käsityksiä.

Vakaumuksellisen aseistakieltäytymisen näkökulma on korostanut uskonnollisia ja eettisiä perusteita palvelukseen hakeutumisen perusteina. Uskonnolliset motiivit ovat yksi osa siviilipalvelukseen liittyvää vakaumuksellisuutta. Uskonnollisia

vaikuttimia on kuitenkin vaikea yksiselitteisesti erottaa eettisistä perusteista. Aseistakieltäytymisen historiassa erottelu on näyttänyt nykyistä yksiselitteisemmältä, sillä uskonnolliset motiivit ovat tyyppillisesti liittyneet uskonnollisen yhteisön asetamiin eettisiin periaatteisiin. Nykyisin vain kolme prosenttia arvioi uskonnollisen yhteisön vaikuttaneen vähintään melko paljon valintaansa. Lievimmällä tasolla oman uskonnollisen yhteisön vaikutusta tunnisti 14 prosenttia vastaajista. Raamatun viides käsky vaikutti joka kuudenteen (17 %) vähintään jossain määrin. Uskonnollisen yhteisön merkitys on siten heikentynyt huomattavasti järjestelmän alkuvaiheesta. Uskonnon yleinen merkitys on sen sijaan hieman suurempi, sillä jopa neljännes näki omien uskonnollisten ja henkisten periaatteiden tukeneen vähintään jossain määrin siviilipalvelusta. Siviilipalvelukseen valikoitumista tukee tätäkin enemmän uskonnottomuus, sillä kyseisen ryhmän osuus on yli neljä kymmenestä siviilipalvelusvelvollisesta.

1960-luvulla käytiin kiista siveellisten/eettisten perusteiden asemasta asepalveluksesta vapauttamisen perusteena. Kiistan selkeyttä ruokki se, että kyse oli aseistakieltäytymisen motivoinnin toisistaan poikkeavista - maallisista ja uskonnollisista - perusteista. Vuoden 1987 lain voimaan tulon jälkeen on tapahtunut järjestelmän hiljainen muutos, jonka huomaamattomuus on perustunut järjestelmän institutionaalisten vaatimusten ja aiemman kiistakohteen eli aseistakieltäytymisen ohittamiseen. Käytännölliset tekijät eivät suoraan haasta vakaumuksellisuutta, vaan tulevat sen rinnalle. Eettisin perusteiden tapahtuvaan aseistakieltäytymiseen vaikuttaa uskonnollisesti motivoitunutta kieltäytymistä useammin muut tekijät (May 2012). Vakaumuksellisten tekijöiden historiallinen laajentuminen uskonnosta maallisiin perusteisiin on siten osaltaan voinut tukea käytännöllisten syiden vahvistumista. Vakaumuksellisuuden korostaminen on kuitenkin peittänyt alleen siviilipalvelusvelvollisten käytännölliset motiivit.

Mikäli siviilipalvelusta kehitetään yksiselitteisesti vakaumuksellisena palvelusmuotona, järjestelmä joutuu kohtaamaan kehittyneiden käytäntöjen ja lain vaatimuksen ristiriidan. Paluu myös käytännön tasolla vakaumukselliseen palveluun edellyttäisi vakaumuksen tutkintaa tai muuta menetelmää, jolla siviilipalvelukseen tulevien vakaumus voitaisiin varmistaa. Vakaumuksen tutkinnan ongelmallisuus on käytännölliseltä ja oikeudelliselta kannalta todettu aiemmin (Scheinin 1984; Scheinin 1988), minkä vuoksi kyseistä ratkaisua voidaan pitää epätodennäköisenä. Lain ja siviilipalveluksen yhteensovittamista on kuitenkin pidettävä tavoitteena.

Siviilipalveluksen nykyistä tilannetta ei tule tarkastella vain maallisen rauhanraatteen tai uskonnollisen vakaumuksen kautta. Vakaumuksellinen aseistakieltäytyminen on laajastikin ymmärrettynä vain yksi - joskin keskeinen - tekijä siviilipalveluksessa. Jotta järjestelmän ehdot ja velvollisten motiivit voitaisiin saada lähemmäksi toisiaan, siviilipalveluksen käytännöllisiin motiiveihin perustuviin merkityksiin on kiinnitettävä huomiota.

Käytännöllisiin syihin perustuva asevelvollisuuden vaihtoehto

Siviilipalvelus käytännöllisiin syihin perustuvana palvelusmuotona on epävirallinen, lähinnä palvelusvelvollisten käytännön toiminnassa näyttäytyvä merkitys. Tätä ulottuvuutta korostaa siviilipalveluksen sijoittuminen normaaliin arkielämään, mikä mahdollistaa velvollisille harrastusten, parisuhteen, sivutyön ja muun siviilielämän ylläpitämisen. Erilaiset siviilielämään liittyvät tekijät vaikuttavat selvimmin suoraan siviilipalvelukseen tulevilla. Varusmiespalveluksen kautta tulevilla käytännöllisissä tekijöissä vaikuttavat edellistä selvemmin asepalveluksen olosuhteet.

Käytännölliset tekijät ovat ohittaneet vakaumukselliset tekijät palvelukseen tulemisen syynä. Tämä tarkoittaa palveluksen motiivien merkittävää monipuolistumista. Käytännöllisten tekijöiden kautta potentiaalisesti hyvinkin erilaiset sosiaaliset tekijät ja siviilipalvelukseen tulemisen kontekstit vaikuttavat nuoren päätökseen, kun hän valitsee varusmiespalveluksen, aseettoman palveluksen ja siviilipalveluksen välillä.

Vakaumusta koskeva palveluksen ehto - ja erityisesti vakaumuksen tutkinta - on lähtenyt oletuksesta, että velvollinen kykenee nimeämään valintaansa vaikuttavat tekijät. Siviilipalveluksen valinnan vaikuttamina voidaan nähdä kuitenkin niin tietoinen arviointi kuin eri sosiaalisten ympäristötekijöiden vaikutus. Jälkimmäisen kohdalla sosiaalisen ympäristön lähtökohtaiset arvostukset ja niiden vaikutus mahdollisiksi koettuihin vaihtoehtoihin ei ole aina kaikilta osin tiedostettua (ks. Kallunki 2013a). Yleiseen asevelvollisuuteen perustuvassa järjestelmässä enemmistön valintana oleva varusmiespalvelus vaatii vähemmän ääneen lausuttuja perusteluja kuin siviilipalvelus. Tuloksissa tämä näkyy velvollisten lähisuvun tukena varusmiespalvelukselle.

Käytännöllisten tekijöiden osalta siviilipalvelus valitaan ensisijaisesti kahden järjestelmän ominaisuuksien perusteella. Siviilipalveluksen osalta kyse on normaalin siviilielämän jatkumisesta, mikä houkuttaa palvelukseen tulevia. Selvimmin siviilielämään suuntautuminen näkyy työpalvelun aikaiseen vapaa-aikaan liittyvistä myönteisistä odotuksista. Kun velvollisilta kysytään siviilielämään liittyvien tekijöiden vaikutusta valintaan, arviot ovat selvästi lievempiä. Siviilielämän yksittäisillä näkökulmilla on kyllä vaikutusta, mutta kyseisten tekijöiden merkitystä korostavien siviilipalvelusvelvollisten osuus on yleisesti heikompi kuin niiden, jotka korostavat järjestelmien ominaisuuksien vaikutusta. Vastaajien näyttää siis olevan helpompi tunnistaa käytännöllisistä tekijöistä ne, jotka liittyvät järjestelmien ominaisuuksiin. Erityisesti keskeisimmät nuorten elämänalueet kuten työ, opiskelu, vapaa-aika sekä elämäntyyli tukevat kuitenkin selvästi siviilipalveluksen valintaa. Sitä vastoin lähipiirin merkitys on - niissä tapauksissa joissa vaikutusta ilmenee - pääsääntöisesti varusmiespalveluksen valintaa tukeva.

Siviilipalveluksen valinta voidaan nähdä lähtökohtaisesti arvolutautuneena ratkaisuna, jossa velvollisen vakaumukseen liittyy lain asettama normatiivinen odotus

vakaumuksesta. Tästä huolimatta siviilipalvelusvelvolliset arvioivat vakaumuksen vaikutusta valintaansa varsin kriittisesti. Lain vakaumusta koskeva vaatimus onkin suurelta osin irtautunut velvollisten kokemusmaailmasta. Käytännöllisten tekijöiden merkitystä siviilipalveluksen valinnassa korostavat ennen kaikkea varusmiespalveluksen kautta tulevat ja palvelustaan työn ja opiskelun takia pitkään lykkäävät. Aiemman tutkimuksen perusteella asevelvollisuuden lykkääminen tukee – muut sosiaaliset tekijät huomioon otettunakin – merkittävästi siviilipalvelukseen hakeutumista (Kallunki 2013a). Osa tästä haasteesta on järjestelmän itsensä tuottamaa, sillä varusmiespalveluksen keskeyttämiseen liittyy yhä merkittävä viive siirryttäessä siviilipalvelukseen (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011).

Käytännöllisten tekijöiden vaikutus siviilipalveluksen kehittämiseen voidaan liittää joko palveluksen ehtoihin tai palveluksen sisältöjen kehittämiseen. Siviilipalveluksen sisältöjen osalta velvollisten lähtökohdat ovat vaikuttaneet jo nykyisin toimintaan. Käytännöllisten siviilipalvelukseen hakeutumisen motiivien tuominen epäviralliselta alueelta osaksi palvelussisältöjen kehittämistä voi johtaa aikaisempaakin laajempiin tavoitteisiin. Puhtaasti käytännölliseltä perustalta kehitettyyn siviilipalveluksen sisältöihin eivät välttämättä vaikuta varusmiespalveluksen sisällöt. Koska palveluksen vakaumusta koskeva ehto ei toimi rajoittimena, siviilipalvelus voidaan nähdä myös välineenä vastata monipuolisesti laajan turvallisuuden ongelmiin. Arviotavaksi tulee entistäkin selkeämmin, missä määrin koulutusjakson ja työpalvelun sisällöt vastaavat velvollisten tarpeisiin. Käytännöllisinä tekijöinä voidaan nähdä työttömyyttä kokeneiden korkea osuus järjestelmässä. Tällöin järjestelmän kehittämisen lähtökohtana on myös nuorten sosiaalisen osallisuuden tukeminen.

Palveluksen vakaumuksellisuutta koskeva ehto on poissulkenut tähän asti käytännölliset syyt hakeutua siviilipalvelukseen. Käytännölliset palvelukseen astumisen motiivit täysin hyväksyvä siviilipalvelus on epätodennäköinen, mikäli Suomessa säilyy yleiseen asevelvollisuuteen perustuva järjestelmä. Vapaaehtoisuuteen perustuvassa järjestelmässä siviilipalveluksen olemassaolon perusteena ei kuitenkaan olisi enää välttämättä perustuslain maanpuolustusvelvollisuus. Tässä tilanteessa siviilipalveluksen keskeisimmäksi perusteeksi muodostuisivat työpalvelun sosiaaliset ja yhteiskunnalliset hyödyt, joihin liittyy nykyisen siviilipalveluksen yksi orastava merkitys.

Siviilipalvelus sosiaalisia hyötyjä tuottavana palvelusmuotona

Siviilipalvelus sosiaalisia hyötyjä tuottavana palvelusmuotona painottaa siviilipalveluksen myönteistä merkitystä sen suorittaville velvollisille. Kyseisen merkityksen perusta on palveluksen järjestämisessä työpalveluna, jonka hyödyllisyys on ollut vaatimuksena järjestelmän alkuvaiheista lähtien. Painopiste on tosin ollut enemmän yhteiskunnan ja työntäjän kuin velvollisen saamassa hyödyssä. Tietoisen kehittämisen alueena velvollisten saama sosiaalinen hyöty on saanut painoarvoa vasta

viime vuosina. Sosiaalisilla hyödyillä voidaan tavoitella yhtä aikaa asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnalle aiheuttamien kustannusten minimointia ja yksilöiden sosiaalisen aseman parantamista (esim. Puolustusministeriö 2010; Työ- ja elinkeinoministeriö 2011).

Siviilipalvelusvelvollisten ja heidän esimiestensä vastausten perusteella siviilipalvelusta voi pitää jo nykyisellään sosiaalista osallisuutta ja yhteiskunnallista hyötyä tuottavana järjestelmänä. Velvollisten ja työantajien kokemukset työpalveluksesta ovat pääsääntöisesti huomattavan myönteisiä. Työpalvelus toimii sen suorittajalle useimmiten ensimmäisenä pitkänä työjaksona, mikä korostaa palveluksen luonnetta työharjoittelua vastaavassa merkityksessä.

Järjestelmän sosiaalisen merkityksen tarvetta korostaa se, että palvelusvelvollisissa ovat yliedustettuina työttömyyttä kokeneet nuoret. Siviilipalveluksen aloittavista kuusi prosenttia on nuoria, joilla ei ole peruskoulun jälkeistä tutkintoa, opiskelupaikkaa eikä työtä (NEET-nuoret). Siviilipalvelusta leimaa velvollisten heterogeenisyys, sillä jopa kahdeksan prosenttia siviilipalvelusvelvollisista on korkeakoulututkinnon suorittaneita, samalla kun 11 prosenttia on keskeyttänyt opiskelun jatkamatta sitä missään oppilaitoksessa. Syrjäytymisriskin piirissä olevien osuutta selittää kyselyn ajoitus siviilipalveluksen koulutusjakson ensimmäiselle päivälle. Palveluksen loppuun suorittaneissa kyseisen syrjäytymisriskin piirissä olevien osuus on mitä todennäköisimmin ensimmäistä päivää pienempi. Tämä korostaa sellaisten toimenpiteiden tarvetta, jolla alkuvaiheen integraatiota palvelukseen voidaan tukea.

Palvelukseen liittyvien hyötyjen tavoittelu työpalvelun avulla on yksi helpoimmin tunnustettava kehittämisalue. Työ on opiskelun ja sosiaalisten suhteiden ohella eräs keskeisimmistä nuorten osallisuutta tukevista elämänaalueista. Sosiaalisten hyötyjen kannalta keskeisin kehittämistarve liittyy niihin nuoriin, jotka tulevat palvelukseen heikoilla sosiaalisilla ja työhön tekoon liittyvillä valmiuksilla. Keskitetyssä palvelusmuodossa nuorten tavoitettavuus on toimenpiteiden kustannuksia laskeva tekijä, kun sitä verrataan esimerkiksi etsivän työn kaltaisiin nuoriin kohdistuvaan auttamistyöhön. Siviilipalveluksen työpalvelulla näyttää siten olevan potentiaalia nykyistä laajempaan rooliin työharjoittelua vastaavana reittinä työelämään. Siviilipalveluksen antaman sosiaalisen tuen kehittäminen vahvistaa palveluksen yhteiskunnallisesti hyödyllistä merkitystä.

Suosituksia siviilipalveluksen kehittämiseen

Vakaumuksellisuutta koskevien ehtojen selkiyttäminen

Tulosten perusteella siviilipalvelukseen liittyvien vakaumuksellisuutta koskevien ehtojen selkiyttäminen on välttämätöntä. Kehittämistarpeet koskevat erityisesti varusmiespalveluksesta siviilipalvelukseen päätyviä, joille tulee avata mahdollisuus hakeutua siviilipalvelukseen ilman vakaumusta. Muutos merkitsisi lähinnä tosiasiallisen tilanteen tunnustamista. Varusmiespalveluksen kautta tulevilla käytännölliset siviilipalveluksen valinnan syyt ovat merkittävilta osin järjestelmän itsensä tuottamia. Vakaumuksellisen perusteen vaatiminen siviilipalvelukseen siirtyviltä on ongelmallista uskonnon ja omantunnon vapauden kannalta tilanteessa, jossa on suurelta osin kyse varusmiespalveluksen vaatimusten ja yksilön sopeutumiskyvyn ristiriidasta.

Suoraan siviilipalvelukseen tulevien osalta muutostarve ei ole yhtä kriittinen, sillä järjestelmän sisäiset ominaisuudet eivät vaikuta voimakkaasti tämän ryhmän palvelukseen hakeutumiseen. Niissä tapauksissa, joissa velvollinen on tämän tutkimuksen aineistossa ilmaissut vakaumuksen puuttumisen, kyse on siviilipalvelukseen hakeuduttaessa ollut ensisijaisesti yksilön omasta päätöksestä vakuuttaa vakaumustaan. Suoraan siviilipalvelukseen tulevat eivät joudu kohtaamaan jo tapahtuneen asepalvelukseen hakeutumisen ja siviilipalveluksen vakaumusta koskevan vaatimuksen ristiriitaa. On kuitenkin syytä arvioida erikseen, missä määrin vakaumuksellisuutta koskevia ehtoja voidaan löyhentää myös suoraan siviilipalvelukseen tulevien osalta. Perusteena muutokselle on palvelusmuodon saattaminen vastaamaan nykyistä paremmin velvollisten tilannetta.

Vaatimusta tosiasioiden vastaisen vakuutuksen antamiseen voi pitää yleisellä tasolla vaikeasti hyväksyttävänä¹⁹. Erityisen uskottavuusongelman tämä muodostaa yksilön ongelmatilanteessa, joka on syntynyt valtion oman järjestelmän piirissä. Omantunnonvapauden tulee taata, etteivät pakottavassa tilanteessa olevat joudu vakuuttamaan vakaumustaan vastoin tosiasiallista tilannetta. Varusmiespalveluksen kautta siviilipalvelukseen siirtyminen ei kuitenkaan kaikissa tapauksissa tarkoita pakottavaa tilannetta. Varusmiespalvelukseen voidaan päätyä myös sosiaalisen paineen seurauksena huolimatta olemassa olevasta vakaumuksesta.

---

19 Siviilipalvelukseen suoraan ja varusmiespalveluksen kautta tulevat poikkeavat tältä osin toisistaan. Siviilipalvelukseen suoraan tulevilla järjestelmä kyllä vaikuttaa siihen, että velvollinen voi päätyä käytännöllisistä syistä huolimatta vakuuttamaan vakaumustaan. Kyseisellä nuorella on kuitenkin merkittävästi varusmiespalveluksen kautta tulevia paremmat mahdollisuudet itse päättää varusmiespalvelukseen tai vakaumukselliseen korvaavan palvelukseen hakeutumisestaan. Varusmiespalveluksen kautta tulevilla ensisijainen vaihtoehto eli varusmiespalvelus on kokemuksellisin perustein osoittautunut vaikeaksi suorittaa. Tässä tilanteessa vakaumusta koskevaan vaatimukseen voi liittyä pakkotilanne, jossa yksilö joutuu tilanteestaan selvittääkseen omantunnonvastaisesti vakuuttamaan vakaumustaan. Asevelvollisuusjärjestelmän vastuuta varusmiespalveluksen kautta tulevien tilanteesta korostaa se, että ongelma syntyy nuorelle järjestelmän sisällä.

Osalla varusmiespalveluksen kautta tulleista on vaikuttamina vakaumusta (uskon kadottaminen järjestelmään) tai terveydellistä vapauttamista (terveyssyyt, henkinen rasitus) lähelle sijoittuvia syitä. Kaikki terveysongelmia tai henkistä painetta kokee ne eivät saa tai hae vapautusta, vaan he päätyvät hakeutumaan siviilipalvelukseen esittämällä perusteeksi vakaumukselliset syyt. Näin siis siitä huolimatta, että he saattaisivat olla oikeutettuja vapautumaan asevelvollisuuden suorittamisesta. Ongelma saattaa siten olla osin ratkaistavissa terveystarkastusta kehittämällä.

Siviilipalveluksen nykyistä laajempi hyödyntäminen asevelvollisuuden sisällä

Siviilipalveluksesta saadut kokemukset velvollisten ja heidän esimiestensä arvion mukaan ovat positiivisia. Palvelusmuotoa tulisikin hyödyntää nykyistä tietoisemmin asevelvollisuuden sisällä. Käytännössä tämä tarkoittaisi siviilipalveluksen vaihtoehdon tarjoamista niille, joiden palveluksen keskeyttäminen liittyy tekijöihin, jotka eivät estä siviilipalvelusta. Nykyinen laki edellyttää yhtenevää palveluskelpoisuuden tarkastelua molemmissa palvelusmuodoissa. Palveluskelpoisuusluokitteluun voitaisiin lisätä luokka, joka mahdollistaa siviilipalveluksen suorittamisen. Esimerkiksi fyysiseen kuntoon tai lihavuuteen liittyvät tekijät eivät estä siviilipalveluksen suorittamista. Kyseinen luokka kertoisi, että kyseessä ei ole vakaumuksellinen aseistakieltäytyjä. Vakaumuksettomien ryhmä voisi suorittaa siviilipalveluksen vastaavalla tavalla kuin vakaumukselliset aseistakieltäytyjät.

Kyseisen luokituksen saaminen mahdollistaisi siviilipalveluksen koulutusjakson ja työpalvelun suorittamisen ilman vakaumusta koskevaa vakuutusta. Uusi palveluskelpoisuusluokka ratkaisisi siten varusmiesryhmän vakaumuksellisuutta koskevan ongelman. Samalla se voisi vahvistaa siviilipalveluksen sosiaalisesti integroivaa roolia lisätessään asevelvollisuuteen osallistumista ja työpalvelun suorittamista. Siviilipalvelusta voitaisiin hyödyntää nykyistä tietoisemmin sellaisiin laajan turvallisuuden osaamisalueisiin, jotka eivät liity vakaumuksellisesti palvelukseen tulleiden kannalta ongelmallisesti sotilaalliseen maanpuolustukseen. Ratkaisu korostaisi siviilipalveluksen hyödyllisyyttä osana yhteiskunnan turvallisuuden tukemista.

Mikäli siviilipalveluskelpoinen -luokka otetaan käyttöön, varusmiespalveluksesta siviilipalvelukseen siirtymiseen olisi kaksi vaihtoehtoa: 1) vakaumusta koskevan vakuutuksen antaminen tai 2) siviilipalveluskelpoinen -palveluskelpoisuusluokan saaminen palveluksessa ilmenneiden ongelmien vuoksi. Vakaumusta koskevan vakuutuksen antaminen oikeuttaisi nykyistä järjestelmää vastaavasti siviilipalveluksen suorittamisen. Siviilipalveluskelpoinen -luokituksen saaminen perustuisi asiantuntija-arvioon palvelukseen sopeutumisen ongelmista tai sellaisista terveydellisistä tekijöistä, jotka eivät estä siviilipalveluksen suorittamista. Muutos ei estäisi varusmiehiä hakeutumasta vakaumuksellisiin perusteisiin siviilipalvelukseen, vaikka vakaumuksellinen syy tosiasiallisesti puuttuisi. Kyse olisi tällöin yksilön omasta valinnasta, mikä on valtion vastuun kannalta perustava asia pakolliseen

kansalaisvelvollisuuteen perustuvassa järjestelmässä. Velvollisen valinta kahden siviilipalvelukseen hakeutumisen reitin välillä tulisi perustua vapaaseen harkintaan.

Muutosten seurauksena siviilipalveluksen suorittajien määrä kasvaisi ainakin jossakin määrin, mikä tarkoittaisi siviilipalveluskeskuksen nykyisen kapasiteetin laajentamista. Laajentamisen kustannuksia on arvioitu Siviilipalvelus 2020 -raportissa. Suorien kustannusten ohella arvioissa on otettava huomioon lisääntyvän osallistumisasteen ja työpalvelun mahdolliset myönteiset vaikutukset, silloin kun palveluksen suorittaa heikot työhön hakeutumisen valmiudet omaava tai muuten syrjäytymisriskin piirissä oleva nuori. Muutoksella voitaisiin tukea järjestelmän kattavuutta ja sosiaalisia hyötyjä. Positiivisten seurausten korostaminen edellyttää kuitenkin ongelmakohtien, kuten varusmiespalveluksesta siirtymistä koskevan viiveen ja palveluspaikkattomien ryhmän poistamista.

Siviilipalvelukseen liittyvän sosiaalisen tuen vahvistaminen

Siviilipalvelukseen hakeutuu merkittävä joukko nuoria, joilla on tunnistettavissa oleva syrjäytymisriski. Koulutusjakso tarjoaa hyvän mahdollisuuden tavoittaa kyseiset nuoret noin 20 vuoden iässä. Työn hakemiseen ja opiskeluun suuntautumiseen liittyvän tuen antaminen koulutusjaksolla on lisäksi luontevaa, sillä velvollisten tehtävänä on palveluksen alussa hakea itselle työpalvelupaikka. Samalla työpalvelupaikan puuttuminen tai palvelusta edeltävä työttömyys toimii indikaattorina tarvittavasta tuesta.

Siviilipalveluksen kehittämisessä on tilaa sosiaalisen tuen lisäämiseen. Alkuvaiheessa on mahdollista kartoittaa nuorten aiempaa työkokemusta ja keskeytettyjä opintoja, minkä perusteella voidaan tukea nuorten suuntautumista työpalveluun. Erityisesti NEET-nuoriin ja työttömyyttä kokeneisiin nuoriin kohdistuviin tukitoimenpiteisiin on syytä panostaa. Vuosikymmenen alkupuolella Suomessa tunnistettiin olevan noin 30 - 50 000 niin sanottua järjestelmien ulkopuolista nuorta (Myrskylä 2011; Myrskylä 2012). Tämän jälkeen toteutettu nuorten yhteiskuntatakuu on pyrkinyt vaikuttamaan kohderyhmän kokoon. Miesten koulutuksellisen aseman, syrjäytymisriskin ja työllisyyden kehitys on monilta osin ollut naisia kielteisempi (ks. Kaukonen 2009; Myrskylä 2012). Siviilipalveluksessa kyseiseen kohderyhmään kuuluvia on tavoitettavissa erityisesti palveluksen alkuvaiheessa. Työhön ja opiskeluun ohjaavan tuen mielekkyyttä korostaa korkea työttömyyttä kokeneiden osuus siviilipalvelusvelvollisissa.

Yhteiskunnan kannalta nykyistä suuremmat panostukset siviilipalvelukseen tulevien sosiaaliseen tukeen ovat perusteltuja. Toimenpiteillä voidaan myöhemmin säästää muun palvelutarpeen vähenemisenä. Erityispanostukset tukeen voivat tarkoittaa koulutussisältöjen muutostarpeita. Panostukset sosiaaliseen tukeen ovat edellytys sille, että edellä mainittu siviilipalveluksen nykyistä laajempi hyödyntäminen asevelvollisuuden sisällä on perusteltua.

Tämän tutkimuksen aineisto viittaa siihen, että saapumiserien välillä on jossakin määrin vaihtelua sosiaalisen tuen tarpeessa. Yksi vaihtoehto on, että palvelusmuotojen sisältöjä painotetaan myös saapumiserien erityispiirteiden osalta. Kyselyaineiston perusteella tämä tarkoittaisi talven saapumiserien panostusta sosiaaliseen ohjaukseen. Eräs konkreettinen ratkaisu voisi olla huhtikuun ja lokakuun saapumiserien varaaminen varusmiespalveluksen keskeyttäneille, mikä nopeuttaisi varusmiespalveluksesta siviilipalvelukseen siirtymistä ja helpottaisi ryhmän erityispiirteiden huomioon ottamista. Koulutustaustan mukainen valikointi eri saapumiseriin mahdollistaisi myös koulutusjakson sisältöjen ja tuen eriyttämisen. Korkeakoulutettujen sijoittuminen samaan ryhmään syrjäytymisriskin piirissä olevien nuorten kanssa voi vaikeuttaa yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista.

Siviilipalvelusta koskeva ennakkotiedottaminen ja tuki

Merkittävä osa velvollisista ei ole löytänyt työpalvelupaikkaa ennen palvelukseen tuloaan. Syynä tähän ovat todennäköisesti ennakkoinformaation heikko vastaanottaminen ja velvollisen heikot sosiaaliset valmiudet, jotka vaikeuttavat työpalvelupaikan saamista. Siviilipalvelusta koskevaa ennakkoinformaatiota työnhaun osalta on edelleen kehitettävä. Samalla on luotava uusia menetelmiä, joilla nuorten työpalvelupaikan hakua voidaan tukea ennen palvelusta. Nykyisellään Aikalisä-ohjelma ohjaa kotiutuvia tai keskeyttäjiä sosiaalista tukea tarjoavien palveluiden piiriin. Selvitettäväksi asiaksi on otettava, miten kyseistä järjestelmää voidaan hyödyntää ennen palvelusta.

Erään mallin ennakkotuella antaa Kymenlaaksossa toteutettu Kunnossa kasulle -hanke, johon valikoitiin nuoria kutsunnoissa toteutetun kyselyn perusteella. Uudessa toimintamallissa ne nuoret, joilla on vaikeuksia saada työpalvelupaikkaa, saivat ennakkotukea työn hakemiseen. Kyseisen menetelmän avulla voidaan poistaa palveluspaikattomien ongelma. Riittävän tuen toteutuessa siviilipalveluksen aloittamisen ehtona voi olla jopa valmiiksi hankittu työpalvelupaikka.

Työpalvelun kehittäminen

Palveluspaikkojen esimiesten mukaan velvollisten osaaminen osuu varsin hyvin työnantajan tarpeisiin. Velvollisten osaamisen hyödyntämistä työssä voidaan kuitenkin kehittää edelleen. Erityisesti kaupallisille aloille suuntautuneille ei välttämättä ole aina sopivia työpalvelupaikkoja. Keskeinen kysymys on, miten palveluspaikat osaavat hyödyntää velvollistensa osaamista tai tukea heidän työhön liittyvien valmiuksiensa kehittymistä. Osaamisen hyödyntäminen ja työn vaativuus saivat positiivista palautetta velvollisilta, mutta selvästi tätä kriittisempiä oli tiin vaikutusmahdollisuuksiin, ammattitaidon arvostamiseen ja kehittymismahdollisuuksiin. Oma taloustilanne aiheutti eniten kritiikkiä.

Osaamisen hyödyntämisen erityishaasteena on se, että velvolliset sijoittuvat suomalaisille työmarkkinoille. Velvollisten työtehtäville yhden rajoituksen asettaa siten työsopimuslaki (2 luku, 5 §, 55/2001), joka velvoittaa työntekijää tarjoamaan lisätyötä ensisijaisesti osa-aikatyötä tekeville työntekijöilleen. Osaamisen hyödyntäminen tulee nähdä ensisijaisesti velvollisen työnteon valmiuksien kehittämisenä. Nykyisessä järjestelmässä tämä ei tuota erityisiä ongelmia, sillä velvollisten työttömyyskokemukset ja lyhyt työura vahvistavat työpalvelun sosiaalista merkitystä.

Lähes vuoden kestävä työpalvelu on niin pitkä, että nuorten sosiaaliseen osallistamiseen työyhteisöihin tulee erityisesti panostaa. Kyse on ensisijaisesti työyhteisöjen velvollisuuksista, jonka tueksi siviilipalvelusjärjestelmän tulee tarjota riittävästi informaatiota palvelukseen tulevan nuoren tukemisesta.

Kirjallisuus

Ajangiz, Rafael (2000). Being influential without participating in policy process. The case of conscription in Western Europe. Saatavilla osoitteessa: <http://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/e528cc26-8b80-4aef-g60b-bb24fe399d7d.pdf>, Luettu 12.3.2015.

Ahlbäck, Anders (2010). Asevelvollisuus, miehuus ja sukupuolten tasa-arvo. Teoksessa Pirjo Jukarainen & Sirkku Terävä (toim.) Tasa-arvoinen turvallisuus? Sukupuolten yhdenvertaisuus suomalaisessa maanpuolustuksessa ja kriisinhallinnassa, 131-144. Helsinki: Minerva.

Appelqvist-Schmidlechner, Kaija (2011). Time Out! Getting Life Back on Track. A psychosocial support programme targeted at young men exempted from compulsory military or civil service. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis, 1653. Tampere: Tampere University Press.

Aromaa, Eikku. (2010). Koti, uskonto ja isänmaa. Vapaus, veljeys ja tasa-arvo - Missä elää suomalainen pasifismi? Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) Puolustuskannalla. Nuorisobarometri 2010, 148-157. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Aseistakieltäytyjäliitto (2014). Ongelmia päästä armeijasta sivariin? Aseistakieltäytyjäliitto. Ladattavissa: http://akl-web.fi/sivari/ongelmia_paasta_armeijasta_sivariin

Fiala, Andrew (2014). Pacifism. Stanford Encyclopedia of Philosophy. Aug 14, 2014 revision. Saatavilla: <http://plato.stanford.edu/entries/pacifism/> Luettu 12.3.2015.

Galtung, Johan (1969). Violence, Peace, and Peace research. *Journal of Peace Research* 3, 167-191.

Galtung, Johan (1990). Cultural violence. *Journal of Peace Research*, 27:3,291-305.

Goffman, Erving (1969). Minuuden riistäjät. Tutkielma totaalisista laitoksista. Helsinki: Marraskuun liike.

Haavisto, Ilkka (2010) Työelämän kulttuurivallankumous. Evan arvo- ja asennetutkimus 2010. Helsinki: EVA.

Harries-Jenkins, Gwyn (1993). Britain: from Individual Conscience to Social Movement. Teoksessa Charles C. Moskos & John Whiteclay Chambers II (toim.) The New Conscientious Objection. From Sacred to Secular Resistance. Oxford: Oxford University Press.

Heval Çinar, Özgür (2014). The Right to Conscientious Objection to Military Service and Turkey's Obligations Under International Human Rights Law. New York: Palgrave Macmillan.

Hoikkala, Tommi (2009). Ryhmät. Teoksessa Tommi Hoikkala, Mikko Salasuo & Anni Ojajarvi (toim.) Tunnetut sotilaat - Varusmiehen kokemus ja terveystaju, 124-182. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 94. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Hoikkala, Tommi, Salasuo, Mikko & Ojajarvi, Anni (2009). Tunnetut sotilaat - Varusmiehen kokemus ja terveystaju, 124-182. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 94. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Hoikkala, Tommi & Paju, Petri (2002). Sukupolvitutkimus ja Nuorisopolitiikka. Teoksessa Heikki Silvennoinen (toim.) Nuorisopolitiikka Suomessa: 1960-luvulta 2000-luvulle, 14-31. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Hoikkala, Tommi, Ojajärvi, Anni, Tahvanainen, Tiia (2014). Isältä pojalle ja takaisin - ylisukupolvinen maanpuolustustahto. Tiivistelmäraportti. Matine. Saatavilla Internetissä osoitteessa: <http://www.defmin.fi/files/3041/2500M-0017.pdf>

Hämäläinen, Kari, Hämäläinen, Ulla, Tuomala, Juha (2014). Takuulla nuorten työttömyyttä vastaan. Työpoliittinen aikakauskirja 1/2014, 18-29.

Hämäläinen, Ulla & Tuomala, Juha (2013). Faktaa nuorisotyöttömyydestä. VATT POLICY BRIEF 2/2013. Helsinki: VATT. Saatavilla osoitteessa: https://www.vatt.fi/file/policybrief/vatt_policybrief_22013.pdf

Jukarainen, Pirjo (2010). Vapaus, velvollisuus ja tasa-arvo. Nuorten tulkintoja asevelvollisuusjärjestelmästä. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) Puolustuskannalla. Nuorisobarometri 2010. Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 107. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Kalemaa, Kalevi (2014). Sankareita vai pelkureita. Suomalaisen aseistakieltäytymisen historia. Helsinki: Tammi.

Kallunki, Valdemar (2013a). Kansallisen kollektiivin jäljillä: Siviili- ja varusmiespalvelus sosiaalisen integraation, järjestelmäintegraation ja yhteiskuntauskonnon näkökulmista. Sosiologia, 2/2013, 135-151.

Kallunki, Valdemar (2013b). Siviilipalvelukseen hakeutuminen ja kokemukset palveluksesta. Siviilipalvelustutkimuksen pilottivaiheen raportti. TEM raportteja 29/2013. Helsinki: työ- ja elinkeinoministeriö.

Kallunki, Valdemar (2013c). Elämässä on lupa tavoitella onnea: Nuorten aikuisten koettu hyvinvointi, syrjäytyminen ja osallisuus Kaakkois-Suomessa ja Luoteis-Venäjällä. Tutkimuksia ja raportteja, B-sarja, nro 93. Kotka: Kymenlaakson ammattikorkeakoulu.

Kallunki, Valdemar (2014). Lain vaatimaa vakaumusta: Palvelusryhmien kokemukset siviilipalvelukseen suuntautumisesta. Teoksessa Mika Gissler, Marjatta Kekkonen, Päivi Känkänen, Päivi Muranen, Matilda Wrede-Jäntti (toim.): Nuoruus toisin sanoen: Nuorten elinolot vuosikirja 2014. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.

Kallunki, Valdemar & Lehtonen, Olli (2012). Varusmiesten ja siviilipalvelusmiesten suuntautuminen työhön ja opiskeluun. Marjukka Virkajärvi (Toim.): Työelämän tutkimuspäivät 2011. Suomalainen työelämä eurooppalaisessa vertailussa. Työelämän tutkimuspäivien konferenssijulkaisuja 3/2012. Tampereen yliopisto. Tampere.

Kaukonen, Ritva (2009). Miesten koulutustaso paranee hitaammin kuin naisten. Hyvinvointikatsaus 3/2009 - naiset ja miehet työelämässä. Syyskuu 2009. Helsinki: Tilastokeskus.

Kekkonen, Jukka (1999). Siviilipalveluksen kehittäminen. Selvitysmies Jukka Kekkonen raportti. Helsinki: Työministeriö.

Kekkonen, Jukka (2013). Selvitys Jehovan todistajien vapauttamista asepalveluksen suorittamisesta koskevasta lainsäädännöstä. Helsinki: Puolustusministeriö.

Ketola, Kimmo (2008). Uskonnot Suomessa. Käsikirja uskontoihin ja uskonnollistaustaisiin liikkeisiin. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja, 102. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Kilpinen, Kai (2007). Herkkä-omatuntoiset. Alamaideologia ja aseistakieltäytyminen 1960-luvun Suomessa. Historian laitos. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kirkkohallitus (2015). Piispainkokouksen pöytäkirja. 10.2.2015. Helsinki: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitus.

Kiuru, Pertti ja Riipinen, Toni (2007). Asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallisia vaikutuksia. Helsinki: puolustusministeriö.

Kolbe, Laura (1996). Eliitti, traditio ja murros: Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1960-1990. Helsinki: Otava.

Koskinen, Seppo, Martelin, Tuula, Notkola, Irma-Leena, Notkola, Veijo, Pitkänen, Kari, Jalovaara, Marika, Mäenpää, Elina, Ruokolainen, Anne, Ryyänen, Markku ja Söderling, Ismo (2007). Suomen Väestö. Helsinki: Gaudeamus.

Laaksonen, Elina (2004). Varusmiehestä opiskelijaksi. Selvitys varusmiespalveluksen vaikutuksista korkeakouluopintojen aloittamiseen ja jatkamiseen. Opetusministeriön julkaisuja 2004: 28. Helsinki: Opetusministeriö.

Larja, Liisa (2013). Nuorten elinoloja ei voi kuvata pelkän työttömyysasteen avulla. Hyvinvointikat-saus 1/2013. Helsinki: Tilastokeskus.

Layte, R. & Bertrand, M. & Whelan, C. (2010). Living conditions, social exclusion and mental wellbeing. Second European Quality of Life Survey. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.

Lehtonen, O., & Kallunki, V. (2013). Harrastukset ennustavat asevelvollisuuden suuntautumista. Teoksessa Mäkinen, J. (Toimittaja): Asevelvollisuuden tulevaisuus (Sivut 160-174). (Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisuja; 9). Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

May, L. (2012). Contingent Pacifism and Selective Refusal. *Journal of Social Philosophy* 43(1), 1-18.

MTS (2014). Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta 2014. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta <URL: http://www.defmin.fi/files/2973/MTS_Raportti_suomeksi_netdiversio.pdf>

Moskos, Charles C. & Chambers, John Whiteclay (1993). The Secularization of Conscience. Teoksessa Charles C. Moskos & John Whiteclay Chambers II (toim.) *The New Conscientious Objection. From Sacred to Secular Resistance*. Oxford: Oxford University Press.

Niemi, Sami (2010). Tilasto-osio. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Puolustuskannalla, 9-146*. Nuori-sobarometri 2010. Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 107. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Mascherini, Massimiliano, Salvatore, Lidia, Meierkord, Anja, Jungblut, Jean-Marie. (2012). NEETs Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe. Dublin: Eurofoundation.

Myrskylä, Pekka (2011). Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, julkaisuja, Työ ja yrittäjyys, 12/2011. Saatavilla: http://www.tem.fi/files/34027/Nuoret_tyoamarkinoiden_ja_opiskelun_ulkopuolella.pdf. (Luettu 12.3.2015.)

Myrskylä, Pekka (2012). Hukassa - Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? Helsinki: EVA, EVA-analyysi no 19. [Http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf](http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf). (Luettu 12.3.2015.)

Määttä, J. (2007). Asepalvelus nuorten naisten ja miesten opinto- ja työuralla. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 305. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Nivalainen, S. & Hopponen, A. (2010). Varusmiesten työkyky. PTT-työpapereita 123. Helsinki: Pelleron taloustutkimus.

Oinala, Sampsa. (2006). Aseistakieltäytyjien Suomi. Teoksessa Sanna Rummakko (toim.) Tahdon asia. Suomalainen maanpuolustus murroksessa, 111-123. Helsinki: Like.

Ojajärvi, Anni (2009) Combon kolmas ääni: iltavapaa ryhmätoimintana. Teoksessa Tommi Hoikkala, Mikko Salasuo & Anni Ojajärvi (toim.) Tunnetut sotilaat - Varusmiehen kokemus ja terveystaju, 182-188. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 94. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Paakkunainen, Kari & Hoikkala, Tommi (2007). Sukupolvikamppailun kutsu - nuorten yksilöllistynyt politiikkasuhde. Teoksessa Kari Paakkunainen (toim.) Sukupolvipolitiikka. Nuoret ja eduskuntavaalit 2007, 133-155. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Pajuoja, Jussi (2013). Päätös puolustusvoimien kirkollista työtä koskevassa asiassa. Dnrot 4489/2/10 ja 3543/4/11. Saatavilla osoitteessa: www.oikeusasiamies.fi, 14.3.2015.

Parkkola, Kai (1999). Varusmiespalveluksen keskeyttämisen ennakointi. Seurantatutkimus srukturoidun varusmieshaastattelun ja varusmiesseulan ennusarvosta. Turun yliopisto. Lääketieteellinen tiedekunta. Väitöskirja. Sotilaslääketieteellinen Aikakausilehti. Turku: Grafia Oy.

Parkkola Kai, Tuominen J. & Piha J. (2001) Civil service - Reasons and Background. *Annales Medicinæ Militaris Fenniae* 76 (1), 71-78.

Puolustusministeriö (2010). Suomalainen asevelvollisuus. ”Puolustuksen perusta, yksilöä motivoiva ja myönteisiä yhteiskunnallisia vaikutuksia korostava”. Helsinki: Puolustusministeriö.

Puolustusministeriö (2015). Puolustusvoimien eettinen opetus ja sotilasparaatit, työryhmäraportti. Resurssipoliittinen osasto, pääesikunta. Helsinki: Puolustusministeriö.

Puolustusvoimat (2012). Puolustusvoimat. Vuosikertomus 2011. Helsinki: Pääesikunnan viestintäosasto.

Puolustusvoimat (2013). Puolustusvoimat. Vuosikertomus 2012. Helsinki: Pääesikunnan viestintäosasto.

Pykälä, Jarmo (2011). Siviilipalvelus Euroopassa. Omantunnon ja yleisen asevelvollisuuden takia. Helsinki: Suomen Sadankomitea ry.

Reijonen, Mikko (2012). Siviilipalveluksen kehityssuuntia. Esitys asevelvollisuuden tulevaisuus seminaarissa 21.3.2012.

Sakasti (2014). Väestönmuutokset 2013. Helsinki: Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Saatavilla Internetissä osoitteessa: <https://tinyurl.com/pk2m2eu>.

Salasuo, Mikko (2009). Miksi armeijaan tullaan ja millaisin odotuksin? Teoksessa Tommi Hoikkala, Mikko Salasuo & Anni Ojajärvi (toim.) Tunnetut sotilaat - Varusmiehen kokemus ja terveystaju, 189-226. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 94. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Salasuo, Mikko (2010). Nuorten suhde sotiemme suureen kertomukseen. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.): Puolustuskannalla, 191-196. Nuorisobarometri 2010. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Salo, Mikael (2004). Alokkaat talon tavoille. Etnografinen tapaustutkimus Bourdieun sosiologian näkökulmasta. Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisusarja 2, tutkimuksia 4. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Salo, Mikael (2008). Determinants of Military Adjustment and Attrition During Finnish Conscript Service. National Defence University, Department of Education, Publication Series 2, Research Reports no 21. Helsinki: National Defence University.

Santtila, Matti, Kyröläinen, Heikki, Vasankari, Tommi, Tiainen, Seppo, Palvalin, Kauko, Häkkinen, Arja & Häkkinen, Keijo (2006). Physical fitness profiles in young Finnish men during the years 1975-2004. *Medical science sports and exercise* 38:11, 1990-1994.

Scheinin, Martin (1984). Siviilipalvelus ja perusoikeudet. Helsinki: Suomen siviilipalvelusmiesliitto ry.

Scheinin, Martin (1988). Aseistakieltäytymisoikeus. Oikeuden rajat - tutkimushanke. Helsingin yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja D:3. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Seuri, Olli (2008). Moraalijonglörismiä vakaumuksella. Kamppailu aseistakieltäytymisoikeudesta osana 1960-luvun suomalaista radikalismia ja sukupolvikonfliktia. Suomen ja yleisen historian pro gradu -tutkielma. Historiatieteen ja filosofian laitos. Tampere: Tampereen yliopisto.

Siviilipalveluskeskus (2011). Tervetuloa siviilipalvelukseen. Lapinjärvi: Siviilipalveluskeskus.

Siviilipalveluskeskus (2015). Kuka maksaa asumisen. Saatavilla Internetissä osoitteessa: http://www.sivarikeskus.fi/easydata/customers/sivarikeskus/files/asiakirjoja/kuka_maksaa_asumisen.pdf, luettu 12.3.2015.

Sutela, Hanna & Lehto, Anna-Maija (2014). Työolojen muutokset 1977-2013. Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Tilastokeskus.

Stengård, E., Appelqvist-Schmidlechner, K., Upanne, M., Parkkola, K. & Henriksson, M. (2008). Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen. Varusmies- ja siviilipalveluksen ulkopuolelle jääneiden miesten elämäntilanne ja psykososiaalinen hyvinvointi. *Stakes, Raportteja* 18/2008. Helsinki: Stakes.

Stengård, E., Appelqvist-Schmidlechner, K., Upanne, M., Parkkola, K. & Henriksson, M. (2009). Varusmies- tai siviilipalveluksen keskeyttäneet miehet voivat huonosti. *Suomen lääkärilehti*, 49/2009, 64, 4263-4268.

Suominen, Tapani (1997). Ehkä teloitamme jonkun. Opiskelijaradikalismi ja vallankumousfiktio 1960- ja 1970-lukujen Suomessa, Norjassa ja Saksassa. Helsinki: Tammi.

Tilastokeskus (2007). Koulutus Suomessa: yhä enemmän ja yhä useammalle. Tilastokeskus. Saatavilla internetistä osoitteessa <http://www.stat.fi/tup/suomi90/marraskuu.html>. Luettu 7.3.2015.

Tilastokeskus (2014). Lukiokoulutuksen opiskelijamäärä väheni edelleen. Saatavilla internetistä osoitteessa. http://tilastokeskus.fi/til/lop/2013/lop_2013_2014-06-12_tie_001.fi.html. Luettu 7.3.2015.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2011). Siviilipalvelus 2020. Siviilipalveluksen kehittämistyöryhmän mietintö. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Konserni, 9/2011. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Uusitalo, R. (2011). Asevelvollisuuden suorittamisen vaikutus nuorten miesten työuraan. Tiivistelmäraportti. *Matine* 2011/809.

Valtioneuvosto (2009). Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka. Valtioneuvoston selonteko. 23.1.2009. Valtioneuvosto. Helsinki. Saatavilla internetissä osoitteesta <http://valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/pdf/2009/turvallisuus-japuolustuspoliittinen-selonteko/selonteko.pdf>

Valtioneuvosto (2012). Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2012. Valtioneuvoston selonteko. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2012. Valtioneuvosto. Helsinki. Saatavilla internetistä osoitteessa <http://vnk.fi/julkaisukansio/2012/jo5-suomen-turvallisuusjo6-finlands-sakerhet/PDF/fi.pdf>

Van Maanen, John & Schein, Edgar H. (1977). *Toward a Theory of Organizational Societalization*. Massachusetts Institute of Technology. <http://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/1934/SWP-0960-03581864.pdf?sequenc> Luettu 18.11.2014.

Wessman, Jenni (2010) Nuorten miesten liikuntatottumusten muutos varusmiespalveluksessa. *Liikunta & Tiede* 47:6, 54-60.

Virta, Jami (2012). Juoksuhaudoista yhteiskuntaan. Vuosien 1965 - 1975 sotilaallista maanpuolustusta ja puolustusvoimia koskevan joukkotiedotuksen diskursiivinen tarkastelu. Maanpuolustuskorkeakoulu, sotahistorian laitos, julkaisusarja 1, N:o 15. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Virtanen, V. E. (2011). Varusmiesten osaamisen tunnustaminen ja siirtyminen siviiliin. Helsinki: Pääesikunnan henkilöstöosasto. (online). <URL:http://www.puolustusvoimat.fi/wcm/5ac236804843dab5b194b95c6ba8100e/Varusmiesten_osaamisen_tunnustaminen_ja_siirtyminen_siviiliin_.pdf>. pdf?MOD=AJPERES. Luettu 10.10.2014.

Tekijät Författare Authors Kymmenedalens yrkeshögskola docent Valdemar Kallunki	Julkaisu-aika Publiceringstid Date Maj 2015 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment
Julkaisun nimi Titel Title Civiltjänstgöringens förändrade betydelser inom den helhet som består av skyldigheten att försvara landet – Forskningsrapport baserad på inlednings- och avslutningsförfrågningar i samband med civiltjänstgöringen	
Tiivistelmä Referat Abstract <p>Denna forskningsrapport svarar på det behov av information om civiltjänstgöringen som konstaterats i rapporten Civiltjänsten 2020. Den historiska utvecklingen av civiltjänstgöring, de betydelser som förknippats med tjänstgöringsformen samt systemets roll som möjliggörare av religions- och samhällsfrihet utgör bakgrunden till studien. Den empiriska uppgiften är att studera orsakerna till att man söker sig till civiltjänst, civiltjänstgörarnas delaktighet och erfarenheter av tjänstgöringen. När det gäller orsakerna till att man söker sig till civiltjänst koncentreras intresset närmast till övertygelse och olika praktiska orsaker.</p> <p>Antalet respondenter, dvs. tjänstgöringspliktiga som besvarade förfrågan, var 1897. Av dessa besvarade 406 förfrågan när tjänstgöringen avslutades. Dessutom besvarades förfrågan av 728 förmän vid arbetstjänsten. Det vanligaste sättet att söka sig till civiltjänst är att man övergår från beväringstjänst till civiltjänst. Det näst vanligaste sättet är att anmäla sig till civiltjänst vid uppåtdat och det tredje vanligaste sättet att söka sig till civiltjänst efter uppskjuten tjänstgöring.</p> <p>Med tanke på undersökningen genomfördes för första gången en förfrågan vid inledningen och vid avslutningen av tjänstgöringen. Endast en minoritet av de tjänstgöringspliktiga ansåg att de sökt sig till civiltjänst på grund av övertygelse. Vid sidan av den i lag förutsatta övertygelsen har praktiska orsaker kommit att utgöra en viktig grund för att man söker sig till civiltjänst. Bland de praktiska orsakerna påverkar enligt de tjänstgöringspliktigas egen uppskattning särdragen hos beväringstjänst och civiltjänst mest valet av tjänstgöringsform. De tjänstgöringspliktiga bedömer tjänstgöringens inverkan på det civila livet ännu mer kritiskt.</p> <p>Civiltjänstgörarna utgör en heterogen grupp som inbegriper såväl högutbildade personer som personer som löper risk för utslagning. Upplevelser av arbetslöshet och avbruten utbildning är vanliga bland civiltjänstgörarna. Civiltjänstgöringen har betydelse när det gäller att integrera unga i arbete, eftersom erfarenheterna av både utbildningsperioden och arbetstjänsten är i hög grad positiva. Civiltjänstgörarna har till många delar en mer positiv syn på sitt arbete än de finländska arbetstagarna i genomsnitt. Civiltjänstgöringens aktuella betydelser kan sammanfattas i fyra dimensioner. Dessa är civiltjänsten som tjänstgöringsform som är underordnad den allmänna värnplikten, som baserar sig på övertygelse, som stöder sig på praktiska orsaker och som bringar sociala förmåner.</p> <p>I rapporten presenteras lösningar på hur civiltjänstgöringens villkor som gäller övertygelse skulle kunna klargöras, hur tjänstgöringsformen skulle kunna utnyttjas i större omfattning än nuförtiden, hur tjänstgörarnas sociala stöd skulle kunna stärkas, hur förhandsinformationen till dem som söker sig till civiltjänst skulle kunna förbättras och hur arbetstjänsten skulle kunna utvecklas. Särskild uppmärksamhet fästs vid samvetsfriheten hos dem som övergår från beväringstjänst till civiltjänst. Som en lösning föreslås att man överväger möjligheten att i systemet inkludera en ny tjänsteduglighetsklass.</p> <p>Kontaktperson vid arbets- och näringsministeriet: Avdelningen för arbetslivs- och marknadsfrågor/Sami Teräväinen, tfn 029 566 0088</p>	
Asiasanat Nyckelord Key words civiltjänst, religions- och samvetsfrihet, civiltjänsteplikt, värnplikt, skyldighet att försvara landet, arbetstjänst, övertygelse, tjänstgöringserfarenheter	
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication ISSN 1797-3554 ISBN 978-952-327-004-6	Verkkojulkaisu Nätpublikation Web publication ISSN 1797-3562 ISBN 978-952-327-005-3
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 122	Kieli Språk Language Hinta Pris Price Suomi, Finska, Finnish 28 €
Julkaisija Utgivare Published by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy	Kustantaja Förläggare Sold by Edita Publishing Oy / Ab / Ltd

Tekijät Författare Authors Kymenlaako University of Applied Sciences Docent Valdemar Kallunki	Julkaisu-aika Publiceringstid Date May 2015 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment
Julkaisun nimi Titel Title The changed significance of non-military service within the context of national service as a whole – Research report using pre- and post-non-military service questionnaires	
Tiivistelmä Referat Abstract <p>This research report meets the need for information identified in the Non-Military Service 2020 report. The background themes for this examination are the historical development of non-military service, the meaning attached to this kind of service and its role in enabling the expression of one's religious beliefs and freedom of conscience. The empirical task is to examine the reasons for seeking this form of service and the participation and service experiences of those undergoing non-military service. Among the reasons for applying for non-military service, those of special interest are personal conviction and various practical reasons.</p> <p>The research involved carrying out at the beginning and end of the non-military service period a questionnaire which was the first of its kind. There were a total of 1897 respondents, of whom 406 also answered the second questionnaire at the end of their service. In addition, the questionnaire was answered by 728 work service supervisors.</p> <p>The most common way of applying for non-military service is through transfer from military service, the second most common is registration during conscription, and the third is application after having deferred military service.</p> <p>Only a minority of those serving considered themselves to have applied for reasons of personal conviction. Alongside the reasons of conviction required by the law, a number of practical considerations have also become primary reasons for applying for non-military service. Of these reasons, the respondents considered that the strongest influence on the choice of service form came from the particular characteristics of military and non-military service. The respondents were more critical in their assessment of the influence of civil life on their choice.</p> <p>Those undergoing non-military service are a heterogeneous group, including both university graduates and also those at risk of social exclusion. Experiences of unemployment and discontinued studies are common among them. Non-military service has significance for integrating young people into work, as their experiences of both the training period and the work service are significantly positive. In a number of respects, those undergoing non-military service assessed their work more positively than the average Finnish worker.</p> <p>The significance of present-day non-military service can be summarised under four headings. These are: non-military service as subordinate to general military service, non-military service based on personal conviction, non-military service for practical reasons, and non-military service as a social beneficial form of service.</p> <p>The report offers solutions for the clarification of the conditions for personal conviction regarding non-military service, the wider utilisation of this form of service, the strengthening of social support for those serving in this way, the strengthening of information requirements for those applying, and the development of the work service component. Special attention was paid to the freedom of conscience of those transferring from military service to non-military service. One solution presented for consideration is that a new fitness for service category be added to the system.</p> <p>Contact person for the Ministry of Employment and the Economy: Sami Teräväinen, Labour and Trade Department, tel. +358 (0)29 566 0088</p>	
Asiasanat Nyckelord Key words Non-military service, freedom of conscience and freedom of religion, liability to non-military service, liability to military service, national service, work service, conviction, experiences of national service	
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication ISSN 1797-3554 ISBN 978-952-327-004-6	Verkkojulkaisu Nätpublikation Web publication ISSN 1797-3562 ISBN 978-952-327-005-3
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 122	Kieli Språk Language Hinta Pris Price Suomi, Finska, Finnish 28 €
Julkaisija Utgivare Published by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy	Kustantaja Förläggare Sold by Edita Publishing Oy / Ab / Ltd

Siviilipalveluksen muuttuneet merkitykset maanpuolustusvelvollisuuden kokonaisuudessa Siviilipalveluksen alku- ja loppukyselyn tutkimusraportti

Siviilipalveluksesta on aiemmin ollut saatavilla vain vähän tutkimustietoa. Työ- ja elinkeinoministeriö on rahoittanut siviilipalvelusta koskevan tutkimushankkeen, johon sisältyi siviilipalvelusvelvollisille tehtävän alku- ja loppukyselyn toteuttaminen ja tulosten analysointi ja loppuraportointi. Siviilipalveluksen muuttuneet merkitykset maanpuolustusvelvollisuuden kokonaisuudessa -tutkimusraportti esittelee tutkimustulokset kokonaisuudessaan. Tutkimuksessa käsitellään laajasti myös siviilipalvelusta maanpuolustusvelvollisuuden suorittamisen eräänä muotona ja se tarjoaa paljon tietoa siviilipalveluksen historiasta ja siviilipalveluksen erityispiirteistä.

Tätä julkaisua myy:
Netmarket
Edita Publishing Oy
www.edita.fi/netmarket
asiakaspalvelu.publishing@edita.fi
Puhelin 020 450 05
Faksi 020 450 2380

Painettu
ISSN 1797-3554
ISBN 978-952-327-004-6

Verkojulkaisu
ISSN 1797-3562
ISBN 978-952-327-005-3

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY